

IL. CHENDI

Fragmente

DONATIUNE

BUCUREȘTI

„Minerva“ Institut de arte grafice și editură
6, Strada Regală, 6

1905

FRAGMENTE

Inv. A. 34.232

IL. CHENDI

FRAGMENTE

— INFORMAȚIUNI LITERARE —

57018

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice
și Editură „MINERVA“

STRADA REGALĂ 6,

1905

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota ... 58019 .....
Inventar .. 27.018 .....

RC 195/82

1956

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE CRAFICE «MINERVA»

TOATE DREPTURILE REZERVATE

REPRODUCEREA INTERZISĂ

B.C.U. Bucuresti

C57018

SUMARUL

Pagina

Cronici literare.

I. Foiletonul nostru	1
II. Costache Caragiali.	17
III. Literatura și alcoolul.	27
IV. Un colț de feminism.	39
V. Profesorul și literatura	52
VI. Un studiu de folclor	59
VII. Alecsandri.	67
VIII. Un nou poet ardelean	78
IX. Moartea lui Ștefan Petică.	89
X. O scriitoare română	95
XI. Arta și poporul	108
XII. Despre «Manasse».	114
XIII. Earăș evreii în literatură	123

Moravuri literare.

I. Ce este caionism?	131
II. Citatul	138
III. Misionarii	145
IV. Statul și literatura.	152
V. Scrisoare deschisa.	160

Dări de seamă.

I. Cîntece de vitejie de G. Goşbuc	171
II. Păcate mărturisite de N. Gane	178
III. «Dinu Millian» de C. Mille	186
IV. O dramă războinică de Leonescu şi Duţescu	194
V. Tei volume de versuri de Cair, Stoenescu şi Cunţan	199
VI. Trei piese dramatice de Carmen Sylva.	207
VII. O dramă feroasă de Dauş	215
VIII. I. N. R. I. de H. G. Leccă şi ultima lovitură de Stempe	223
IX. O carte rea despre Eminescu	234
X. Cele două muze.	238

PREFAȚĂ

Articolele următoare, cu excepția cîtor-va mai vechi din «Sămănătorul», au fost tipărite mai întîi în ziarul «Voința Națională» și sunt o continuare la volumele mele «Preludii» (1903 și 1905) și «Foi-lettoane» (1904). Le zic «Fragmente», fiind-că toate sunt improvizații, scrise fără pretenție și cu gîndul de a informa cel mult pe cititorii mai rău informați decît mine asupra diferitelor momente literare din trecut și de actualitate.

A mai reveni asupra lor, a restabili eventuale greșeli de fond și a complecta lacunele, nu am ținut de cuviință. Am convingerea că, așa cum sunt, au fost și pot fi folositoare prin diferitele lămuriri și date ce cuprind.

Le reproduc mai mult pentru a găsi un prilej de a rectifica niște crîncene greșeli de tipar ce s'au strecurat la publicarea lor în ziar și pentru a prezenta prietenilor mei o parte din foarte modesta mea colaborare la uriașa lor muncă pe ogorul literaturii noastre.

SCRISOARE

Unu fost prieten bun.

Dragul meu, Prietenia este barometrul ce se schimbă cu vremea (o maximă fără nici o aluzie!) și fiind-că interesele tale cer ca barometrul nostru să fie foarte scăzut, putem să vorbim fără perdea.

De erī tu nu mai ești prietenul meu și nici tovarășul meu literar. La Ateneu, cînd sufletele noastre vibrau încă de puterea unei doine din Ardeal, comandantul tău s'a năpustit vijelios asupra-ți și ți-a pus alternativa de a alege între el și mine. L'ai ales pe el și ai plecat, iar eu n'am încercat să te rețin, fiind-că n'am cerșit prietenia nimănuia, dar am refuzat și am disprețuit multe, mari și mărunte, cari mi se ofereau cu condiții.

Plecarea ta mi-ar da o bună ocazie să scriu o pagină de proză sentimentală. Ți-aș putea zugrăvi tot ce a fost între noi în cursul anilor, începînd cu viața de boemi nepăsători și cu întiiele frămîntări pentru înființarea unei reviste, pînă la

triumful luptei noastre literare. Te-aş putea purta prin toate clipele de bine și de rău, împărțite frățește, de îngrijirea ce o aveam unul pentru soarta celuilalt și de bucuria pentru orî ce izbîndă. Dar de ce lamentări zădarnice, cînd faptul despărțirii e atît de brutal? De ce să-ți mai rechem pe orizontul conștiinței tale elastice icoane, pe cari prin plecarea ta le-ai pîngărit pentru totdeauna?

De-alt-fel, o mare parte din lumea ce ne cunoaște nici nu e doritoare să știe dacă tu ai veghiat la căpățiul meu în ceasuri grele, sau eû la al tău. Ea să interesează numai de cauza rupturii noastre literare. Și despre asta vreaû să-ți scriu ceva.

Sînt oameni, cari viața lor întregă nu pot merge pe picioarele lor și se folosesc vecinic de cîrji morale și materiale. Sînt earăși scriitori, înzestrați cu cîte-va însușiri frumoase, cari însă pe urma talentului lor nici nu trăesc, nici nu mor de foame. Pînă acum eû nu te număram printre aceștia. Astăzi însă, cînd mi te înfățișezi atît de înghenunchiat în fața voinței altuia, lipsit cu totul de spiritul de independență al naturilor de elită, o recunoști tu singur, că neîncrederea în forțele tale proprii te-a silit să apuci și tu drumul atîtor alți scriitori.

Mă doare, dar să te cert pentru asta? Omul își caută binele cum și unde voiește; cînd nu poate pe calea dreaptă, o ia la stînga. Și ai dreptate: literatura e o muncă ingrată; poezia nu e răsplătită în țara noastră; bunii romîni își nesocotesc poezii.

Ce puteai face tu, poet romin, decît să-ți asiguri cel puțin ocrotirea unui om cu greutate?

Vai, oamenii ăștia cu greutate! Cîte conștiințe nu corup ei! Cîte caractere nu sfarmă, în loc de a le forma! Cum schimbă ei oameni simpli, buni și străduitori spre bine în rafinați, egoiști și necorecți, pentru a-î face să ajungă și să trăiască în condiții mai bune decît acele pe cari și le-ar fi creat singuri!

Du-te decî cu el și crede-te mulțumit ca în sinul lui Avram. Veî găsi acolo alți tovarăși, alte figuri șterse, dintre cari unii aũ mers pe aceeaș cale, cău-tînd acelaș lesnicios mod de a da piept cu greutățile vieții: renunțarea la ce e personal în ei și parvenirea la un nume mai bun și la situații mai prielnice prin lingușirea orgoliului unui «om cu greutate».

Hei, cine credea acum doi ani, cînd nu munceam pentru situații, nici pentru glorie, ci din în-suflețirea cea mai curată și cînd, luîndu-vă de mîni ca pe niște frați ai mei, v'am dus la acest om, — că va urma vre-o dată despărțirea noastră!

Dar, gîndindu-mă bine la toate, plecarea ta n'ar trebui să mă mai surprindă. Lasă că ea se explică din întreg trecutul tău, plin de asemenea deser-țiuni, și din toată firea ta, lipsită de o proprie cîr-muire, — dar ea mai este și un simptom al stărilor de astăzi din viața noastră literară.

Veî recunoaște, dragul meu, că de la interve-nirea unor elemente nouă în mișcarea literară, ele-

mente aduse în parte de noi, oamenii de erî s'aû schimbat cu totul. Entuziasmul cald a fost înlocuit cu calcul şi cu tendinţe personale, ce reies din fie-care frază. Prietenii noştri, senini şi modeşti pînă decurînd, vînează acum interese prin scrisul lor, sînt plini de o nemăsurată iubire de sine şi-i vezi pozînd în apostoli — prin imitaţie — cu vorbe mari pe buze şi măsurîndu-şi de sus tovarăşii din alte tabere. Fie-care e convins că adevărata literatură începe cu numele lui, că nimic n'a fost înainte şi nimic nu e alătura de el.

Vrei o pildă din cele multe? Răsfoeşte ultimele pagini ale unei cărţi recente, scrisă în nemţeşte. Se vorbeşte acolo de revista noastră, fără a se pomeni numele celor doi poeţi cari i-aû dat viaţă, i-aû dat program, direcţie, scriitori şi cititori. Mania asta ciudată de a se socoti alfa şi omega, de a se crede mare, un Nitsche, un Eminescu cel puţin, şi de a suprima adevărul, este un semn urît al vremii şi orbeşte pe mulţi, — dragul meu fost prieten!

Şi mai trist este că nu numai munca altora e nesocotită. Însuş omul în scriitor e depreciat. Nici odată scriitorii, ca oameni, nu s'aû necinstit mai mult între sine ca astăzi. Din neputinţa de a ţine seamă de firea altuia, din graba cu care îşi judecă manifestările zilnice, dar mai ales din ciocnirea intereselor personale, prietenii, crezute încheiate pe viaţă, se desfac şi cei deveniţi duşmani se 'n-caieră. Atacurile triviale şi cîrtelile de babe cleve-

titoare nu măi contenesc. Cuvîntul nu măi are nici o greutate. Unii își prostitue cu totul cinstea numelui de dragul unor plăceri trecătoare și pentru a aduce un rău sufletesc, o rană morală prietenului, care pînă erî il îngrămădia cu bine.

De ce a trebuit să fi plămădit și tu din aluatul acestora ?

Dar măi e ceva de amintit. Nu vezi tu ce mult e lingușit publicul de astăzi ? Nu vezi goana după popularitate a noilor tăi tovarăși. Cîte arme viclene și cîte momeli pentru a străbate ! Cîtă vanitate și ce terorizare pentru satisfacerea ei ! Cîte compromisuri rușinoase pentru a împodobi numele cu epitețe și-ași potoli setea bolnavă de a fi cunoscut !

Aide, înainte ! Ridicați-vă statuie pînă sunteți vii ; grăbiți căci publicul e măi nestatornic decît voi !

Astăzi, după ce v'am cunoscut pe toți, de la cel măi de sus pînă la cel măi din urmă îndrugător de fraze papagalicești, învățate de la măiestru ; după ce am trăit împreună și v'am văzut în atelierul vostru, surprinzîndu-vă gîndirea intimă și cuvintele rostite pe ne-alese ; după ce v'am descoperit golul din suflet și am ris de pretenția unora de a monopoliza toată cinstea, tot adevărul și tot spiritul, — astăzi mă doare gîndul că pînă de curînd am fost și eū mijlocitorul călduros între voi și cei ce vă socotesc acum cum vă socoteam eū odinioară.

Și acum un sfat către cei ce încep să se ridice și nu știu ce drum să ia.

Tineri scriitori! Dacă nu aveți voi singuri conștiința puterii voastre, măsura cinstei literare și a adevărului, dacă nu ați învățat aiurea cum să cinstiți munca altuia și să prețuiți persoana fiecăruia, fără a umili pe cine-va și fără a vă umili pe voi înși-vă, nu vă trudiți să găsiți aceste însușiri acolo, unde eu credeam a le fi găsit. Dar, dacă aveți talent și știți să fiți supuși și să bateți în palme ca niște paiate; dacă doriți să fiți mai aproape de oamenii făcători de rosturi și de reclamă și să vă încununăți cu un ceas mai curînd pletele cu laurii popularității, intrați că porțile sînt deschise.

Eă unul nu mă mă întorc. Mi-a fost destul epizodul de cîțiva ani, pentru a învăța, că mîntuirea e în noi înșine și nu în acei tovarăși, ce se clatină, se înjosesc și cad după ori-ce suflare a vîntului.

IL. CHENDI.

CRONICI LITERARE

FOILETONUL NOSTRU

De foiletonul românesc în general vroî să vorbesc ceva, aducînd un scurt prinos de recunoștință părintelui Geoffroy, acelaia care, acum un veac și mai bine, pentru înțiaș dată a tras linioara fermecată între partea politică și cea literară a ziarului, întemeind subsolul.

Cineva a comparat linioara, saū orizontul foiletonului, cu un pod de fier, măestru și puternic. Deasupra lui trece lumea zgomotoasă, cu frămîntările și interesele ei zilnice; trec oștirile războitoare cu sunetele de fanfară, — iar de desupt un riū își prăvălește valurile, cînd curate ca cristalul, cînd turbure și cu iuțeala vertiginoasă a torentului. În acest riū se reflectă toată viața din prejurul lui: cîmpul cu florile, satul cu veselia și mizeria, orașele cu noroiul lor. Și din cînd în cînd cîte un afluent aduce sînge, semnul revoluției.

Comparația e puțin fantastică, dar merge.

Rezervat la început criticei teatrale, s'a dat foiletonului în curînd o destinație mai largă, îmbrățișîndu-se și critica literară, muzicală și științifică. Aū urmat literatura pură, impresiile de călătorie și în deosebî romanele cu continuări, cari amenințau a se face singure stăpîne pe subsol. Astăzi, cînd idolul publicului e variația, caracterul foiletonului (ca și al coloanei a cincea, de recentă invenție) a trebuit să fie mai enciclopedic și s'a dat o mai mare dezvoltare părții informative.

Icoană credincioasă a timpului, acest rîu curgător al vieții intelectuale și sufletești poartă astfel o parte a cugetării și simțirii generațiilor de scriitori, a meșteșugului lor de a se ști pune în legătură cu mulțimea și rămîne izvorul cel mai prețios pentru observatorul mișcării culturale.

La noi acest pod a fost durat de Eliade Rădulescu, într'un timp cînd și la alte națiuni, cu o ziaristică mai veche, era o noutate. La 7 Iunie 1829 *Curierul Român* trage întîia dungă despărțitoare. E o adevărată plăcere să vezi fața acestui ziar, în format mic, în care întîiul foileton abia coprinde cîte șapte rîndurile pe o coloană și în ele sonetul «Pace» al «Dumnealui Marele Logofăt Iancu Văcărescu», însoțit de o notiță. Eliade a tipărit sonetul vestitor de pace ca «o chemare și un glas de obște tuturor Romînilor», — glas ce n'a fost ascultat, căci pînă în zilele noastre foiletonul n'a

avut pacea ca simbol, ci tocmai contrariul. Dar l'a măi tipărit și pentru ca «măi vîrtos să arăt cîtă supunere și ascultare are limba romînească»... De la început decî foiletonul romînesc a fost consacrat măi mult preocupărilor literare și lingvistice.

Văcărescu continuă să colaboreze la subsol, care nu poartă încă numirea de foileton, iar la 1830 se deschide șirul informațiilor asupra literaturii contemporane, cu o scrisoare «a Dumnealui Căminarului Dumitrache Pastiescul». Acea scrisoare e în adevăr «foarte interesătcare», cum zice Eliade, de oarece «coprinde pe toți bărbații din Moldova, Basarabia și Bucovina, cari ostenesec în ziua de astăzi, scriind și traducînd pentru cultura limbii și năravurile romînești», fiind astfel un fel de început de critică literară.

Pină la 1847 Eliade se mulțumește cu cîte-va foiletoane mici, critice și bibliografice și cu notițe scurte, publicate cînd în subsol, cînd în corpul ziarului. La 3 Noembrie a acestuî an însă începe o serie de articole întitulate *Critice* (reproduse și de «Foaia p. minte»), propunîndu-și «a destina în coloanele *Curierului* un loc cît de mic și pentru «critica cărților ce ies». Cele 14 puncte, de cari își propune aici a se conduce, sînt foarte raționale. măi ales următoarele :

1. «*A nu intra în coloanele acesteî foi spre critică de cît cărțile ce merită considerație și stimă. Pentru celelalte nu se va vorbi nimic și nu se va vedea alt*

simțimînt de cît o tăcere profundă și o fierbinte rugă către Dumnezeu, ca să le ierte în eternă uitare...¹⁾

2. «La traducții a se face numai observații de limbă pentru că originalul său opera își are în sine meritul de la autor ;

3. «În versuri a se observa limba și versificația.

4. «Bazele pe cari se fac observațiile, nu vor fi altele de cît baze generale de logică, de estetică, de retorică, de gramatică generală, de gramatică romînă, în ceea ce intră în natura limbei și e recunoscut de toți cîți aū scris-o mai bine în ori-ce timp și în ori-ce provincie romînă»...

Acesta este întiul program al criticeî literare. program de care însuși autorul deocamdată n'avea să se țină, pierzîndu-se în cunoscutele excursii de ortografie și de stil.

Fără a fi foiletonist în înțelesul strîns al cuvîntului, lui Eliade îi rămîne totuși meritul de a fi întemeiat foiletonul nostru și critica romînă.

Zece ani în urma «Curierului», la 1839, *Albina romînească* din Iași, începe tipărirea regulată a *Feiletonului* (în alte ziare i s'a zis mai tîrziu : *foileton*, *foiță*, *foișoară*, *foliolă*) cu versuri, fabule, notițe literare și bibliografice și cu traduceri din Dumas, făcute de harnicii muncitori și foarte pro-

1) Avis autorilor de cărți, cari țin cu ori ce preț să se vorbească de ei, de merită saū nu, iar dacā nu se vorbește, își scriu ei însiși laudele și precupețesc simpatia vre-unui colaborator de gazetă să le publice, saū scriu invective la adresa aceloră ce-î ignoră.

ductivî gazetari. Th. Codrescu și Baronzi, unul autorul «Uricarului» și celalalt autor de foarte bune poezii pintre sute de cele foarte rele.

La redactarea feiletonului «Albinei» iaū parte toți literații ieșeni, în frunte cu C. Negruzzi, apoi Săulescu, D. Gusti și Alecsandri. Felul cum se prezenta gazeta, superioară absolut «Curierului», trădează calitățile de excelent ziarist ale lui Assachi. Subsolul «Albinei» rămîne un bun magazin de informații literare și dramatice, pe timp de vre-o două decenii, pentru toți câți vor să studieze această epocă.

Nu este însă mai puțin adevărat, că nici unul din cei înșirați nu se desvăluște ca foiletonist pur, cu o anume specialitate. Forma foiletonistă nu o posedă încă, cum se stabilise în Apus. Așa în Germania, tocmai în anii aceștia, foiletonul devenise catedra de pe care literații revoluționari atacaū biserica, statul, societatea și universitățile, în sfîrșit tot ce aparținea vieții publice. Era o critică severă din toate punctele de vedere ale liberalismului. Spiritul alterna cu serioșitatea, cinismul cu sentimentalismul (la Heine și Börne mai ales) și felul acesta de a scrie, nou și sugestiv, ridicase foiletonul la un grad înalt de popularitate.

Foiletoniștii noștri însă erau cu mult mai inofensivi. Cel mult tonul ușor și glumeț din descrierile de călătorie ale lui Alecsandri s'ar putea socoti ca o însușire de foiletonist și spiritul fin al lui Costache Negruzzi.

După 1848, odată cu înmulțirea ziarelor, foiletonul ia dimensiuni mai mari, cu traduceri mai multe și mai lungi și cu contribuiri originale (vezi «Foiletonul Zimbrului») dar un adevărat foiletonist nu se ivește pînă la 1857, în persoana lui *Filimon*, criticul muzical de la *Naționalul*, din nefericire cunoscut numai ca autor al romanului «Ciocoii vechi și noi», de și este un scriitor vrednic de mai mare popularitate. Filimon a fost foarte fecund, a tradus nuvele, a scris impresii și memorii de călătorie, studii despre teatru, pictură și literatură în străinătate. Specialitatea lui însă era muzica, în deosebi cea italiană. Schițele lui din viața muzicală, analizele reprezentațiilor Teatrului italian se pot citi și astăzi, nu numai pentru partea lor teoretică, dar și pentru forma lor literară, căci Filimon avea o colosală vioiciune în expunere, bogăție și ușurință în expresii. Vorba lui, asupra spiritului, i se potrivea de sigur: «Zică lumea orî-ce va voi, eă susțin și voi susține totdeauna că *Romînul e copilul dracului* și în ceea ce numim spirit sarcastic și de epigramă nu-l întrece nici o națiune»...

Asupra acestui critic impresionist, literat romantic și boem, găsesc tot în «*Naționalul*» (2 Oct. 1860) o justă apreciere anonimă, (a lui Pantazi Ghica?) pe care o reproduc pentru cei ce cunosc prea puțin opera acestui scriitor și întiiul nostru foiletonist de specialitate:

«Filemon — zice anonimul — a dat o nouă im-

pulsiune prozei române. Dacă în țara noastră am avea gustul literaților, Filemon ar fonda o școală romantică. El are mult din cugetarea filosofică a lui Montaigne, ceva din caracterul aspru și veridic al lui Labruyère și, ceea ce îl strica, generul lui St. Beuve. Critic sever și just, el se aruncă câte odată cu succes în arena glumei, maniază această armă primejdioasă cu o mare abilitate; ironia sa e mușcătoare și fină și ceea ce dă o foarte mare putere spiritului său epigramatic este o judecată dreaptă, independentă, loială, cruțată de veninul patimei și al invidiei. Muzicant perfect, Filemon iubește arta pentru artă, și știe a susține criticele sale prin argumente de adevărat cunoscător și de știință profundă. Impresiile sale de călătorii sînt în opinia tuturor celor ce se cunosc în litere o operă de merit real, serioasă și instructivă, — afară de amănuntele și de descrierile erudite ce face pe lector a cunoaște moravurile și instituțiunile celor-l'alte state, el are vederi filosofice profunde și chiar politice de o justeță netăgăduită: anecdote cu totul petrecătoare ce dă o încîntare voioasă operei sale...

«Spiritul găsește în operele lui Filemon un nutriment în adevăr instructiv, cruțat de exagerarea de expresiuni svăpăiate, de cugetări exaltate, de vorbe late și absurde, care sună sec de patriotism, de exagerări politice.

«Singurul defect ce muștrăm lui Filemon este

o siluire de resonament și de argumentație, o imitație a modului de a scri al lui St. Beuve în chiar erorile acestui critic, care nu a oprit pe acel mare literator de a dobîndi în țară o celebritate meritată»...

Iată deci cea mai frumoasă figură de foiletonist pînă acum, o personalitate simpatică, artist și critic cu vervă în același timp.

Contemporanii lui Filimon erau și ei enciclopediști, scriau critici teatrale și literare, tipăreau proză și poezii originale și traduse, făceau arheologie și politică și altă muncă de ziarști, dar fără a se putea afirma ca personalități distincte. Excepție face doar Bolliac, «uriașul prozator», cum cu drept cuvînt îi zice d. Hașdeu. Fără a redacta foiletonul, Bolliac a scris totdeauna mai mult în genul foiletonist, ca stil și ca subiecte tratate; avea toate însușirile de bun causeur; știa să vorbească într'un stil colorat, comunicativ, despre artă și literatură și despre alte multe. Criticele lui teatrale și muzicale din *Curierul* (vezi mai ales auto-critica spirituală din acelaș ziar 1845 p. 83), sint pline de foc și vioiciune. Direcțiile cele mai multe în care a muncit și pasiunea pentru politică și mișcările sociale, l-au împedicat însă a da scriselor sale o formă literară rotunzită și unitară.

Tot din acel timp, pe la 1852, datează foiletonul în Transilvania, introdus de «Gazeta» din Brașov.

Foiletonul ardelean se deosebește în multe privințe de cel din presa de dincoace de Carpați. Lipsind mișcarea literară și dramatică în viața poporului din aceste părți, era natural să nu existe nici foiletonul corespunzător. În schimb se tratează în subsol chestiuni de învățămînt și de cultură generală. Tonul e mai greoi și mai sever; partea distractivă nu se desvoltă, ci-și păstrează culoarea inofensivă a naivității; pînă și în traduceri se caută subiecte absolut morale, lipsite de tendințe antisociale. Influența germană-austriacă, cu teama de măsurile reacționare ale censurei, se resimte și în foița «Gazetei».

O nouă eră în istoria foiletonului începe odată cu înființarea «Romînului» lui C. A. Rosetti.

* * *

Romînul e născut și foiletonist. Plăcerea lui de a povesti, de a-și da părerea despre toate; dibăcia cu care știe produce aparența unei culturi universale și vioiciunea temperamentului, ce străbate fiecare articol de gazetă, sînt însușiri primitive de scriitor de foiletoane.

În cele precedente am arătat un număr destul de mare de foiletoniști începători. Tuturor acestora le-a lipsit pentru a se impune în măsură și mai mare: stăruința în o singură direcție, sau cel puțin în direcții înrudite. Cîtă vreme scriitorii, fie din prea mult simț practic, fie pentru a satisface tre-

buintele timpului, traduceau, ca Eliade, alături de Byron și Biblia și aritmetica de Franceur, era cu neputință să se stabilească adevăratul gen foiletonist, cu un stil mai propriu.

Starea asta a continuat și pe la începutul apariției «Românului». C. A. Rosetti era și el printre bărbații cu ocupații multi-laterale. Vecinic legat de gazetă însă, pe de altă parte iubitor de literatură, critic și poet diletant, a ținut să cultive foiletonul și ast-fel, de la început, «Românul» a dat o atenție deosebită materialului din subsol.

Aici apar pentru întâia oară romane mai lungi, traduse din franțuzește, după Dumas și Alfonsu *Karriū* (sic!), mai târziu după Feuillet. Aci Rosetti însuș, apoi Winterhalder, C. Caragiale și Carada scriu cronică dramatică, iar cel d'întîi dă o analiză minuțioasă a doinelor lui Alecsandri.

Un specialist însă nu răsare pînă mai târziu, la 1879, în persoana lui Damé, a Francezului aclimatizat și știutor de toate.

Înzestrat cu o cultură apuseană, remarcabilă pentru un ziarist, superior incoherentului Laerțiu și celor-l'alți critici teatrali de la «Romînul» și «Telegraful», Damé își începe activitatea prin traduceri temeinice din Balzac și Anatole France (!) și trece apoi la critica dramatică, pentru a îmbogăți coloanele «Romînului» cu multe informații din literatura franceză. Aproape toate opiniile lui despre literatura noastră erau întemeiate pe reflexiuni com-

parative. Și, puse alătura cu opere principale străine, natural, producțiunile noastre erau rău forfecate de d. Damé. În special Alecsandri nu-î era bucată. «Despot», «Ovidiū» și «Sinziana și Pepelea» au avut de suferit din partea acestui critic străin, — și nu tot-d'auna pe dreptate.

Succesorul lui Damé a fost acum răposatul Gion, cel mai fecund și mai consecvent foiletonist. Cu Gion își face apariția în istoria subsolului tipul de causeur de salon, povestitorul cu vervă, într'o formă glumeață și pretențioasă, dar adese-orî plăcută și distractivă în felul ei.

Gion, prolix cum era, a putut fi foarte citit în cei vre-o trei ani cît și-a scris sutele de foiletoane la «Romînul», nu cred însă ca fraza aceea atît de volubilă să fi produs vre-o influență asupra teatrului și a literaturii de atunci, lipsindu-î puterea de a convinge. Satira lui e fără vlagă; nu ustură, nu doare. Iar cu simple jocuri de cuvinte nu strică și nu dregî nimic; trecî prin viața unei gazete și nu lași pe urma ta de cît litera moartă.

D. Gion face de alt-fel parte din o pleiadă de foiletoniști fruntași, cari au imprimat caracterul epocii literare după întîia boală a lui Eminescu. Aproape toți stau sub vraja acestui nume. Toți erau convinși, că nu poezia lui Alecsandri este ultima expresie a poeziei romîne. Ei scriau pe la «Lupta», «Romînia Liberă» și «Epoca» discutaū literatura curentă și mișcările sociale. Venise printre ei și

d-l Gherea, cu material nou care dedea mult de gîndit și se încinsese un viū schimb de idei între diferitele ziare, polemici serioase, rivalități în muncă, în cît țî-e drag să foiletezi colecțiile de ziare cu cîți-va ani în urmă.

Printre cei mai harnici era d-l Mille, pe atunci scriitor de versuri și autor contestat de roman cu tendinți. D-l Mille a învățat a scrie într'o școală unde foiletonul este mult îndrăgit: la agitatorii sociali străini. A luat de la aceștia spiritul de independență și belicos, dar și defectul lor cel mare. lipsa de formă și de stil, defect pentru care d-l Mille a fost foarte mult combătut și aproape strivit ca literat.

În articolele din *Săptămîna literară* a Luptei din 1886 și 1887 găsesc însă totuși părți vrednice a fi citite și astăzi, despre Eminescu și Delavrancea, în contra lui Macedonski și a altora mai mărunți. Și dacă nu se împacă cu naționalismul lui Alecsandri iarăși nu i se poate socoti ca o crimă mare. Astfel d. Mille, dacă vom excepționa pe d-nii Gherea și Nădejde, bărbați de erudiție mai mult decît foiletoniști, rămîne autorul celor mai bune sub-soluri dintre scriitorii democrați și avem motiv să ne mirăm de decadența în care a ajuns în anii din urmă partea literară a ziarului de sub direcția d-sale.

Contimporanul d-lui Mille, la *Romînia liberă*, era răposatul Racoviță-Sfinx, mai concentrat ca

acesta și cu mai multă greutate în critica dramatică. Cel ce va face istoria criticeii noastre dramatice — un subiect frumos, recomandabil cercetătorilor literari — se va opri de sigur pe larg asupra lui Sfinx, căci el a scris mult și și-a luat în serios rolul său dramaturgic. În materie literară a fost pururea exigent; în chestii de scenă sever și neiertător. Cu tot luxul lui de cuvinte și cu tot caracterul de improvizații ce-l aŭ scrierile lui, cu toată banalitatea ce o aŭ vecinicele propuneri de reforme, repetate pînă în ziua de azi cu fie-care închidere de stagiune, Sfinx a reprezentat totuși o idee clară, de actualitate și acum: a combătut arta națională compromisă prin irozii naționali, prin drame din război și comedii țărănești, în care prin mijloace dure și meșteșugite se escamotează succese zgomotoase.

«O parte destul de largă se cuvine totuși producțiunilor românești», zice el, tratînd despre cele amintite. «De sigur piesele istorice cari ne amintesc trecutul nostru, încălzesc inimile, ridică orgoliul național, ne fac să fim mîndri de neamul nostru. Fără îndoială că irozii naționali, cu cari autorii ne-aŭ bombardat pînă acum, merită să fie dați uitărei; dar drumul trebuie deschis și încurajarea dată încercărilor de reproducțiune exactă a mediurilor sociale. De asemenea oglindirea societății actuale, biciuirea vișilor, arătarea sinceră a rănilor de care suferă, tendința spre un ideal de societate

românească — trebuie să primească pe scenă și încă cu preferință».

Aici culminează programul lui Sfinx și, dacă nu mă înșel, d-nii Zamfirescu Duiliu, Vlahuță și chiar și Delavrancea, tovarășii lui la «România liberă» împărtășeau aceleași idei, pledând pentru frumosul «de ori unde l'am lua». Literați, poeți și adoratori ai frumosului estetic, toți acești trei din urmă au o formă literară mai distinsă în foiletoanele lor, cum se și cuvenea unor scriitori, cari făcând arta, o știu și gusta și aprecia. Mai mult simț critic dintre toți a dovedit Delavrancea și mai puțin Zamfirescu, ale cărui cronici rimate «De las palabras» sunt adeseori archibanale.

Ciți-va ani mai târziu de la 1890 la 93 d. N. Iorga e singurul stăpîn pe foiletonul literar. Gherea își publicase studiile, Sfinx murise, ziarele aveau rubrici literare tot mai puțin îngrijite, abia bietul Traian Demetrescu își mai așternea prin coloanele «Adevărului» impresiile delicate, dar fără nici o putere de a reda adevărul asupra unei opere.

La «Lupta» însă și mai târziu la «Timpul» d. Iorga publică dări de seamă, monografii critice, teorii estetice și studii de literatură comparată. Aparatul cel mare de care se folosește, cunoștințele din literatura noastră și din cele străine, tonul totdeauna sever daș articolelor o înfățișare necunoscută pînă atunci în foiletonul românesc. Este întâiași dată cînd un om de știință și cunoscător

de artă, abordează și părăsește în curînd genul criticei istorice și comparate în literatură.

Deceniul din urmă nu ne-a adus foiletoniști noi, afară doar că ne hotărîm a socoti ca atari pe d-nii Caragiale și Panu, ale căror fragmente critice-literare, atît de cetite, de reproduse și comentate, nu ar putea fi clasificate decît la rubrica foiletoanelor. Singur d. Al. Antemireanu a scris articole de foiletoane, la început cu mult avînt și foarte gustat, mai oboșit în urmă, iar de curînd cu puteri noi.

Ziarele ardelene, în mare parte, s'aû mulțumit să popularizeze literatura din regat, aû introdus însă totuș ceva nou, original și foarte folositor: răspindirea literaturii populare. De pe la 1880 încoace ele tipăresc mereu la povești și descrieri de moravuri, balade și doine din popor și influența acestei lecturi asupra desvoltării gustului literar nu poate fi decît bună. Un harnic foiletonist a avut «Gazeta Transilvaniei» în răposatul Teofil Frîncu. «Plimbările prin București», cum își intitula schițele sale culturale, sunt încărcate de observații judicioase și pline de sentiment, ca și scenele din viața și trecutul Moșilor, apărute în cărțile făcute în colaborația cu Candrea.

Astăzi foiletoanele ziarelor de aici și de peste munți sunt foarte puțin îngrijite. Rubricile literare încap pe mîinile unor neisprăviți, cari nu cunosc literatura romînească nici cu zece ani în urmă. De vină sînt împrejurările materiale, cari im-

pedecă pe proprietarii de ziare a-și angaja redactori speciali. Vinați sînt însă și puținii noștri scriitori, profesori sau alți oameni ai condeiului cu oare-care faimă de cunoscători, pentru că, ambițioși și leneși cum sînt, nu se pun în serviciul cauzelor culturale, fără a fi siguri mai întîi de o răsplată materială simțitoare.

Reorganizarea foiletonului la toate ziarele, cu un bun și netendențios serviciu de informație, cu un control sever asupra literaturii originale și mai ales a traducerilor, ar schimba de odată fisionomia și importanța presei romîne.

COSTACHE CARAGIALI

ACTIVITATEA LUI ÎN MOLDOVA

Pare-că e un dar al familiei Caragiali, ca toți mădularii ei să se bucure de un talent, pe care Rominii știu a-l prețui.

Curierul Român, No. 87 din 1846.

Numele familiei Caragiale e strins legat de începuturile culturii noastre artistice și literare.

Costache Caragiali, fiul unei familii elene, însă născut și crescut în societatea română din București, a fost un talent dramatic extraordinar pentru timpul său, un muncitor conștient și luminat, un luptător neobosit și prin aceste calități ale sale, precum și prin o serie de încercări literare, localizări și traduceri de drame și comedii, a reușit a fi un întemeietor principal al teatrului român. Frațele-său, Iorgu Caragiali, «plinul de diavoli și de talent», cum îi zice d-nul Olănescu, o fire de boem simpatic, a creat roluri în comedii și vodeviluri, a tradus un șir de piese ușoare, a scris el însuși foarte

multe bucăți comice, în deosebi «cantaonete» de genul cultivat de Alecsandri și de imitatorii lui. Cecilia, Caliopei și Elena Caragiali, soția lui Iorgu, au fost și ele actrițe de forță în trupele fraților Caragiali. Iar Caragiali Luca, tatăl autorului «*Năpăstei*», a jucat «cît se poate mai bine» pe scena teatrului din București, însă numai în cîteva stațiuni, prin anii 1846 și 1847.

Trunchiul acestui frumos pom genealogic de artiști, este Costache Caragiali, iar ramura cea mai viguroasă este incontestabil popularul scriitor dramatic I. L. Caragiali. Cunoscînd pe cel dintîiu vom înțelege și aprecia mai ușor pe acest din urmă. Iată de ce mi-am propus a reconstrui biografia lui, pentru cei ce nu o cunosc.

Născut la 29 Martie 1815¹⁾ Costache Caragiali a învățat la școala grecească și la 1833 — zice d. Olănescu — a fost chiar dascăl de grecește la școala de la Doamna Balașa. Intrînd în școala filarmonică, debutează pentru întîia oară la 1835 în tragedia Alzira de Voltaire. «În rola celui dintîi american a debutat unul din școlarii cei noi, d-l Caragea, care a dat cele mai bune nădejdi pen-

1) Această dată o fixează d-l C. Olănescu în «*Teatrul la Romîni*». București 1898. II p. 130; alții au primit ziua de 13 Aprilie 1813 ca data nașterii. Conform indicațiunilor din «*Foaia pentru minte*» No. 15 din 1844 el s'ar fi născut la 1820, lucru neverosimil. Socotind însă o indicațiune proprie a lui Caragiali, el a trebuit să se nască la 1817.

tru tragedie. Vorba sa era sonoră, limba curată și gesturile serioase și clasice»¹⁾.

După disolvarea Societății filarmonice, membrii ei se împrăștie și Costache Caragiali își începe în Moldova apostolatul său pentru teatru. Activitatea lui într'adevăr poate fi numită «apostolat», căci iată cum mi-o descrie un biograf al său ale cărui prețioase mărturisiri le vom utiliza aici:

«La anul 1839²⁾ Martie 13, s'a'au arătat între noi un tânăr român, acesta s'a îndreptat mai întâi către mai mulți tineri moldoveni, cerînd ajutoarele lor, spre a le forma din nou un teatru național, pentru-că deși pînă aci fusese... reprezentațiilor acestora li s'ar fi convenit mai mult numirea de cercări, apoi dela o vreme conteniră cu totul. Străinătatea, tinerețea și numele de român nu putură a închezășlui pe deplin pentru acest tânăr și el rămase fără ajutor. Statornic însă în hotărîrea sa și prea mîndru decît să se întoarcă în patria sa fără ispravă, el hotărî să rămie și să sufere toate anevoirile unei adevărate sărăcii, pînă ce-î se va înfățișa un prilej a se arăta pe scena Moldovei... visările sale, gîndurile sale, amorul său era scena; se vedea curgînd adeseori pe față-î lacrimi cînd po-

---

¹⁾ *Gazeta Teatrului* 1836 p. 20. În privința identității numelui Caragea cu Caragiali vezi: Velescu, *Istoria Teatrului român* în «*Revista literară*» 1897 p. 487.

²⁾ Trebuie să fie 1838.

vestea de teatru, de izbînzile vre-unui actor, de trecutul său»... ¹⁾

Autorul acestor note intime din viața lui Costache Caragiali, este prietenul său Iordache Virnav, căruia i-a dedicat volumul de «*Scrieri*» și care l'a sprijinit călduros în toate întreprinderile artistice.

«Soarta însă îl împotriva neconținut, — continuă Virnav — pare că se pusese cu tot d'adinsul să cerce statornicia acestui tînăr. Amăgit de așteptările sale, pierdu zădarnic șase luni din viață și tot ce avea în pungă, astfel în cit acest martir al teatrului ajunse a'mpotrivi gerul cel strașnic al climatei noastre cu coale de hîrtie în loc de cămașă. L-am văzut cu ochii noștri și suntem astăzi marturii, iar pe cît putințele mă iertaū am îmbrățișat pe acest tînăr strein prin eresul politic, dar frate altmintrelea cu noi, care cu sumeție sufletească refuza tot ce îi se părea de prisos»...

Nereușind în Iași, Costache Caragiali se hotărî a pleca în provincie și a-și forma acolo o trupă teatrală. Cu zece galbeni, împrumutați de la Virnav, el plecă la 15 Octombrie 1838 la Botoșani și în scurt timp Ieșenii auziră vești bune despre isprăvile lui; «astfel în cît Moldovenii rușinîndu-se de-a fi covîrșiți de o provincie, începură care de care a se întrece spre ocrotirea unui teatru mai serios».

---

¹⁾ «Foaia p. minte» 1844 No. 15.

În vremea aceasta tinărul Caragiali se înturnă la Iași cu gloriola de actor talentat, își înjgheabă o trupă de 12 actori ¹⁾ printre cari și Ion Poni, autorul unor versuri pline de o sinceră melancolie, apoi citește-va «școlari din clasele filosofiei de la Academie și profesori». ²⁾ De astă dată întimpină pretutindenți sprijin călduros. «Tinărul deveni bărbat pe nesimțite și în scurt timp soliditatea caracterului său, maturitatea cugetelor sale, curagioasa sa întreprindere, îl apropiară de cele mai întii capacități ale țării». ³⁾ Aceste capacități erau C. Negruzzi, Alecsandri și Kogălniceanu, care peste cite-va luni, la 15 Mai 1840, au primit de la guvern administrația teatrului și prin aceasta au devenit amici de aproape și sfătuitoari ai lui Caragiali, precum și colaboratori la alcătuirea teatrului român. Raporturile între acești fruntași ai literaturii noastre rămân pentru mult timp intime; Caragiali creiază rolul lui Iorgu de la Sadagura din piesa lui Alecsandri; stabilește reputația de autori dramatici lui Alecsandri și Negruzzi; iar Kogălniceanu își manifestă admirația în revista sa, precum și în prefața piesei «O repetiție Moldovenească», scrisă de Caragiali, apărută la Iași 1845.

¹⁾ Ollănescu II p. 130, nota. Vezi și Dacia Literară 1840 p. 116.

²⁾ C. Caragiali, Teatru Național în țara Românească. București 1867, p. 13.

³⁾ Ibidem, p. 14.

Întîia piesă ce s'a jucat cu succes mai mare a fost *Saul*¹⁾ drama lui Alfieri în traducerea zelosului Aristia, — «întîia tragedie ce a văzut Moldoveanul în limba națională, pe scena națională și care s'a jucat cu atîta nemerire în cît a covîrșit toată așteptarea publicului» — zice Virnav. «Albina romînească» de la 21 Septembrie 1839, în darea sa de seamă asupra acestei reprezentațiuni, critică traducerea cea scâlciată a lui Aristias, fiind-că ar fi conținînd multe «cuvinte spurcate» dar constată că «în ce se atinge de reprezentație, ea în deobște a făcut un bun efect» și în deosebî *Saul* (Caragiali) a dovedit «talent tragic în poziție și gesticulațiuni». Ziarul lui Asachi de altfel e cît se poate de rezervat față de meritele lui Caragiali, nu recunoaște nici truda lui de 42 de zile, cite i-au trebuit ca să pună în scenă această piesă și nici măcar nu-l amintește cu numele. Atitudinea aceasta însă și-o schimbă în curînd. Cînd la 19 Ianuarie, 1840 se joacă *Elevul Conservatorului* prelucrată de Spătarul C. Negruzzi și *Grădinarul orb*

---

1) *Saul* s'a jucat mai întîi la București de către elevii școlii filarmonice, întruniți de însuși Aristia traducătorul. Ea s'a tipărit la București 1836 (de odată cu *Virginia*, o altă dramă a lui Alfieri, tradusă de Aristia). În jurul limbii și a calităților poetice a acestor traduceri, s'a încîns o discuție vie între Asachi și Eliade, pîrtinitorul lui Aristia. Vezi între altele *Curierul de ambe-sexe* Vol. II. Ed. 2-a p. 227.

traducere de Logof. Ioan Văcărescu, «Albina» scrie: «Nemerirea acestor piese a fost deplină. Elevul Conservatorului, jucat chiar de un tânăr, care pe lângă un însemnat talent pentru dramatică are ș'o nebiruită aplicare către ea, a vădit tot focul de care se simte pătruns pentru această artă»... ¹⁾

Și acum, pentru a arăta plastic culmea succesorilor lui Caragiali dau cuvîntul iarăși biografului său contimporan, lui Iordache Vîrnav:

«Iată dar tînărul, mergînd tot ast-fel muncind în veci pentru alții, ajunge la anul 1841, unde reprezentînd în beneficiul său o piesă prelucrată de dînsul intitulată *Furiosul* ²⁾ și jucînd întrînsa chiar rolul cel de căpetenie al Furiosului ajunse la culmea puterilor sale, înfățișîndu-ni-se nouă privitorilor ca un adevărat artist și ca un tînăr plin de simțiminte, dîndu-ne a vedea nu lacrimi prefăcute, nu simțiminte imitate, ci lacrimi pornite de o mișcare adevărată. Simțăminte revoltate într'o inimă omenoasă, care chiar în prefacere nu voiește a se

---

¹⁾ Albina Romînească 1840 p. 24, și Foaia p. minte 1840 p. 75.

²⁾ Reprezentația aceasta a avut loc la 6 Februarie 1840 (nu la 1841), iar piesa de care e vorba, Caragiali a prelucrat-o după un text de operă al lui *Donizetti*. Criticul teatral de la *Curierul Român* (1845 No. 24) o numește «dramă comică» și ne spune că este o dramatizare interesantă a Don-Chișot-iadei lui Cervantes. Vezi și Vellescu și *Revista Lit.* 1899 p. 355.

măscări și nici în șagă nu poate a se preface în pătimire, ast-fel în cît publicul cunoscător cu o glăsuire între actul al 4-lea și al 5-lea îi pregătește o cunună de flori, o pungă cu 116 galbeni, un lăntușel de aur și un inel asemenenea, și la sfîrșitul reprezentației, după o gratulare entusiastă, îi împodobește fruntea cu acea cunună, urîndu-î cu toții fericită călătorie în cariera ce și-a ales. Unde tînărul aprins de-o dreaptă recunoștință, ne-avînd alt-ce le da împotriva, le-a improvizat două versuri, prin care se deda cu totul lor zicîndu-le:

*«De-astăzi leapăd numele de cosmopolitan și în veci mă fac Moldovean!»*¹⁾

Situația lui e definitiv creată. Străinul și-a găsit patrie și teren de muncă. El rămîne în Iași pînă în vara anului 1844, cîtă vreme cei trei corifei literari au în mîină administrația Teatrului și nu părăsește scena decît pentru un scurt interval, la 1842, cînd se duce la București ca să înmormînteze pe tată-său.²⁾ Intre succesele lui mai remarcabile din timpul acesta este reprezentația comediei Iorgu de la Sadagura, «cea întii piesă putem zice romînească», jucată la 18 Ianuarie 1844. «Autorul cuconului Iorgu — scrie. Virnav, vorbind despre

¹⁾ Conform notiței din «Curierul» ar fi zis: «Cel mai puternic lanț ce mă leagă către acest pămînt este a mea mulțămire și părăsind de astăzi titlul de cosmopolitan, în veci mă fac Moldovean» (1840, 17 Febr.).

²⁾ Virnav l. c.

această reprezentație, — pe care, afară de estimul ce-i dau, îl iubesc mai mult decît un frate, fiind-că am avut prilej a-l cunoaște mai de-aproape, cu toată nepilduita nemerire a piesei sale, în lipsa lui Caragiali ar fi avut nenorocirea de a nu și-o vedea reprezentată și a nu o cunoaște, precum aū mai pățit-o și alții. În vreme ce din potrivă prin strădania acestuia de 18 zile și metodică sa dicție către toți, piesa a răspuns scopului autorului și așteptării publice».

Aceasta este întîia epocă din activitatea lui Caragiali, — epocă de studii și de experiență, de trudă și de cucerire. În restimpul de cinci ani el a trebuit să cultive înainte de toate gustul publicului pentru teatru român și avea în privința asta grea luptă, dată fiind concurența ce-i făceau trupele organizate ale actorilor străini, îndeosebi franceze și germane. El avea să-și formeze actorii săi, cu cari să se poată prezenta publicului așa fel, ca acesta să vadă posibilitatea existenței unui teatru român cu reprezentații în limba națională. Și mai avea pe urmă să se îngrijească și de repertoriul teatral, căci literatura noastră dramatică nici pe atunci nu era potrivită și suficientă pentru producerea unei mișcări teatrale serioase. Tuturor acestor nevoi Caragiali le dă o sugestivă expresie în farsa sa «O repetiție Moldovenească saū noi și ear noi», pe care o lăsa leșenilor la plecarea sa de acolo ca un fel de adio, farsă în a cărei prefață Kogăl-

niceanu cu drept cuvînt ne spune că ea «va putea sluji ca un document foarte important pentru viitorii cercetători ai începutului teatrului național». Lipsa de disciplină și de cultură a «artiștilor», calitățile personale ale lui Caragiali, îndeosebi meșteșugul lui de-a dresa pe actori; mizeriile create de către antreprenorii străini; sărăcia materială, lipsa de încredere și de patriotism,—toate acestea Caragiali le zugrăvește în farsa sa, care este o adevărată copie a frământărilor teatrale de-atunci, a grelelor începuturi.

Valoare artistică deosebită aceste începuturi probabil n'au avut multă. *Dacia literară* de la 1840 scria despre întiile reprezentațiuni ale trupei lui Caragiali: «Piese sunt rău alese, sfășiate și rău întocmite, iluzia scenei nu este observată; jocul actorilor, de nu al tuturor, dar desigur al celor mai mulți, este prost, decorațiunile și costumele ar trebui să fie mai frumoase și analoage cu cuprinsul pieselor»... Și nu putea fi altcum, cînd toată mișcarea se concentra pe atunci în un singur om, a cărui personalitate ori cît ar fi fost de mare, nu putea să învingă toate obstacolele.

LITERATURA ȘI ALCOOLUL

Un tînăr și, după părerea mea, talentat poet a vorbit la congresul științific în contra alcoolismului¹⁾. Înnainte cu citeva zile un alt poet, într'o revistă idealistă, acuză pe scriitorii de origină ardeleană că sînt «iubitori de vin bun». Un al treilea — acesta numai cîrpați la o revistă dobrogeană — își varsă toată lava vulcanică a gîndurilor sale clocotitoare asupra colaboratorilor unei reviste săptămînale din Capitală, din motivul că «staă ca niște barosani la Carul cu bere»...

I-a cuprins pe poeții noștri un fel de *furor antialcoolicus*.

În ce legătură o fi stînd fenomenul acesta cu viața noastră literară? Este un semn de înseninare a orizontului pîclos, saă un simptom mai mult de oboseală și de decadență?

Mi se pare e cazul din urmă.

---

¹⁾ Era vorba de St. Petică.

Faptul coincide cu o mișcare analoagă în cercurile literare germane. De curînd s'a încins adică o polemică în jurul lui Scheffel, autorul vesel al mai multor cîntece bachice și al mult răspînditului «Trompeter von Säckingen», — un poet bine cunoscut și de Eminescu. Toți criticii farisei, toți poeții de-o sobrietate ieftină, toate scriitoarele de-o problematică pudicitate au tăbărit asupra bietului poet. Le-a servit apoi de prilej, ca să privească mai de-aproape viața intimă a poeților, și — oroare! — fariseii au pornit să țipe contra celui mai mare poet german, fiindcă nici el n'a fost cruce de biserică.

Ca student Goethe a trecut prin toate fazele vieții zgomotoase de *Bursch*, aducînd dese prinosuri pe altarul lui Bachus. De atunci datează cîntecul *Ergo bibamus*, o gloriificare a momentului trecător dar frumos, în care vinul e cel mai bun tovarăș al vieții. În timpul petrecerei sale la Weimar, Goethe era sufletul acelor veselii orgiace, la cari vinul nu se bea din pahare, nici din prețioase amfore, ci din crani. Și se zice că tot atunci marele poet, voinic ca un titan și frumos ca un Adonis, se îmbrăca în haine de flăcău țăran, și împreună cu prințul de Weimar cutreerau satele din împrejurimi, înșirîndu-se la jocurile țărănești de Duminică și chefuind în rînd cu sătenii. În momente de aceste ar fi scris și celebrele cuvinte din «Faust»: *Mir ist so kannibalisch wohl, als wie fünfhundert Säuen!*

Ca un adevărat realist Goethe a rămas pînă la sfîrșit convins, că vinul îți face viața mai bună, dă putere productivă și e absolut necesar poetului, pentru a creia și a cunoaște adevărul¹⁾. Constatările aceste au făcut pe mulți critici să fie acum mai domoli cu Scheffel chiar și din punct de vedere național. Germanii lui Tacit — spun dinșii — iubeau mult lichidul cel fabricat din orz, căruia atunci îi ziceau *cerevisia*, iar astăzi *Bier*. Acest lichid ei îl socoteau ca un dar de la zeii și tot așa trebuie să-l socotească și poeții de astăzi...

Noi Romîni, n'avem zeii noștri naționali, cari să fi picurat ambrozie cerească în sufletele însetate ale poeților noștri, dar am adoptat și noi religia altor popoare. Și nu ne putem plînge că poporul român nu e destul de credincios religiei sale și nu se veselește deajuns, în ciuda lamentațiilor biblice ale lui Solomon²⁾, pe cari le-au răspîndit vechile cazanii în biserica romînă și în ciuda împăimîntătoarei caricaturii a lui Leonat de Lango-barda.

Logica poporului nostru în privința libațiunilor e foarte simplă și clară. Teza lui este: *In bună*

---

1) «Liniștea, somnul, mișcarea, aerul curat și vinul sînt factorii cari îți mențin puterea de a crea. Numai după ce ai băut cunoști adevărul». (*Goethe către Eckermann*).

2) «Cui văi, cui gilcevi, cui nasul roș? — Aū nu acelora cari zăbovesc prea mult la vin»? (*Pildele lui Solomon*, cap. 4).

pace, bea cît îți place. Iar argumentele cu cari o susține :

Nu bea și floarea rouă 'n zori ?
 Nu bea și popa 'n sărbători ?
 Duminecă cu dor
 Și omul muncitor
 Bea vin *întăritor* !

Prin urmare el bea ca să se întărească, să se *oțelească* ; și din convingerea aceasta n'o să-l scoată nici tablele antialcoolice, atît de infiorătoare, ale Casei școalelor, nici încercările dramatice, cu mult mai infiorătoare ca valoare literară, ale d-lui Th. D. Speranță și — nici conferința lui Petică, poet simbolist, fără a recunoaște și prețui simbolul lui Bachus.

De obicei ca iubitori de băutură sunt cunoscuți numai cei mai voinici din popor. Vinul pentru aceștia e o măsură a puterii lor. Haiducii sunt slăviți în poezia populară pentru-că pînă și în băutură întrec pe adversarii lor, potera, saū turcii. Harambașa hoților, Novăceștii și cei-l'alți haiduci, beaū vinul cu antalul, beaū cu vadra, cu ocaua saū cu donița. Toma Alimoș bea din burdușel și din plosca haiducească. Și poporul o considera ca mare virtute, cînd mai este cine-va în sat care știe bea ca un *latin bătrîn*.

Alătura de voinicii levinți sunt apariții interesante și perfidele gazde de hoți : Anița, cîrciumărița, fata de călugăriță, Stăncuța sprincenată, Lina

Chiralina și altele, cari «daă vinul cu vădrița și îmbată cu gurița». Cîrciumile lor, așezate fie în deal la cruce, fie în munte la răscruți, sau undeva între hotare ¹⁾, au fost localurile prielnice pentru scene romantice, și sunt vii încă în fantazia poporului.

Pe-o treaptă cu haiducii staă și eroii naționali. În Ardeal revoluționarul Horea e preamărit și ca băutor de vin :

Horea bea la cîrciumă 'n deal,
 Domnii fug toți din Ardeal,
 Horea bea între butuci
 Domnii fug făr' de papuci,
 Horea bea și chiuieste
 Țara plînge și jelește.

Ast-fel fiind, e clar că poporul nostru băutura nu o socotește ca o rușine... între voinici, ci ca semn de vînjosie, de renaștere a vigoarei fizice. Și cum poeziile sunt tot-d'a-una aleșii printre voinici, au tot dreptul să se bucure și ei de această considerație.

---

1) Frunză verde de năgară
 La Focșani între hotară
 Este un bordei cam plecat
 De copaci încunjurat
 Acolo-i Bujor băgat
 La Anița cîrciumărița...

Alecsandri.

În realitate scriitorii noștri, începînd cu cronicarii, cărora le plăcea «vinul cel limpede și frumos la față, dulce și moale la gustare», și sfîrșind cu d. Duiliu Zamfirescu ¹⁾, n'am găsit pînă acum multe cuvinte de ocară pentru închinătorii lui Bachus. În toată literatura noastră aproape nu întîlnim asceți și puritani, cari din predicarea virtuților și a temperanței să-și fi creat o platformă de activitate artistică. Puținul ce s'a scris cu tendințe antialcoolice e tot ce avem mai searbăd în poezia secolului al 19-lea.

Adevărat că nici capitolul anacreonticelor nu e mare. Și ar fi foarte greu de stabilit, care poet român și-a consacrat viața mai mult acestei direcțiuni.

La începutul secolului al 19-lea spiritul poeziei romîne era mai liberal. Se simțea mult influența străină, erotismul poeziei elene și franceze. În epoca aceasta și dragostea de viață a pătruns toată poezia scrisă de oameni, ce-i drept, fără mult talent, dar cu rîvnă pentru limba și poezia romî-

---

¹⁾ D. Zamfirescu s'a supărat pe Ardeleni pentru că iubesc «vinul cel bun»; a uitat însă că și d-sale îi plăcea mai anul trecut, cînd, binecuvînta primăvara pentru-că:

«Dăi lumei sufletul senin
Și dor de poezie,
Dăi chef de joc și de pelin
Și poate un pahar de vin
Nuntașului ce scrie...»

(«Convorbiri», 1902 p. 771).

nească. În era redeșptării naționale accentele personale dispar și cu ele și o bună parte de lirism, de căldură și de sinceritate. Urmează însă revoluționarea literaturii prin influența poeziei populare și cu ea reîntronarea unui spirit mai larg, care acorda vieții o manifestare limitată numai de bunul simț și de prescripțiile artei. În faza aceasta ne găsim și astăzi și nu cred, ca cele câte-va probe de ascetism ale poezilor noștri amintiți mai sus să determine un curent mai... intolerant. Sper că în punctul acesta e de acord cu mine pînă și d. Păun, implacabilul adversar al «opincarilor» ardeleni.

Despre vechii noștri scriitori avem prea puține date biografice pentru a le putea urmări viața și indeletnicirile lor intime. Ne vom mulțumi deci numai cu stihurile lor. Aceste ni-î arată în lumina ce ne interesează.

Paris *Mumuleanu* — ca să încep cu el — suferea adesea-orî de «inima rea» și în momente de aceste creia la *Stihuri bachicești* :

Voi să beaŭ să fiŭ beat mort,
 Inimă rea să nu port,
 S'aud vinul vîjiind
 Griji și gînduri mai lipsind,
 Numai cîntece să scoț
 Să daŭ gust ca să bea toți,
 Să scoți din vin vers frumos,
 Să fiŭ intîiu musicos,
 Beat lîngă cep voi să caz
 Să n'am grijă nici năcaz...

Iată tonul obicinuit al întâiilor cîntece de lume în literatura noastră. Vinul, cîntecul și iubirea, pe cum vedem, nu sunt numai însușirile poeziei anacreontice germane, ci le posedăm și noi. Ele sunt vecinicile isvoare, din care poetul se adapă și la cari recurge ori-ce Român pentru a-și mai «căuta de suflet». Și în privința aceasta poezii nu se deosebesc după provincii. Toți caută uitarea necazului în cele trei daruri ale naturei. Ca și Moldoveanul, Bucovineanul iubește «fetița cu sîn rotund, păharul cu mare fund și-un cîntec vioi, frumos», iar ardeleanul Coșbuc adaugă receta :

...Treî aceste lucruri sunt
Sufletului pe pămînt,
Tu să 'ncerci cu toate trele,
Dar cînd n'afli leac în ele,
Mori și nu trăi nebun,
Mori, că numai mort ești bun !

Și mai veselî ca Mumuleanu erau *Văcăreștii*. Aceștia erau oameni echilibrați, sănătoși și iubitori de viață. Politeiști, ca mulți poeți, în grădinele lor Bachus (sau Bakku, cum scriau ei cu cirilice) își avea statuia respectată. Iancu mai ales se închină adeseori «sfîntului și nemuritorului păhar» :

Te blagoslovesc păhar,
In veci umplut de nectar
Să faci fericiți pe toți,
Pe noi și pe strănepoți...

Ceva mai sgomotoasă este lumea lui *Anton Pann*,

veselul trubadur popular. Pann nu stihuaia numai, ci și cînta. Cînta pe la mesele boerești, ca și Barbu Lăutarul, vestitul amic al lui Alecsandri. Cînta în serile de vară pe la ferestrele cucoanelor frumoase. Era organizatorul chefurilor tinerilor boeri prin grădinile Deșliu, Pană Buescu și Giarfar ¹⁾. Finul Pepelei avea pe demonul în singe. El va rămînea în literatură mai mult ca o icoană a timpului său, cînd mare parte a societății gîndea ca dînsul :

Nimic nu-î ca vinu
 El ne dă odinu !
 Lumea sfișit n'are,
 Cînd golim pahare.
 Suge mîi fîrtate
 Cît ai sănătate,
 Căci nu știm prea bine
 Vii vom fi și mîine...

E și aici filosofia tuturor băuturilor : bea și nu mai întreba ce-o aduce ziua de mîine. Horațiu a scris acelaș lucru într'o strofă adese-orî citată. În literatura noastră a mai spus-o și Crețeanu, numi aduc aminte în ce poezie : «Lumea alt-fel n'o să fie, de vei plînge saū cînta»-... Ear Bolintineanu, la un banchet, își amintește cît de bine e :

.. Să stingem în plăcere a vieții întristare
 Căci anii noștri'n lume ca fumul se risip
 Și ori-ce fericire e scrisă pe nisip.

¹⁾ Vezi G. Bogdan-Duică, *Din lumea lui Anton Pann*. («Convorbiri» 1902 p. 1006).

Culegeți dar, culegeți, în dimineța vieții
 Acele flori născute în sinul tinereții,
 Căci ele sunt plăpinde ca vis amețitor
 Ca vinul acest dulce, ce trece rizător.

Pe *Aleksandri* mi l'am închipuit în tot-d'a-una ca pe eroul din «Fântăna Blanduziei», senin, răsfățat, privind adânc în ochii frumoși ai Hebei, vecinic dispus a da «chiar nemurirea pe un dulce sărutat» și invocînd pe *Bachus* :

Io *Bachus* fală ție,
 Cel mai vesel dintre zei!
 Fă din viața-mi o beție,
 Dulce ca și ochii tăi...

Eminescu, într'o poezie nepublicată în volumele de pînă acum, ne invocă o figură de *Voevod*, cunoscut ca protector și prieten al tovarășilor de chef. Abusez de spațiul ce-mi stă la dispoziție pentru a reproduce poezia întregă, în care frînturi de cîntece studențești germane se amestecă cu motive istorice romîne :

Cum trece 'n lume toată slava
 Ca și un vis, ca spuma undii,
 Sus în cetate la Suceava
 Eū zic : *sic transit gloria mundi* !
 Pe ziduri negre bate luna
 Din vechi icoane numai pete
 Sub mine-aud un glas ce sună
 Un glas adînc, zicînd : 'mî-e sete !

Și văd eșind o umbră albă
 Moșneag bătrîn purtînd coroană,
 Pe pieptul lui o sfîntă salbă,
 Pe umeri largi o scumpă blană.
 El mîna 'ntinde blînd: «N'ai grijă
 Ce zic nu trece la isvod
 Eû sunt vestitul domn Dabijă,
 Sunt Moș Istrate Voevod.

Moldova cu stejari și cetini
 Ascunde inimi mari de domn
 Să bem cu toți, să bem prieteni
 Să le vărsăm și lor în somn;
 Pîn vine-al zilei blînd luceafăr
 Să bem ca buni și vechi tovarăși
 Și toți cu chef nici unul teafăr...
 Și cum sfirșim să 'ncepem iarăș.

Răpiți păharele cu palma
 Iar pe păhar să strîngeți pumnul
 Și să picăm cu toți de-a valma
 Diac tomatec și alumnul,
 Cîntînd adînc un *de profundis*
Perennis humus erit rex...
 Frumoase vremi, dar unde-'s, unde's?
 Său dus pe veci!... *Bibamus ex!*

Iată aici o literatură întregă, datorită celor mai buni scriitori ai noștri. Am mai putea înșira o grămadă, pentru a dovedi cît de puțin străini de alcool aû fost predecesorii celor trei antialcoolişti teoretici de astăzi și, cu toate astea, cît de superiori în multe.

Aș fi preferit să văd pe d-nii poeți căutînd mai bine un fel de elixir de viață pentru toți anemicii

și sarbezii lor colegi din Parnas, iar celor ce știu prețui viața, să le dea voie să și-o trăiască în legile străbune, cari spun că «vai de cel ce nu știe ce e nectarul, n'a sărutat părul din creștetul iubitei și nici n'a simțit vre-un dor ascuns la auzul unui cântec de veselie!»

Gaudeamus igitur!

UN COLȚ DE FEMINISM.

Femeia romînă e în plină activitate.

De la Iași primim un volum de schițe și nuvele, datorit doamnei Laurenția Gribincea. Poeta din Sibiiu, d-șoara Maria Cunțan și-a tipărit în editura «Minervei» un nou volum de poezii. Cîte-va ziare din Capitală întretin o rubrică zilnică, scrisă de cititoare pentru cititoare. Și — o veste nouă — pentru zilele viitoare se anunță apariția unei reviste feministe serioase, pusă supt patronajul cunoscutelor societăți de bine-facere «Sprijinul»¹⁾.

Iată deci o mișcare, de caracter social-literar, destul de interesantă, ca să merite a fi înregistrată printre evenimentele zilei, asigurîndu-i-se chiar, pînă la un punct, sprijinul necesar.

Noua mișcare după felul cum ni se prezintă, are trei fețe, cari se pot distinge cu ușurință.

Vedem mai întîi femeia intelectuală ca principiu,

---

¹⁾ E vorba de Revista Noastră, apărută sub direcția doamnei Constanța Hodos

saă și mai corect ca dorință : scriitoarea, ale cărei opere nu sunt produsele unui talent remarcabil, ci pur și simplu dovezi de bună-voință și interes pentru viața culturală a poporului. O seamă de însușiri bune ale femeii se dau la iveală în asemenea lucrări : ușurința cu care ea mînuiește fraza, predilecția ei pentru o ornamentică bogată a limbei și o însuflețire caldă pentru subiectele tratate, fie patriotice, fie de altă natură.

D-na Gribincea este tipul acestei categorii. Volumul «Din lume», ca și povestirea vieții lui Ștefan cel mare, dar mai ales drama «Ion vodă cel cumplit», prezentată Teatrului Național, nu sunt mai mult decît semne de o irezistibilă dragoste de a face literatură, un diletantism cu nesfîrșite jocuri de cuvinte, atît de bogate și de frumos potrivite, în jurul unor amintiri din lecturi făcute. Decî o literatură cum o poate face ori-ce doamnă mai cultă, cu puțină deprindere în a scrie și cu oare care gust estetic.

Frunzărind prin volumul d-șoarei Cunțan, trăim însă în o lume cu totul deosebită. Am intrat parecă în sanctuarul unei femei, în care nu se aude zgomot de fraze, și nu se văd gesturi de teatru. Simplă, fără fardurile moderne, femeia ne dă sufletul ei întreg. În acest caz, ce e drept, nu dăm față cu o femeie mare, ale cărei patimi să atingă înălțimile valurilor, biciuite de furtuna vieții. Dar găsim în fie-care pagină ceva femeiesc, ceva din

comoara prin care această ființă s'a ridicat atit de sus în viața omenească : simțirea și resemnarea. Iar astăzi, cînd o intelectuală trăiește așa de rar prin sine însăși, ci în cele mai dese cazuri e creația unor lecturi străine, imitația servilă unor figuri de femeie apuseană, în accepția bună și în cea rea a cuvîntului, e un merit deosebit să reușească cine-va a se impune prin sinceritate, lipsită de tot ce e artificial, cum s'a impus domnișoara Cunțan.

Colaboratoarele de la rubricile ziarelor constituie al treilea grup de muncitoare intelectuale. Ele stau în legătură directă cu literatura feministă din afară. Tendința lor este de a instrui femeea romină, ca nu cum-va să lase nebăgate în seamă momentele mișcării feministe internaționale. Sfaturi de purtare în societate și în familie, discuții asupra nevoilor sufletești ale femeii, condițiile ei față de bărbat sînt teme favorite ale acestor rare și laborioase furnici, cari își depun munca lor prin cîte un colț sting de gazetă populară. În timpul din urmă ele discută cu pasiune momentele din domeniul vieții sensuale.

În toate astea ating une-orî oare-care grad mai ridicat de nervozitate. S'ar părea că spațiul nu le ajunge și că le jenează rezerva ce trebuie să-și impună. Ar voi să discute mai liber, să rupă lanțul convenționalizmului și să salte în horă cu tovarășele lor din țările îndepărtate.

Toată mișcarea asta se învîrte negreșit în jurul «emancipării»; și cum subiectul lor principal este raportul social între sexe, firește că nu poate lipsi discuția asupra lui, discuție care, dată fiind lipsa de pregătire, nu cunoaște margini și ajunge la o regretabilă mistificare a noțiunii de emancipare.

În această privință ne dă o pildă foarte prețioasă «spovedania unei femei», făcută în mai multe numere de-arîndul din «Adevărul» de astă-vară. O femeie modernă — anonimă! — într'un elan de sinceritate își povestește cauzele adulterului. Să ne oprim puțin, căci cazul are haz.

«Eū am avut trei bărbați și fie-care din ei m'a surprins cîte de mai multe ori în flagrant delict de adulter» — începe spovedania emancipatei noastre anonime. Cel di'ntiū — un «căpitan înalt și spătos» — a plictisit-o și din cauza *plictiselii* (modern, nu e așa?) «am iubit un alt bărbat, o brută, un despot, un tiran; el îmi poruncea ca unei servitoare, mă batjocurea, mă bătea chiar și eū continuam să-l iubesc; aveam un bărbat așa de cum se cade și eū îl înșelam *cu omul cel mai mizabil de pe lume*». După amantul brutal pînă la bestialitate» urmă «un bărbat tînăr și cu *simțire multă*», (de la brutalitate, la simțire multă!) — cu care își înșela tovarășul și — «în loc să-mi fie rușine, aveam pe frunte mîndria unui erou».

Iar spovedania continuă ast-fel, ultra-decadent, confundînd iubirea cu prostituția și ideia emanci-

părei cu un simplu caz de dezechilibrare și căutînd răspunsuri psihologice la cazuri de patologie declarată.

Note de aceste de perversitate nu sunt rare în rubricile feministe ale «Adevărului» și sunt rătăcirii, despre cari cititoarele sănătoase ușor își pot da seama, că nu pot avea nimic comun cu problemele vieții ce trebuie să le preocupe.

*

Urmărind viața noastră literară din întîia jumătate a veacului trecut în coace, de cîte ori vom vedea femeia participînd cu forța ei intelectuală la activitatea bărbaților, ni se va da să constatăm existența acestor trei categorii de muncitoare.

Ușurința de a mînuși condeiu, dragostea de muncă literară și în deosebi stăruința, care face parte integrantă din personalitatea femeii, s'aun manifestat întîiași dată prin traduceri. După cît știm, Ermiona Asachi este întîia traducătoarea romînă de nuvele sentimentale, («René Paul și Paul René, după E. Dechamps» Eși 1839) în timpul cînd genul lui Florian și Gessner era popularizat și la noi. Ei îi urmă doamna Catinca Asachi cu alte traduceri, apoi d-na E. Sîmboteanca («Dracul șchiop» de Le Sage), Smaranda Athanasiu («Misterele unui cintirim», Galați 1850); Bilciurescu Ecaterina («Sceptrul» București 1852) Maria Ioran («Raphael» de Lamartin București 1856), apoi d-nele Schiaiu,

Zulnia Iorga, Clelia Bruzessi, Eliza Georgescu, Paulina Moiescu, Eufrosina Homoriceanu și alte nenumărate traducătoare de nuvele și romane. Genul dramatic nu l'aū prea îndrăgit, iar poezia a rămas ignorată pînă la d-na Maria P. Chițu, care la 1883 a tipărit traducerea «Infernului» lui Dante, această lucrare serioasă și pînă astăzi neîntrecută.

În Transilvania, unde femeea romînă cultă e cu mult mai puțin stăpînă pe limba poporului, dragostea de literatură se deșteaptă cu cîte-va decenii mai tîrziu și abia cu ocazia apariției «Tribunei» se ivesc nume de diletante și traducătoare ca : Emilia Lungu-Puhallo, Paulina Rovinar, Margareta Moldovan, Lucreția Popescu, Ecaterina Pacațianu-Rubenescu și altele și mai puțin cunoscute.

Calitățile aceste de hărnicie, femeea romînă le-ar putea într'adevăr folosi spre și mai mare cîștig al literaturii, dacă în munca lor ar introduce oare-care sistem și ar alege autori de seamă, pe cari să-î pătrundă și să ni-î facă cunoscuți prin bune traduceri.

Mai este apoi un alt teren, unde tot grație talentului de a povesti și sîrguinței de a aduna și coordona, ar putea produce mult : e folclorul și istoria literară. De ce n'ar imita intelectualele în număr mai mare pe doamna Sevastos, distinsa folcloristă moldoveană, și pe doamna Voronca din Bucovina, cari amîndouă aū publicat un material atît de bogat și de prețios pentru știință? De ce n'ar urma pilda d-șoarei E. Carcalechi, care cu

atita muncă și pricepere contribue la editarea și cunoașterea autorilor români?

Pe cit de ușor este a face parte din categoria asta de scriitoare și a promova ast-fel gustul pentru citit și înțelegerea literaturilor străine, pe atit de greu e să urci treapta cea mai înaltă a artei și a crea din tine însu-ți.

Din fericire, odată cu Eminescu s'a iuit și femeii, cari l-au înțeles, i-au învățat factura versului și taina de a salva frumusețea prin simplitatea formeii. Nu e de loc mic șirul acelor scriitoare române, cari au știut să toarne în versuri limpede simțiri delicate și să reușească a produce lucruri de valoare în genul liric.

De-asupra tuturor s'a înălțat răposata Veronica Micle, ¹⁾ cîntăreața duioasă a iubireii, în toate nuanțele ei. Alătura de ea a avut fericirea să contribuie la ridicarea nivelului artistic al societății «Juni-meaa» d-na M. Cugler-Poni, o altă dibace scriitoare de romane, atit de cunoscute în gura publicului de astăzi. O contimporană a acestora, dar din Ardeal, e Lucreția Suci, al cărei volum (1889) a fost salutat de d. Maiorescu ca un «simptom» al renașterii literare de peste munți, aceasta pentru «adevărul simțirilor» și «naturalismul senin, aproape de literatura antică» ²⁾.

¹⁾ Pe Iulia Hașdeu și pe d-șoara Elena Văcărescu nu m'aș putea hotărî a le socoti ca făcînd parte din literatura romînă

²⁾ *Conv. Lit.* 1898 p. 114.

Prin numitele trei poete femeia română și-a cucerit un loc în literatură și d-șoara Cunțan, prin câte-va note originale și forme, împrumutate de la Coșbuc, lărgeste în mod considerabil capitolul poeziei eșite din suflet de femeie.

Alătura de cele patru s'aū încercat și altele. amatoare și nepricepute, și-aū umplut reviste și volume, iar unele aū dispărut după câte-va acorduri mai reușite. Cornelia din Moldova, de pildă, n'a fost fără talent, a produs însă prea puțin, pentru ca să se ridice de-asupra stratului florilor de o zi.

Poeziile acestor scriitoare alese, chiar și cele mai reușite, aū atitea note comune, în cît adese-orī devin monotone. Lasă că limba e aproape aceeași la toate, căci fie-care s'a ferit a-și îmbogăți capitalul de cuvinte prin expresii din popor, dar motivele acele etern femești, iubirea, dorul și suferința, sunt tratate atît de uniform și cu atîta ușurință, încît nu întrec nivelul general al poeziilor noastre lirice de genul dulceag al lui Șerbănescu. Prea e la suprafață totul, prea sunt lipsite paginile aceste de viață, de adevăr, de adîncimea fericirii și a suferinței; prea se poetizează. Atîta cusur le găsim.

Nu putem aduce vina asta și prozatoarelor noastre. Aceste privesc viața drept în față. Exagerează chiar în abundența culorilor realiste și cochetează ușor cu diferite tendințe sociale. De nu mă înșel, de la ele pornește și îndemnul continuu spre acordarea unui rol preponderant adevărului în artă.

Cea mai destoinică prozatoare a noastră este de sigur d-na Sofia Nădejde, ale cărei «Nuvele» sunt însă mai mult cugetate, decît inspirațiile unui temperament artistic și al cărei roman «Patimi» are pagini realiste de forță. Impreună cu d-na Nădejde, d-na Hodoș prin volumul de schițe «Spre fericire» și prin nuvelele din «Sămănătorul» s'a impus opiniei publice. D-na Hodoș e superioară în amănunte. Schițarea unui tremur de gene, unei strîngerii convulsive de buză, sau descrierea unui efect trecător trădează pe artista, care cu mai multă liniște ar putea crea lucrări de mîna 'ntîi. Niciodată însă n'aș putea să afirm că terenul prielnic firei d-nei Hodoș ar fi drama, pe cum nu se poate dovedi nici despre «Ghica Vodă» al d-nei Nădejde că ar fi la nivelul prozei d-sale.

Cît despre romanele d-nei Ianculescu Reuss și despre glumele poetice ale Ririei, am vorbit cu altă ocazie arătînd aberațiile lor și noile d-lor publicații nu m'aș fermecat de loc, pentru a-mi fi schimbat părerea.

*

Ajungînd la grupul al treilea de propoveduitoare al cuvîntului scris, la ziarista romînă, capitolul e iarăși destul de important și de variat.

Rubrici ca cele de astăzi, de și nu cu aceleași aiurări și sfaturi pe cît de nebuloase pe atît de pretențioase și reviste ca numita publicație a socie-

tății «Sprijinul» au existat de mult, căci femeia română nu se sbate numai de ieri de alaltă-ieri în valurile emancipărei. Mișcările din apus s'au repercutat și în țara noastră, mai confus, negreșit, dar au lăsat urme.

Întîia ziaristă romînă, d-na Maria Rosetti e o figură istorică, o personalitate însemnată și o eminentă scriitoare. Tot feminismul ei însă se reduce la noțiunea de mamă. Revista ei «Mama și Copilul» (1865 și 1866) e un tezaur de povește către copiii și mamele lor: «Vouă, mame romîne, închin coloanele ziarului copiilor... Sînteți mame și sînt și eu... Copii voștri sînt romîni, ai mei asemenea. Și ai voștri și ai mei au o mamă comună, România... Feminismul la Romîni în întîia fază, este decî parafrizarea datoriilor naționaliste ale mamei. De atunci pînă astăzi feminismul în accepția asta a slăbit, s'au s'a banalizat une-orî prin profesoare lacome de glorie ieftină.

Un pas înainte a făcut d-na Dunca-Schiau cu «Amicul familiei». Nota patriotică mai predominantă și la d-sa, căci d-na Dunca, a cărei pasiune pentru conferințe publice este prea cunoscută, a rămas totdeauna naționalistă ferventă, dar n'a ezitat a desfășura chestiuni feministe și din puncte de vedere social mai general.

Revista «Femeia romînă» (1878, 1879 și 1880), a fost întîiul steag roșu al feminismului militant. Maria Flechtenmacher, redactoea revistei, fosta

artistă dramatică, scriitoare de versuri slăbuțe, dar bună stilistă, a deschis aici «lupta mare pentru civilizațiune pe aceeași treaptă cu bărbatul», cerînd «accesul femeilor la funcțiunile publice» și «instrucțiunea de o potrivă pentru amîndouă sexele». Această femeie cu mult temperament, avea vederi foarte practice în chestia «driturilor» femeiești, căci a insistat mult pentru promovarea spiritului de asociație în vederea protejării orfanilor sau a altor scopuri filantropice. Multe din ideile, dezvoltate în foaia d-nei Flechtenmacher, cum sunt cele referitoare la studiile academice și profesionale ale fetelor, s'a realizat în curînd.

Femeia moldoveană însă nu s'a mulțumit cu atît. Asociațiile feministe din străinătate, în deosebire cele din Londra și din America, atrăgeau tot mai mult atenția ieșencelor și a pornit a se accentua din nou «lupta din toate puterile». S'a format ligă, pentru a se pune în legătură cu cele din Londra. «Femeia trebuie considerată și dusă la același nivel ca și bărbatul, înființîndu-se ligă cu menire de a susține și apăra drepturile femeii» scrie iarăși d-na Maria Dobra în primul din «Buletinul Ligei femeilor din Iași» pe 1895. Mișcarea e destul de serioasă. Doamne din buna societate se înscriu în ligă. Se țin conferințe publice, cu aceleași jăluiuri despre dreptul de vot, de funcții, de diviziune a muncii. Doamnele noastre se văd astfel în mod

subit cuprinse de «*desgustul de cele obicinuite prin tradițiunii moștenite*».

Din norocire însă, «desgustul» era o simplă contaminare cu boala feministă din Franța; locul d-nei Emilian l'a luat în curînd d-na Adela Xenopol și al «Buletinului» revista «Dochia», în care, cu tot noianul de articole feministe, bate un vînt mai sănătos și se face chiar literatură vrednică de citit.

*

De cîțiva ani încoace, chestia feministă a rămas staționară. Nici o scriitoare n'a apărut cu o formulă nouă. Ceea ce se scrie în ziarele noastre progresiste, fie la rubricile pestrițe, fie în articolele isolate, iscălite de d-na Nelly Cornea-Missits și de altele, se deosebește — cu excepția erupțiunilor spiritelor bolnave — numai în stil de articolele d-nelor Flechtenmacher, Homoriceanu, etc. Este tot feminismul pur *convențional*, cu idei de educațiune și fapte filantropice.

Mărturisim, că sub acest raport luptătoarea romînă nu mai este în curent cu literatura feministă apuseană. Altfel ar trebui să știe, că gînditoare serioasă și scriitoare de frunte de mult se nizuiesc a scoate mișcarea feministă din cadrele strîmte ale acestui *convenționalism* și a pune toată greutatea educațiunei pe *desvoltarea personalității*.

«Instrucțiunea de o potrivă pentru ambele sexe», cum aū voit-o emancipatele noastre, a dat roade

atit de nefaste, și se afirmă tot mai mult ca măsura cea mai vrăjmașă personalității femeii. A cere vecinic aceleași drepturi ca pentru bărbat, a persista decî în această tendință de nivelare, înseamnă iarăși a lupta direct împotriva individualității femeii, a-i înăbuși simțirile, ideile și caracterul ei a o duce cu de-a sila în același jug, sub greutatea căruia dezvoltarea liberă e cu nepuință.

PROFESORUL ȘI LITERATURA

Studentii germani, într'un cîntec al lor, zeflemisesc foarte nimerit pe bietul profesor (*das arme Schulmeisterlein*), făcîndu-l vinovat de cîte 'n lume: de greșelile în creațiunea pămîntului, de lipsurile omenirei și de toate intemperiiile. Eă ași măi fi adăugat un vers, un noă punct în registrul păcatelor dăscălești: rolul Schulmeisterlein-ului în literatură. Și asta fără nici o ironie.

E grozav ce importanță își atribue astăzi o seamă de profesori în literatură. Ei se simt aici aproape ca broasca în lac, cu aceleași drepturi suverane de a orăcăi. Misiunea lor de luminători ai generațiilor se pare că le dă dreptul a recurge la toate resursele posibile și, prin urmare, și la literatură, care le oferă atîtea mijloace de educație. Nicăiri profesorul nu descoperă atîta material de vorbă multă, pasage de filcuit, idei de discutat ca în cărțile prăfuite de vremi, saă în noile producțiuni ale contimporanilor. Aici găsește limba de care-și al-

cătuește gramaticile și pildele de stil și compozițiune; aici biografiile îi servesc modele pentru exemplificarea searbedei înțelepciunii a vieții; iar în opere caută morala fábulei și legile frumosului vecinic.

Dar profesorul nu se mulțumește numai cu apostolatul său oral, ci ia condeiul și face singur literatură: sistemisează, împarte în capitole, taie, lungeste, operează, așa cum a învățat de la predecesorul său și din vre-o crestomație cu filele îngălbenite. Apreciază pe scriitori după normele anodine, stabilite în cursul de poetică al maestrului său. E deștept și tiran față de greșeli mici, dar orb și stingaciū față de cele mari. Și de-asupra tuturor planează un aer paternel, o gravitate de atot-știutor și o mulțumire identică cu mîndria băcanului celui mai dibaci în a'și cîntări marfa și a eticheta produsele altora.

*

A fi dascăl este, de sigur, un frumos meșteșug. Dar tocmai fiind un meșteșug și nu o artă, nici o știință, practicarea lui și chiar școala în care l'ai învățat, innăbușe în tine multe porniri, întunecă sau slăbește independența și dreptatea judecătii și te schimbă cu încetul în mașină. Nu mai trăiești, ci funcționezi. Nu mai vorbești și nu mai scrii tu, ci dascălii tăi. Nu mai ești scriitor, ci pedagog unilateral în toate. Tot una'ți este, de-î vorbi de o floare, de

un Rinocer, de o poiezie: înaintea ta vezi pururea băncile pline de elevi, pe cari îi torturezi sau fascinezi; vezi localul unde tu ești stăpîn și nimeni nu-ți poate contesta mărimea ta.

Aici în școală tu ai băieți buni și băieți răi. Cei buni sunt primitorii de voie de nevoie a învățăturilor tale. Sgîndu-se la tine se prefac că te înțeleg. Și tu îi vei mîngîia, mai bine ca domnul Vucea dascălul din povestirea lui Delavrancea, îi vei chema la tine, alintîndu-i cu glas din biblie, împărțind unuia un fes, altuia o carte cu chipuri și cu dedicație, la al treilea un loc de bașcihodar. Cei răi însă, ștregarii, cari în loc de a-ți hrăni vanitățile, se retrag, hohotind într'un colț de școală, cad sub aspra ta pedeapsă: adio fes, adio carte cu chipuri!

Aici e greșala dascălului literat: el este numai pedagog, om de șabloane, părinte cu morală curentă de a răsplăti binele și a pedepsi răul văzut prin ochelarii cei aburiți sau prin ochii unui elev denunțiant. În sufletul unei opere și al unui scriitor însă mașina noastră pedantă nu știe pătrunde.

*

Dar aroganța! Abia eșit din băncile universitare, d. profesor nu încetează de a vorbi în numele «științei». Cărțile întocmite de el țin seama de «rezultatele mai noi ale științei» — fără să spună ce anume știință înțelege. Și fiindcă ne asigura astfel

în prefață, nu mai surprinde de loc înălțimea de la care ținărul savant judecă munca intelectuală a altora.

Pentru d. profesor — «secundar» bine înțeles — un poet este un fel de individ fără nici o meserie, cum ar fi de pildă artistul dramatic în ochii unui cetățean vesel: un comediant, un taie frunză, om fără capătii. Ah, dacă diploma de profesor i-ar fi dat și talentul de a scrie versuri și drame și nu numai dreptul de a publica manuale și critici rele pentru școlarii săi, cu câtă plăcere ar fi desființat el breasla asta de cîntăreți vaganți, cari își înstrună lire numai pentru a face necaz grămăticului!

Astfel însă trebuie să se mulțumească numai cu închipuirea înălțimei, ce i-o dă catedra. Acasă, în cercul onorabilei sale consoarte legitime, el va dovedi «în numele științei» greșelile de ritm și de interpuncțiune din cutare baladă, iar în școală, punînd degetul pe fruntea sa îngîndurată, va continua să stabilească «împreună cu d-voastră» cari sunt imperfecțiunile tehnice ale unei poezii și va înșira la date despre starea socială inferioară a scriitorului.

*

Un asemenea tip de literat promite a deveni și un «profesor secundar» din Capitală, d-l P. V. Haneș care a tipărit, un curs de «literatură romînă modernă». Cartea e confecționată după toate re-

gulele dăscălești, și măsoară pe autori cu aceeași îngustime pedagogică de care am vorbit.

Vreți, bunăoară, să cunoașteți, pe scurt, pe d-l Vlăhuță? Iată-l:

«D. Alexandru Vlăhuță, ocupă astăzi un loc de funcționar în Administrația casei școalelor. Acum cîțiva ani lua parte activă în publicistică, fie colaborînd, fie conducînd reviste literare. A colaborat între altele la *Revista Nouă* și a condus revista *Viața*, care își crease multe simpatii în lumea cititorilor».

Urmează înșirarea volumelor. Onorabilul cititor e invitat să rețină numai faptul că d-l Vlăhuță este funcționar și nu «profesor secundar». — Dar iată cum fixează pe d. Coșbuc:

«Colegul de funcțiune al d-lui Vlăhuță la Casa școalelor este originar din Transilvania, unde a scris prin reviste și ziare fără a fi remarcat ca un talent deosebit¹⁾. Remarcarea asta a venit după ce d-l Coșbuc și-a publicat primul volum de versuri.

Iar în partea mai dezvoltată scrie despre același autor:

«În afară de poezii d-sa a mai făcut traduceri din limbile vechi și cărțile de popularizare. Acestea din

---

¹⁾ Inesact! Îl remarcase de-a binele d-l Slavici cînd l'a adus la «Tribuna» și era recitat și cunoscut în Transilvania întreagă.

urmă, după îndemnul ministerului de instrucțiune publică. A tradus Sacuntala din limba indiană (indica, d-le profesor!) și Eneida lui Vergilius. Cu ocaziunea acesteia din urmă a fost premiat de Academie cu marele premiu de 1200 lei (greșală de tipar; a fost 12.000 lei!) și a fost pus astfel, din acest punct de vedere (!) în rîndul marilor noștri scriitori Alecsandri și Odobescu», etc.

Proza dăscălească urmează cu acelaș belșug de informații critice despre opere și autori, căutînd să nu fie prea îngăduitoare ci pururea severe. Ar fi fost și rușine pentru un începător în ale dăscăliei să știe despre Delavrancea, de pildă, mai mult decît următoarele :

«D-sa nu măi scie... dar cit a scris este destul ca să constatăm (bine-voiți?) în d-sa un prozator de seamă. A știut totdeauna să-și măsoare talentul, n'a ales decît situațiuni pe cari le putea înfățișa exact și personagii al căror suflet îl cunoștea. A scris numai nuvele și niciodată prea lungi».

Cu alte cuvinte : D-l Delavrancea este un prozator de seamă, fiindcă nu s'a întins peste puterile sale ! O pildă bună de imitat și de către alții ; nu-î așa, d-le profesor ?

Dar să nu credeți că e consecvent în severitatea asta excesivă. D-l profesor își are protejiații săi. ca pe d-l Duiliu Zamfirescu :

«Mai puțin emineșcian decît d-l Vlăhuță este d-l Duiliu Zamfirescu. *Scrierile d-sale vor rămînea în literatura romîna. Vor rămînea mai cu seamă poeziile.* Se observă în ele adîncă preocupare de formă. D-l Zamfirescu nu lasă nici odată să treacă o expresiune vulgară, sau un vers nearmonios, sau o rimă greșită»...

În sfîrșit iată unul care va rămînea în literatură, fiindcă n'are nici o rimă greșită. Se va mira însuși d-l Zamfirescu de atîta cruzime, dar mai mare va fi mirarea pentru toți cîți știaū pînă acum, că d-l Duiliu Zamfirescu nu ca versificator, ci ca autor al romanului «Viața la țară» și al cîtorva nuvele și-a primit sancțiunea de scriitor.

Tot așa de consecuent este autorul «Literaturii romîne moderne» cînd printre scriitorii în viață înșiră nume ca Nicolae Pătrașcu și uită pe d-l Nicolae Iorga; pe Rădulescu Niger, Crăsescu și Duțu-Duțescu și uită pe Ion Gorun, Jean Bart și alți nuveliști de seamă. Sînt scăpări din vedere ce nu se pot ierta unui tînăr savant care vrea «să înfățișeze elevilor «știința corespunzătoare (?) în părțile ei esențiale și sigure»...

Ce enormă distanță între bravul dascăl și știință, între cuvintele lui și adevăr! Ce caricaturi fără suflet sînt scriitorii în lumina ce pedagogul literat proiectează asupra lor!

Ba nu zău: au dreptate Bursch-ii germani să facă haz de bietul «Schulmeisterlein»!

UN STUDIU DE FOLCLOR

În zadar mi s'aŭ burzului citi-va profesori secundari, cind am scris despre felul lor ciudat de a înțelege literatura. Rămîne cum am zis. Judecata lor e cînd strîmtă, cînd pe dos, și enunțarea ei însoțită totdeauna de acel aer particular de comică solemnitate a micului tiran de pe catedră.

Iată d. P. V. Haneș, de pildă — «un bun profesor de literatura romînă, care a scris un manual de literatura romînă», cum, așa de paradoxal, îl recomandă cine-va în «Epoca». D-sa iscălește din nou niște opinii literare, dăscălești în toată puterea cuvîntului, opinii pe cari trebuie să le relevăm, pentru că nu fac cinste nici școalei ce ne formează noile puteri didactice, nici literaturii, reprezentată cu autoritatea lor oficială față de tînăra generație.

În numărul de la 15 Februarie a. c. al revistei «Viața Nouă», d. P. V. H. se ocupă de d-nii Speranță și Sadoveanu, doi scriitori, asupra cărora credeam că părerea este definitiv formată și că nimeni nu

mai poate trage la îndoială nevaloarea literară a celui d'întăiū și avîntul pe care-l ia cel de al doilea. D. P. V. H. judecă însă altfel. Innaintea d-sale, d. Speranță apare cu un complex de merite și calități, ca anecdotist, folclorist, filosof și — să nu uităm — ca profesor secundar de azi și universitar de mîine, pe cînd Sadoveanu se înfățișează ca un simplu nuvelist și în o haină ușoară de umil funcționar din vre-un minister. Date fiind aceste mari deosebiri sociale, era de prevăzut că d. profesor o să schimbe valorile :

În cartea celui d'întăiū «Introducerea în literatura populară» găsește «pagini prețioase», «stil curgător», «cunoștințe filosofice și folcloristice» și o numește «un studiu în felul căruia nu există pînă acum la noi», iar pe «tînărul» Sadoveanu, pentru a sa «Crîșma lui moș Precu», îl trimite să măi cerce, căci — și ziceți că nu e modest d. Haneș! — «măi are destulă vreme să cunoască adevărata noastră limbă literară».

Iar domnul, care iscălește, continuă a fi «bun profesor de romîna»!

Dar să-l lăsăm să profeseze și să ne întoarcem la acel «prețios» studiu de folclor «în felul căruia nu măi exista pînă acum» — o carte mare de peste 400 pagini, plină de magistrale definiții și de tot felul de glume și curioșități metodice.

În întâia față d. Speranță tilmăcește rostul literaturii în genere.

«Ș. 1. Prin literatură în genere înțelegem suma acelor creațiuni ale minții omenești, care sunt *plăcute*, care, adică reprezintă frumosul, ori-care sunt creațiuni estetice și sunt formate prin ajutorul scrisului...»

Ș. 2. Prin cuvântul literatură, luat în *înțelesul* de literatură scrisă, *înțelegem* suma acelor producțiuni artistice care au fost formate prin ajutorul scrisului. *Literatura este deci o artă.*»

De clișee de aceste, incomplete de altfel și false în mare parte, cu o formă școlărească atit de greoaie, cartea e plină.

Să încercăm cu o altă «pagină prețioasă» :

«Ș. 12. Versurile populare au menirea de a fi păstrate în minte.

Pentru a fi păstrate în minte trebuie învățate pe din afară. Pentru a fi învățate pe din afară trebuie să fie ușoare de învățat. Pentru a fi ușoare de învățat trebuie să fie scurte. Deci...»

Și argumentarea atit de logică și de convingătoare, pentru a explica scurtimea versului cu învățarea lui pe din afară, continuă în acelaș ton, iar la sfârșit începe alta, tot atit de șugubeață și de — «științifică» (că să întrebuițăm un termen favorit al unor critici de astăzi).

Mărturisim că în direcția definițiilor, d. Speranță

n'a fost ajuns pînă acum de cît de distinsul său coleg Dragomirescu (Mihail), autorul următoarelor probe de strășnicie logică și de teorie poetică :

«*Metafore* = expresii cu care numim unele lucruri, care seamănă cu lucrurile numite de obicei cu acele expresii.

«*Expresiuni figurate* = expresiuni ce au înțeles deosebit de acela pe care-l au de obicei și care zugrăvesc mai bine lucrurile». ș. c. l.

Singura deosebire e, că d. Dragomirescu se mulțumește a-și strecura barbarele teorii în cărți de școală «ce sunt aproape singura hrană (vai!) a elevilor noștri secundari» ¹⁾ pe cînd d. Speranță ne servește pseudo-silogismele sale sub eticheta de «studiu».

Dar să trecem de la chestiuni de formă la considerațiunile de fond și să vedem ce crede d. Speranță despre formarea literaturii populare :

«§. 51. Apele cele mari se formează din cele mici, din izvoare, din picături, dar trebuie mai înainte de toate să fie apă de unde să vină și picăturile și izvoarele. Ca să găsim origina literaturii culte pentru timpurile moderne ar trebui să mergem pînă la invențiunea tiparului (numai?) și a hîrtiei, iar în timpurile vechi la originea scrierii. Pentru ca să găsim

¹⁾ Citația cu «singura hrană» o reținem din foiletonul «Epocei» de la 5 Aprilie a. c.

însă originea limbii, sau a vorbirii, sau a celor dintii mijloace prin care oamenii se puteau înțelege între ei, pentru a-și comunica ideile și sentimentele. Nu mergem însă pînă acolo...

Foarte rău face. Dacă mergea «pînă acolo» era să descopere că și întia păreche omenească, care nu era goală și ea de «idei și sentimente», făcea poezie populară. Studiul avea să ia astfel proporții și mai serioase.

Tot așa de precis este d. Speranță cînd descrie mijlocul miraculos de răspîndire a poeziei din popor :

«Versurile formate de el (de «un om cu darul de a versifica») au fost auzite de alții și alții le-au spus și ei altora și acei alții altora, și așa mai departe. Și unii le auzeau de la alții și numai le spuneau altora; iar alții mai adăugau și ei de la dînșii cîte ceva și apoi le spuneau altora așa cu adaosul, unii le spuneau așa altora, iar alții mai schimonoseau orî mai adăugau și ei. Așa pînă ce au ajuns, de pildă, versurile la starea în care le găsim, cine știe cîți le-au mai schimbat și le-au adaos și nu se știe încă de aci înainte cîți le vor mai adauge și le vor mai schimba.»

... Și cîți le vor mai «studia», adăugăm noi.

Cunosc o definiție a Lied-ului german. E vorba de un Wanderbursch, chinuit de dor și de jale, care, trecînd prin un codru, a născocit și un cîntec. Cîntîndu-l de răsuna văile și tremura

frunzele, l-a învățat întregul popor de paseri și ele l-au dus departe, din sat în sat, din colibă în colibă, și de atunci îl cîntă neamul întreg.

Pină și explicarea asta, atît de primitivă, a răs-pîndirei poeziei populare, e mai la înțeles și mai omenească de cît progresiunile geometrice ale d-lui Speranță.

Dar să nu mai cităm. După cele înșirate cititorul s'a convins pe deplin cîtă dreptate avea d. P. V. H., cînd zicea: așa ceva nu s'a mai scris la noi!

*

A început o epocă de umilință pentru literatura noastră populară. Insuflețirea pentru ea scade înainte de vreme. Ici se face o colecție fără nici un sistem, fără ca să fie un progres față de cele din trecut, colo se promite o antologie cu anume gînd de a dovedi inferioritatea estetică a producțiilor populare. Iar studii de seama celuia de care vorbim vin să o pîngărească cu desăvîrșire. Dacă n'ar mai fi părintele Marian, care din un colț al Bucovinei, cu dragostea bătrînului și iscusitului grădinar pentru florile sale, să urmărească cîte o problemă ascunsă în tot ce a creat fantazia și limba poporului, am uita cu totul această largă și trainică bază a ființei noastre.

Ceea-ce face d. Speranță e diletantism, periculos căci e împreunat cu pretenția pseudo-savantului

și cu acel amețitor virtej de cuvinte, de cari toți profanii în ale literaturii se lasă așa de ușor amăgiți. Cu nimic aceste pagini, întortochiate și sarbede ca expunere, nu se ridică de-asupra întâielor articole impresionate din vechile reviste. Ne uimește curajul autorului de a-și numi lucrarea un «studiu comparativ», pe cînd de fapt nu cunoaște din inensa literatură populară a popoarelor străine de cît vre-o cîte-va colecții și nici pe aceste de la sine. Ne surprinde acest ton, cînd d-sa nu compară materialul românesc de cît cu produse de ale Bascilor și Provençalilor și asta fără nici un gînd de a stabili vre-o legătură de înrudire între spiritul unora și altora. Suntem apoi jicniți de procedeul ne-leal de a lua de-a gata pagini întregi din cartea d-lui Șeineanu asupra basmelor, fără a lăsa omului meritul de a fi tăiat el mai întiū o brazdă la care d. Speranță n'a știut să adaugă nimic. Și ceea-ce ne pare de-adreptul extra-ordinar este încercarea de a scrie un studiu de literatură populară comparată, utilizînd numai colecția lui Gh. Dem. Teodorescu (o reproduce aproape întregă!), pe cînd avem la dispoziție atîtea alte isvoare, mai curate și mai potrivite pentru analize.

Am lăsat la sfirșit una din dovezile principale pentru nivelul iarăș «științific» al cărții: explicațiile spiritisto-metafizice.

Vorbînd despre forma versului, d. Speranță aseamănă cele trei rime consecutive în vers cu «trei

persoane ale D-zeirei, trei feciori sau fete de împărat, trei poduri, trei păduri, trei smei, trei zile și trei nopți și trei pățanii», iar cele patru versuri rimate în șir le ia drept simbol pentru «patru stâlpi ai lumii, patru pești pe care e așezat pământul, cele patru vânturi și cei patru evangheliști».

In consecință, de cite ori vom auzi și citi versuri ca :

Așa-mi zice mindra mea
Să fac ziua ce-oî putea
Să mă duc seara la ea

să ne gindim la Tatăl, Fiul, Duhul-Sfint?, iar când olteanul își cîntă obicînuita sa doină, cu textul cunoscut :

Spune-mi dragă adevărat
Cîți voinici te-au sărutat?
— Nu știu, nu i-am numărat,
Nu erau toți di'ntr'un sat!

să ne amintim îndată pe evengheliștii Ioan, Marcu, Luca și Matei, sau pe cei patru pești, pe cari e așezat pământul?

Iată ce carte laudă profesorul literat, care la rîndul său va avea și el nevoie de incurajare din partea aceluiași coleg. Și iată cum se fac opinii bune despre cărți rele și se nasc legende despre merite ce trebuie răsplătite.

ALECSANDRI

După o lungă întârziere se va desvăli, în sfârșit, statuia lui Alecsandri la Iași. E cea d'întîi statuie ce se ridică unui poet român, ceea ce ar putea fi dovadă, că pînă acuma autorul «Pastelelor» n'a fost înlocuit în rangul ce-l avea în conștiința poporului de întîiul chemat al poeziei romine. Aū venit alții în urma lui, gînditori mai puternici și artiști mai rafinați, cari s'aū înstăpînit pe lumea cărturarilor noștri. Unii iarăși aū găsit forme nouă pentru exprimarea mai bărbătească a acelorași sentimente. Nimeni însă n'a pătruns în rărunchii poporului, n'a fost cu totul absorbit de cultura generală a straturilor de jos și n'a trăit în țesătura întregă a vieții publice ca Alecsandri, în lunga sa activitate de la 1840 pînă la 1890, de la niște începuturi, scrise în franțuzește, pînă la imnurile lui de bard al Curții regale și al intereselor politice-naționale.

Prin ce a ajuns Alecsandri atît de mare ?

Viața unui intelectual este condiționată și ea de împrejurările din afară. Timpul și oamenii de care se leagă, o determină în acțiunile ei. Ajutate de împrejurări, talentele, chiar cele mai de jos, se dezvoltă și ajung folositoare pînă la înlocuirea lor prin altele, pe cînd adese ori voințele cele mai tari se frîng în lupta cu situații neprielnice și cu contemporani fără înțelegere pentru opera lor.

Alecsandri, de sigur, nu făcea parte din categoria celor din urmă. Natura, ce-l înzestrase cu bogate însușiri, situația materială a părinților, creșterea lui în Capitala civilizațiunei apusene, cercul de contemporani distinși — o pleiadă, cum n'a mai avut neamul nostru — toate îi veniau în ajutor. Și pe de-asupra auz venit și vremile cu ale lor întorsături, aducătoare de bine, cu momentele cari se imbiau cum-va de sine spre a fi prinse și exprimate: anii revoluționari, Unirea Principatelor și războiul de independență, cari cereau un interpret și-l găsiră pe Alecsandri.

Dar nu trebuie să exagerăm importanța influențelor externe. Valoarea unei personalități nu o căutăm numai în mediu și în jocul întîmplărilor, ci mai ales în acel sîmbure ce este în noi înșine și care, cheme-se o simplă înclinare, cheme-se talent sau geniū, este o moștenire. Și iarăși, nu vremea face pe om pe de-a întregul, ci omul, înțelegînd glasul ei, i se potrivește și reușește a o stăpîni și a-i imprima caracterul său.

Alecsandri a dovedit în de-ajuns, că este și poet din fire și are și înțeles real pentru rostul vremei. Însușirile lui personale se împleteau astfel cu împrejurările și din această împletire a eșit munca lui cea întinsă și mult roditoare.

În literatura română întreagă n'a fost scriitor care să întrunească la un loc atâtea calități, atît noroc și vremuri atît de favorabile ca Alecsandri.

*

Cînd, pe la sfîrșitul anului 1839, se întorcea de la studiile sale și din o călătorie romantică prin Italia, — de unde, dacă nu adusese studii, amintiri artistice și subiecte de drame ca Goethe în vremea sa, culesese totuși un mănunchi de impresii, — poetul n'avea decît douăzeci de ani (data nașterii, stabilită definitiv de d-l Pompiliu Eliade : 14 Iunie 1819), dar avea experiența de viață a unui talent precoce. Cu siguranța cu care un geniū muzical întonează preludiul operei sale, el intră în viața publică și întîii lui pași sînt porniți către o direcție bună, pe care n'a părăsit-o niciodată.

În acea simplă *Buchetieră de la Florența*, publicată în *Dacia*, el nimerește tonul adevăratei limbă literare, cu un stil ușor, flexibil, pe un fond de cuvinte mai mult populare. Ca limbă el apare aproape format, căci între felul cum scrie la 1840 și cum vre-o patru decenii în urmă, nu există nici o deosebire. Iar călăuză i-au fost mai mult instinc-

tul decît o pregătire temeinică, mai mult sentimentul artistic și, negreșit, tovarășii lui de muncă, *Kogălniceanu* și *Negruzzi* mai întîi și în urmă *Russo*.

Cit pot face tovarășii buni ca stimulent pentru un spirit receptiv, aș dovedit-o *Negruzzi* și *Russo* față de *Alecsandri*. Acești doi sînt premergătorii curentului popular în Moldova. Cel d'întîi, într'un spiritual articol despre cîntecele populare, descoperă cu ochi de artist frumusețile lor, iar al doilea le adună în taină și le citește prietenilor. Și ceea ce făceau ei doi ca diletanți, *Alecsandri* avea să continue cu stăruință. Comoara odată aflată, nimeni nu-și dedea mai bine seama de valoarea ei ca *Alecsandri*, iar foiletoanele lui din ziarul «*Bucovina*», scrise asupra acestor cîntece populare, (1848—1850), sînt tremurul de bucurie că pînă ajutorul lor va da literaturii o îndrumare nouă.

De dragul adevărului fie constatat, că toată mișcarea de descoperire a literaturii noastre populare s'a dezvoltat independent de aceea a popoarelor apusene, că nici unii dintre cei ce aș pornit-o nu cunoșteau teoriile lui *Herder* și nici începuturile folcloristice ale școlii romantice germane nu străbătuse pînă la dinșii. Interesul pentru acea literatură, care a dus străinătății vestea frumoaselor noastre însușiri sufletești și din care a răsărit întreaga noastră literatură mai nouă, s'a dezvoltat în Moldova, aproape paralel cu acțiunea din țările

apusene și în deosebiri cu cea din Serbia, unde *Vuk Karagcici* săvârșise aceeași operă de renaștere ca Alecsandri la noi.

Dorința lui Alecsandri s'a împlinit cu adevărat. Lozinca lui: «*îndărăt la popor!*», și-a dat cele mai frumoase roade. S'a dovedit mai întâiu că în poezia marelui poet anonim se găsesc formele cele mai variate și mai simple de exprimare a frumosului și elementele cele mai trainice și mai bogate de limbă. Astfel opera lui Alecsandri, prin rădăcina ei în popor, a fost chemată, în diferite crize literare și lingvistice, și a reușit să salveze limba română de orbecări prin adâncimi fantastice. Și dacă poetul din Mircești n'ar avea alt merit decât acesta, totuși ar rămînea mare.

*

Dar Alecsandri nu s'a luminat numai pe sine din popor, ci a căutat să-l lumineze și el pe o cale ce s'a dovedit pururea și pretutindeni ca cea mai potrivită de a te pune în legătură cu poporul: cu ajutorul scenei.

«De la 1840 mă ocup neconținut de teatru românesc și caut a învăța repertoriul nostru dramatic cu piese originale, pentru a combate mania traducerilor păcătoase de drame pocite, ce există la București și care s'au lățit în toată țara. Însă a trebuit să pășesc treptat în lucrarea mea, adică potrivit cu necultura limbei, cu gustul neformat al

publicului și mai virtuos cu neexperiența actorilor» — scrie el lui *Al. Hurmuzachi*, resumîndu-și ast-fel întreaga activitate de autor dramatic, pentru a ajunge la concluzia :

«*Nu știu dacă am creat teatrul național, dar știu că ȳ-am adus un mare concurs*».

O instituție culturală atît de mare ca teatrul, natural, nu poate fi opera unui singur scriitor ; aici societatea, statul, autorii și forțele artistice își dau mîna și toți împreună produc rezultatele. Nu mai puțin adevărat însă este, că o jumătate întreagă de veac, Alecsandri cu operele sale, mai presus de toți, a stat în mijlocul vieții teatrale și că mărturisirile contiporanilor, critici și scriitori, vorbesc de el ca de un stăpîniitor absolut al spiritelor. În semiorientala capitală a Moldovei el a deschis drumul prin marele său amic *Millo*. În Cernăuți a însuflețit, prin *Vlădicescu* și *Fani Tardini*, societatea în așa fel, în cît la venirea lui pe acolo a fost încoronat ca un Mesia. Prin Ardeal și Banat alte trupe duceau pe *Mama Anghelușa* și pe *Coana Chiriță* din oraș în oraș, iar astăzi după 14 ani de la moartea lui, toată viața teatrală a Ardele-nilor se leagă încă în comedioarele lui. La București, în fine, *Fîntîna Blanduziei*, opera lui de bătrînețe scrisă cu aceeași frăgezime spirituală ca și micile farse de la 1840, a provocat 16 reprezentațiuni consecutive. Eată aici, schițat în cîte-va

pilde, concursul puternic ce la dat scenei române de pretutindenă

O mare parte din șirul lung al operelor sale dramatice, din acele zeci de deminutivate «*canțonete*», «*scenete*» și «*operete*», sînt lucrări cari se nasc, trăesc și mor cu timpul lor, rămînînd mai tirziu prețioase documente culturale. Prefacerile sociale însă fiind așa de lente, o parte a repertoriului alexandrian poate fi și azi gustată pe anumite scene, afară de satira politică, pe care o vom găsi prea naivă în vremurile tălmăcite de un *Caragiale*. În literatură vor trăi aceste lucrări mai mult prin tipurile fixate cu măiestrie, prin acea sumedenie de Greci și Evrei spoliatori, de cucoana trăznite și de politiciană de stradă, prin țăraniî cam de sărbătoare și boierii putrezi, pe cari poetul ia cunoscut și eternizat. O vorbă bună va găsi apoi din partea istoricilor literari pentru iscusința cu care a reușit să-și alcătuiască forma comedioarelor și pentru spiritul pururea fin și limba tot-deauna netedă. Nu ne vom mai întreba dacă în multe a imitat pe Scribe sau pe alți autori francezi de glume ușurele, ci vom recunoaște că talentul lui era destul de mare ca să rămînă original în ce a creat.

Prin dramele lui mai mari de la sfîrșit, în cari nă-a lăsat tot restul de viață și de talent: «*Despot*», «*Fintîna Blanduziei*» și «*Ovidiû*», Alecsandri a pus baza dramei române. Tonul cel larg, stilul cel bărbătesc și energic, lirismul în părțile mai subtile și

alte însușiri de formă rămîn principii conducătoare pentru viitorii noștii scriitori de drame.

*

Dacă în activitatea sa dramatică a procedat «trep-tat», cum singur recunoaște, adică de la genul declamatoric cel mai mic, de la monolog pînă la tragedia istorică, despre activitatea sa poetică nu putem afirma acelaș lucru. Este și aceasta împărțită în capitole, dar fără ca vre-unul să prezinte vre-o evoluție față de celalt.

Fie-care grupare de poezii e legată de un eveniment exterior, sau din viața sufletească a poetului, dar, mai ales în cele de la sfîrșit, dobîndești adese ori impresia că sunt mai mult subiecte căutate produse ale unei voinți disciplinate, de cîte ale unei inspirații spontane. Ele se succed unele după altele, fără o legătură și fără înrudire de gen, o serie de *pastele*, de *legende* și de *cîntece de război* și pururea autorul le anunță înaintea unui prieten, vorbește de ele cum le plăsmuește și le cioplește, cum le lasă să se odihnească, cînd Muza e departe. Ți se pare că te afli în atelierul unui măestru rece, care nu simte, ci măsoară și calculează, cînd își taie formele în piatră, *nu din sine* ci după natură, sau după alte modele, studiate în liniște.

Nu zic că *Groza* și *Marioara Florioara* sau *Înșiră-te Mărgărite* nu sunt bune imitații ale baladelor populare și că versurile dedicate Mărgăritei

și Elenei Negri n'aū frumuseți poetice. Dar cînd citești în «*Steluța*», acest crez al iubirii, rînduri ca:

Plăceri ale iubirei, plăceri încîntătoare
Simțiri, mărețe visuri de falnic viitor...

și alte cuvinte care sună teatral și nu măi spun nimic inimei, judecata ce ți-o faci repede e foarte simplă: forma nu acoperă niciodată lipsa de fond. Din toate romanele lui, cîntate și astăzi în lungul și în latul romînimei, în niște melodii împrumutate din operele duioase italiene, lipsește acea pasiune mare a iubirei ce zguduie, înalță saū doboară, lipsește acea vigoare de exprimare, pe care o întilnești la poeții de mîna întîia. Alecsandri e trubadurul ușor, care se înduioșează, dar în desnădejdea sa nu se ridică furtunos împotriva Dumnezeirei, care iubește seninul, veselia, soarele și renunță fără luptă. E ceva feminin în toată poezia asta.

În mijlocul atîtor forme de gingașe exclamări și oftări cad ca niște bătăi puternice într'o noapte cu lumină visătoare de lună: *Sentinela*, *Hora Uni-rei*, *Peneș Curcanul*, și, măi mult prin efectul de cit prin valoarea-î poetică: *Ginta Latină*. Cea din urmă ne-a lingușit în mare măsură orgoliul național și și-a dobîndit numai astfel renumele. Celelalte trei însă înseamnă trei culmi mărețe în activitatea lui Alecsandri, în literatura noastră și, în genere, în istoria noastră contimporană, culmi pe cari sînt așezate, frumoase prin concepția și executarea lor

trei monumente: al conștiinței noastre naționale, al unirei politice și al vitejiei romine.

Alături de ele, *Pastelurile* completează mărirea lui Alecsandri. În Pastele e mai poet ca aiurea, mai sensibil și observator mai fin. Aici înfloresște talentul lui de zugrăvire și iubirea lui atât de cucernică pentru natură. Simplu, fără obicnuita lui emfază, grămădește în patruzeci de poezii tot ce-a putut zmulge din tainele firei de la Mircești: iarna cu melodiile ei vijelioase; primăvara cu plugurile, cu semănătorii, cu veselul cîntec al tradiționalei ciocîrlii, iar la mijloc cu chipul cam artificial al Rodicăi; vara cu secerișul și toamna cu trista pribegire a poporului de pasări. E numai cîntec, florii și peisaj și toate la un loc dau nota cea mai unitară, pagina cea mai estetică din tot ce a creat Alecsandri.

*

Ar mai rămînea acum să ne rostim, tot atât de scurt, asupra lui Alecsandri ca om.

Timpul de la moartea lui încoace e prea scurt și solemnitatea inaugurării monumentului prea puțin potrivită pentru asemenea cercetări. Pe de altă parte materialul biografic nu l-am publicat întreg și mărturisiri de ale contemporanilor în această privință cunosc prea puține și prea unilaterale.

Din ce avem însă putem și acum să ne pronunțăm cu toată hotărîrea, că mărirea lui Alec-

sandri nu trebuie să o căutăm în acele iusușiri omenești, cari constituie caracterele inflexibile ale bărbaților creatori de epoce. Văzut din punctul de vedere al faptelor zilnice și al intimităților de gândire și simțire, asemănat apoi cu mulți din contemporanii săi, cari au creat România de astăzi, Alecsandri ne apare mai mic, ce e drept fără pete, dar și fără trăsături grandioase.

Nu voi vorbi de vanitatea lui, căci ori-ce înălțime e amețitoare și fiind-că astăzi nu ne mai mirăm, văzînd oameni mari însetați de glorie și alunecînd pînă pe povîrnișul nedreptății de-apropelui, cînd îl simt că i-ar putea înstrăina o rază din aureola lui. Nicî nu voi pomeni pe larg de acel spirit practic de gospodărie și de întocmire a vieții zilnice așa fel, ca la fie-care pas să întrezărești manifestarea unui egoism pronunțat. Mă opresc însă la ceea ce alcătuește firul roșu în toată viața lui: rezerva aproape glacială, convenționalismul și nesinceritatea.

În sutele lui de scrisori îl observî mai bine. Veî găsi în aceste spiritul fin al educației franceze, calambururile dese ale satiricului modern, dar numai suflet nu găsești, suflet cald de om care simte adînc, care suferă și se zbate. În schimb îți apare: boierul necunoscător al asperităților vieții, amicul nestatornic și ușurel — cu puține excepții frumoase, despre cari am scris de curînd aiurea — politicianul fără înțelegere pentru lupta activă și

totuși pornit spre clevetire, omul negațiunii fără ca el însuși să-și deschidă inima vre-odată și să se dea întreg, drept cheazășie pentru cele negate. Involuntar îți mai aduci aminte de acea parte a operei lui — din fericire cea mai neînsemnată — în care satirizează persoane politice, oameni de cari îl legaă anî de muncă comună, îți reamintești tonul burlesc din criticile ce făcea mișcările revoluționare, — și te doare văzind atîtea contraziceri și alunecări.

Ei, dar nu omul ci scriitorul ne-a cules poeziile populare; nu Alecsandri, cel care își nega străbunii pentru a-și căuta originea în palaturile dogilor din Venetia, ci scriitorul ne-a dat balada lui Peneș, superioară Grenadirilor lui Heine; nu Alecsandri, adversarul lui Brătianu înainte de-al face Ministru la Paris și prieten devotat după aceea, ci scriitorul ne-a dat pe Geta lui Horațiu. Iar cînd se înalță monumente, lumea se gîndește numai la scriitor, la artist. Și bine face. Cercetarea slăbiciunilor și a greșelilor omenești cade cu totul în competența științei reci, care nici ea nu vrea și nu poate să întunece merite și să distrugă lauri, ci să le așeze pe toate la locul lor, în lumina cea mai nepărtinitoare a adevărului.

UN NOU POET ARDELEAN

La poalele Carpaților, din spre Sibiiu, se întinde un șir de sate românești. Locuitorii își zic mărgineni, fiindcă ocupă părțile mărginașe între România și Ardeal. Ei se consideră ca cea mai nobilă ramură a poporului român, și cine-î cunoaște, le dă dreptate, căci nicăiri nu găsești oameni cu mai bună stare ca pe acești oieri boeriți de prin Rășinari, Gura-Riului, Săliște și Poiana, nicăiri nu auzi vorbindu-se o limbă românească mai curată și mai bogată ca acolo. Este, par'că, o rasă aparte, care și-a păstrat mai multe însușiri străbune, trăsăturile mai marcante și mai armonice ale feții, frumusețea și varietatea portului, dorul de pribegire și dragostea de cîntec și de joc. Trăind departe de raza unгурizărei (între ei și Unguri se ridică puternicul zid sășesc), mărginenii noștri și-au păstrat caracterul patriarhal al vieții lor de odinioară : cînd nu cîntă și nu iubesc, se închină la cele sfinte. Nimic mai duios și mai pitoresc ca o Duminecă în

satele de pe mărginime, cu liturghiile de dimineață, iar după prînz cu idilele și jocurile de sub nucii bătrîni, înșiruiți de-alungul riului de munte.

Ca o Duminecă de aceste sînt poeziile d-lui Octavian Goga (N. Otavă), unul din redactorii «Luceafărului» din Budapesta.

Din ele se desprinde sunetul de clopot și glasul de preot binecuvîntător, auzi și tropotele flăcăilor zgomotoși și chiotele de la Anița-Circiumărița, legendara figură din vremea haiducilor. Toată poezia din viața și natura acestui colț al romînismului o regăsim în versurile noului poet, în măsură atît de potrivită cu realitatea și în o formă atît de originală exprimată, încît e păcat să nu fie cunoscută în cercuri mai largi ¹⁾.

*

La Goga, ca și la poeții ardeleni mai vechi, se observă de la început un simț adînc pentru viața de familie. Ceeace pentru modernul nostru — care de timpuriu își pierde familia, pentru a-și pierde apoi pe Dumnezeu și în sfîrșit pe sine însuși — constituie o ridicolă însușire burgheză, este pentru poetul ardelean o virtute primordială. Iubirea de părinți, visele de copil, casa și împrejurimile, rămase în amintire, îi oferă momente de liniștită și

---

¹⁾ Articol scris cu un an înainte de a se anunța apariția în volum a poeziilor lui Goga.

duioasă inspirație. Toate astea aŭ la Goga un caracter mai mult local, căci poetul, în legătură cu amintirile sale, descrie și satul său și obiceiurile și credințele aceluia. Pentru noi însă, cari nu rîvnim de-a dreptul la universalitate, e destul ca cineva să reușească a vedea și a ne interpreta poezia satului său, pentru a-l socoti printre cei ce înseamnă ceva în literatură.

Iată cum își cîntă casa parintească, găsită căzută în părăginire :

Trei pruni *frățini*, ce staŭ la moară
 Își tremur creasta lor bolnavă,
 Un vînt le-a spînzurat de vîrfuri
 Un pumn de fire de otavă.
 Cucuta crește prin ogradă
 Și pălămida-î leagă znopii :
 — Ce s'a ales din casa asta,
 Vecine Nicolai al popii ?

Descriind casa vecinului, ruinele aceleia, își reamintește poveștile cari dorm sub vreascurile stinse din vatră, apoi continuă :

Și par' c'aud pocnet de bici
 Și glas stăruitor de slugă,
 O vād pe mama 'n colțul șurii
 Așează încet merindea 'n glugă...
 Înduioșată mă sărută
 Pe părul cel bălan, pe gură :
 «Zi Tatăl nostru, seara, dragă
 Și să te porți la 'nvățatură.

Și uite 'mă trec pe dinaintea
 În rînduri-rînduri toate cele:
 Cum m'aŭ lăsat la 'nvățătură
 Cu toate plinsetele mele.
 Cum m'am făcut apoi cu minte
 Cu vremea ce înainta
 Și m'am trezit pe nesimțite,
 Că-mă zice satu: Dumniata.

Și cîtor cîntece la joc
 Țineam cu glasul meu ison,
 De cîte ori am spus povestea
 Lui Alisandru Machedon.
 Și ca un cîntec cum s'a stins
 Frumoasa mea copilărie —
 Și dragostea de două veri
 Cu fata popii Irimie...

Cu valul vremilor ce curg
 Atîtea cîntece s'aŭ dus,
 Și valul vremilor ce curg
 Atîtea cîntece-a răpus. —
 Eŭ vă sărut păreți străbuni
 Pe varul vost, scobit de ploaie...

.....
 — De ce-ți ștergi ochii cu cămașa,
 Ori plîngi, vecine Nicolae?

Amintiri de acestea aŭ toți poeții ardeleni. Goga însă stăruie mai mult asupra lor ca ceilalți. El mi se pare mai apropiat de spiritul poeziei populare, care se caracterizează tocmai prin vecinica nostalgie de căminul părintesc. În multele noastre cîntece de străinătate, în doinele cătănești ale feciorilor

zmulși de la coarnele plugului și de la sînul iubitei și duși departe «în țară *strină*», nota predominantă este tocmai tinguirea după cele pierdute. E ceva primitiv și multă naivitate în poezia asta, dar valoarea estetică nu i-o pot contesta nici cei mai rafinați critici. Următoarea poezie a lui Goga, în care-și arată regretul de a fi plecat la învățătură, și a fi pierdut pentru totdeauna partea idilică a vieții, de lîngă părinți, se înrudește cu zeci de versuri populare din străini :

De ce m'ați dus de lîngă voi,
De ce m'ați dus de-acasă,
Să fi rămas fecior la plug,
Să fi rămas la coasă.

Averea-i azi și Dumniata
Nepoți, să-ți zică : Moșu
Aveai cui spune la povești
Cu Împăratu Roșu.

Și par'că văd, s'ar bucura
De-o noră biata mamă,
Să-i deie sfaturi și s'o certe
De nu va lua sama.

Așa... vă treceți, bieți bătrîni,
Cu rugă la Prea-Curata
Și plînge mama pe Ciaslov
Și'n barbă plînge tata.

În o poezie similară, *Dorința*, poetul ar dori să se cunune «în o dimineață de Florii», să fie «ce'

mai cuminte în sat», copiii lui să-î ştie «Credeul şi Născătoarea» şi cînd vor fi mari să-î vadă «cîntînd cu toţii în strană sărbătoarea», iar murind el, lumea să ştie c'a fost «un om de omenie» — atît — ca orice burghez ce se respectă.

Dar — zadarnic, răspunde tot din o altă poezie. Cel plecat din sat s'a depărtat de tovarăşii săi de copilărie. Lumea îi zice acum domnule şi îl priveşte ca pe un surtucar străin. Prăpastia asta între el şi cei rămaşi în ţarină, o exprimă în cuprinsul şi ritmul viu al poeziei «Zadarnic» :

Noroc, logofeţi de-acum zece ani
Primiţi-mă, rogu-vă, iarăşi,
Şi gîndului vostru mă faceţi părtaş
Şi glumelor voastre tovarăş.

Depart-am fost eū, frăţini, la oraş
Şi legea pe-acolo nu-î bună.
Cîrciumarii te mint şi nu ştiu lăutarii
Aieva ce-î graiul din strună.

Deci iată venit-am să văd înc'odat
Senina şi vesela horă,
Cumătră cu sufletul vostru curat,
Cu biata mea inimă soră.

Aşa. Să le văd închegîndu-se 'n lanţ
Vînjoasele braţe rotunde
Şi tropotul vostru din greū apăsāt
Tărîmul să stea să-î scufunde.

Aşa. M'aşteptați, vin și eu cu voi
 Cămaşa resfring'o de mîneci
 Să 'ncepem alaiul, vrăjmaşul alai
 De praznicul sfintei Dumineci.

Un pas înainte și doi înapoi
 La dreapta, la stînga 'nainte
 ... Un pas . . . . .
 . . . . . , ...

Lăsați-mă. Mă duc. Citesc
 In ochii voștri, ai tuturor a:
Nu e de rîndul cetei noastre
Cel ce-a uitat să joace hora!

O notă mai veselă aduc cîntecele anacreontice,
 simpatice pentru acea ardelenescă sburdălnicie
 cu care flăcăul își cheltuește prisosul de energie.
 După Coşbuc nimeni n'a cîntat așa de viguros pe
 struna zeiței lui Bachus ca d. Goga:

CÎNTEC

Măi circiumare Nicolae,
 Ce mai zici de lumea asta?
 Dumnezeu să-ți ție vinu
 Și norocu și nevasta.

Cum mai umblă tîrgurile?
 Ți cam acru vinu, vere,
 Da ți-e harnică nevasta,
 Arz'o focu de muiere.

Bea și tu cu mine astă-zî
 Că eă beaă să-mă stîmpăr doru,
 Parcă-î alta lumea, vere,
 Cînd ne zice Laie Chioru.

Laie Chioru, bată-l Domnu —
 El nu vede toate cele,
 Din lăută două știe :
 Una-î dor și alta-î jele.

Cînd de dor ne zice Laie
 Tremură cupa pe masă,
 Cînd de jale cîntă Laie
 Sboară cupa pe fereastră.

Ș-aș aprinde-atuncie satu,
 Să-l văd pară, vîlvătaie...
 — Ochiî vineți foc să-î arză
 Măi cîrciumare Nicolae!

Maî puțin Petöfi-an este un cîntec înrudit cu
 cel citat ;

Bea și dumneata, Părinté,
 Dumnezeu să-ți ție daru
 Să maî poți ceti psaltirea
 Și să poți goli păharu.

Că noi bem de patru zile
 Cu cîrciumaru, umfle-l zmeii,
 Bem, părinte, ca la nunta
 De la Cana Galileii.

«Ce-ar mai fi din lumea asta
— Zice alaltă erī vecinu —
Ca la nunta de la Cana
De-am face din apă vinu?»

— «N'ar fi bine, măi vecine,
N'ar mai fi cîrciumi de loc
Și cîrciumaru Nicolae
Nu s'ar duce 'n iarmaroc.

N'ar mai fi nici Laie Chioru,
Bată-l crucea maicii sînte,
Nici Anița-Cîrciumărița
Și... ne-am prăpădi, părinte.

Alte poezii lirice, cîte-va cîntece erotice și pastele de la țeară și de la munte, aū un colorit măi întunecat, însă totdeauna subiect atrăgător. Din cele scrise într'un ton măi plin de melancolie relevăm «*Dăscălița*», dedicată surorii sale, moartă de curînd (Victoria Goga; a publicat și ea cîte-va poezii și schițe prin «*Familia*»).

Părțile astea duioase însă nu fac din Goga un pesimist. Poeziile puternice *Oltul* și *Apostolul*, sunt consacrate măi mult ideii naționale și autorul lor se manifestă ca luptător voinic. Poetul, care «cu buza arsă sărută unda căruntă a Oltului bătrîn» și al cărui apostol răsvrătește poporul, în cît:

Moșnegii toți fărîmă lacrimi
Cu genele tremurătoare,
Aprinși feciorū strîng prăseaua
Cuțitului din cingătoare.

nu poate fi considerat ca bard al resemnării, cum s'ar părea din momente cînd «fecioru lui Iosif preotu», își scrie cîntecele de jale «pe fața foilor de mură». Prin aceste două poezii Goga intră în rîndul marilor noștri poeți.

Negreșit, că o parte a versurilor lui Goga sunt începuturi și conțin stîngăcii. Dar aceste se cunosc numai decît din încărcarea prea mare de cuvinte și figuri și din dese repețiri. Orî cit de frumoase ar fi cîteva tipuri, ca Preotu Irimie, Cantorul Cimpoi, Vecinu Nicolae, Lăutaru Lae Chioru etc., repețirea lor continuă denotă lipsa de concepții poetice. Asemenea luceafăru, găinușa și greerii, Dealu-mare și mai ales Anița Cîrciumărița aū fost prea des puse la contribuție, în cit continuarea aceleeași operații ar putea slăbi forța producțiilor viitoare.

Cele mai multe poezii ale scriitorului mărginean merită însă să fie amintite ca dovezi despre apariția unui nou talent original în literatura romînă. Cînd se vor tipări în volum, criticii nu vor înțirzia a se ocupa pe larg de ele.

MOARTEA LUI ȘTEFAN PETICA

«... încerc să 'ncheg o tristă poemă, care ar fi poema unei vieți de cavaler rătăcitor, ce se tot duce înainte, perdut în visurile sale nebuloase, în timp ce rămîne îndărăt, clară și senină, lunca mare și plină de o îmbătătoare făgăduință de viață»...

În primă-vara trecută o figură de ceară străvezie, cu barbișon de Mefisto, mă opri înaintea Palatului. Era Ștefan Petică, «amicul nostru», cum își zicea el însuși în articolele sale pseudonime. Cu voce răgușită și slăbită de ftizie îmi zise: «Știi c'a murit Manolache? L'am cunoscut de-a-proape. A trăit în mizerie și n'a fost chip să se ridice. Scrie ceva despre el, căci n'a fost lipsit de talent. «Moș Gheban» nu e rău povestit... Și, ascultă, — adăugă cu glasul înecat de plîns — eu plec astăzi la țară; nu uita, te rog, să pomenești peste câteva luni și de moartea mea».

N'a fost prooroc mincinos. După o vară de tînjire, sub umbra merilor din grădina părintească,

s'a stins și el, s'a dus pe urmele atitor poeți tineri.
Mă grăbesc să-î împlinesc dorința din urmă.

Cuvintele citate mai sus sunt ale lui, scrise în unul din multele articolașe impresioniste. Toată munca lui literară e caracterizată în ele. Așa a fost Petică, un cavaler rătăcitor, pierdut în visurile sale nebuloase. Pseudonimul lui de predilecție era «Trubadur». În poeziile sale se închina când la o «ființă botticelliană». Povestea lui Tristan și a Isoldei l-a înduioșat. El se plimba bucuros prin Alhambra. Și dacă vremurile trubadurilor n'ar fi fost atât de îndepărtate și soarta mai puțin vitregă în cele materiale, Petică ar fi fost în stare să îmbrace costumul pitoresc de cavaler-epigon, cu penaj alb la pălăria cât o roată, cu mandolina subsuoară și să suspine ore întregi la fereastra Carmencitei în triste cantilene:

Apleacă-te spre cîntecele mele :
Sunt gingașe și triste și duioase
Și singure ca palidele stele
În nopțile de iarnă friguroase.

Și las'a ta privire de mătasă
Să cadă ca o seară 'mbălsămată,
Pe ruga care tremură sfioasă
Din lacrimile plînse altă-dată.

Parfumul din grădina fermecată
A visurilor mele-ucigătoare
Se 'nnațâ în taine și se 'mbată
De vraja ta în veci torturătoare.

Sunt arse de văpăile apuse
Și zac așa de pale și 'ntristate,
Pe cînd o umbră 'n preajma lor le puse
Podoaba chrysanternelor uscate.

Și nu le mai atinge-a lor mistere
Cu minile de sînge 'mpurpurate
Căci flacări izbucni-vor cu putere
Din noaptea rătăcitelor păcate.

N'a fost izolat poetul cu cîntecele sale de cavalier visător. Dona Clara și Madona Magdalena aū mai fost cîntate în literatura noastră. Sunt flori străine aceste, cultivate de o grupare întregă, din care a purces și Petică. El însuși a numit ca simbol al acestui fel de poezie romantică chrysantemele, «fiind-că în corolele lor aū bogăția unei mantii de împărăteasă bizantină, în liniile isterice ale petalelor se găsesc forme pe cari nu le are de cît visul, fiind-că aceste flori ar putea fi foarte bine simbolul pasiunilor orgolioase, zdrobitoare dar capricioase. Generația literară din care fac parte a avut totdeauna o înclinare deosebită pentru aceste flori, de aceea și arta, pe care a făcut-o ea, cuprinde o mulțime din însușirile chrysantemelor».

Comparația asta e făcută, mi se pare, sub influența unui articol al lui Maeterlinck, apărut anul trecut într'un ziar francez. Dar e foarte potrivită. Așa sînt în adevăr poeziile cele pline de lumină de lună, de visări și extaze ale «decadenților» mai

de seamă: de o înfățișare aristocrată, de-un sensualism bolnav, dar fără nici o putere de viață.

Le lipsește sucul în sânge, pe cum îi lipsește chrysantemei palide și «isterice» mirosul florilor de primăvară.

În toate poemele lui Petică, apărute la 1902 într'un volum și grupate sub titlurile «Fecioara în alb», «Cînd vioarele tăcură» și «Moartea visurilor», e poezie de aceasta melancolică, obosită, afectată. E muzică destulă dacă vreți, — căci Petică scria o frumoasă limbă romînească — dar nimic fixat ca să rămînă. Totul se volatilizează și după citirea volumului nu vezi decît un amestec de culori, de stele pale și de flori însîngerate, cu cari o Muză străină împodobește căpătîiul unui muribund.

De altfel asta era convingerea estetică a lui Petică. Dintre toți «modernii» noștri el avea cea mai solidă cultură. Era un auto-didact foarte muncitor. Citise multă literatură mai nouă franceză și italiană și m'a uimit cît de bine cunoștea pe tinerii germani, dintre cari își alesese de model pe cei mai eterici, pe Hugo von Hoffmann-sthal și pe Ștefan George. Era bine orientat și asupra curentului nou al artelor, în deosebi al picturii. Sub o asemenea influență nu putea să se desvolte altfel și numai împrejurările vieții aŭ fost de vină dacă, cu talentul său de scriitor, n'a produs ceva mai armonic, fie chiar în genul amintit.

Cele două drame ale lui, *Solii păcei* (apărută în

«Literatură și artă română» (pe 1901) și *Frații*, ambele cu subiecte românești, cea d'întăiu din vremile legendare și a doua din viața țărănească, aū și ele toate scăderile și calitățile poeziilor lui: formă aleasă, bogăție de rime, scene duioase și tendințe romantice, dar le lipsește ceea ce constituie la o ființă viețuitoare — șira spinărei.

Un cusur permanent al lui Petică era prea multa declamație, ce se observa nu numai în poezie, dar mai ales în articolele politice, tipărite în ziarele socialiste, în urmă la «România Jună», «Apărarea Națională» și la «Depeșa». Îi plăcea să vorbească în stil mare, în superlative și cu gesturi largi:

«În cartea veche a suferințelor poporului nostru — zice el, vorbind despre «popor, acest *mare uriaș inconștient*» — amare sunt lacrimile vărsate și sfâșietoare sunt vaetele înălțate în timpuri de mare restriște. Căzut-aū lovituri grele și arzătoare pe spatele îndurătoare ale țăranilor, lăsatu-saū *obide năpraznice* pe sufletele întunecate ale robilor pământului și ne mîngăiam cu gîndul că totul a trecut și vechea carte a suferințelor s'a închis — dar a! s'a găsit o asociație de nemernici, mînată de dorul de a începe o crîncenă exploatare»...

«Mușat» iscălea el astfel de articole năpraznice și sfâșietoare, prin cari veștejea «demonica soartă ce ne cîntă modernitatea și civilizația». Și sub «Mușat» el se înțelegea pe sine ca răzeș moldo-

vean și descendent din viața marelui Ștefan... Vecinic poet, vecinic lipsit de simțul realității!

Din pricina asta Petică era în continuu conflict cu prietenii săi. Om cult și ambițios peste măsură, nu cunoștea margini în pretențiile sale de scriitor și de aci a urmat nesocotirea lui pe nedreptul, neputința de a pătrunde la revistele mai de frunte.

În timpul din urmă nu mai găsisese loc în gazetărie. Din cauza boalei îl concediaseră și dintr'un post de copist de la nu știu ce minister. Trăia o viață de lipsă completă într'o hurubă din Dealul Spirii. Aici, cu pieptu'ncovoiat de tuse, dar cu mintea senină, scria studii frumoase de sociologie pentru revista economică a d-lui Băicoianu, articole nerăsplătite. A mai scris și câteva versuri «satanice», fără a se plînge însă de suferințele omenești prin care trecea. În privința asta a rămas credincios până la moarte falșului principiu al unui scriitor italian Angelo Conti, pe care Petică îl cunoștea bine: «În viața artistului nu există armonie între faptul de existență cotidiană, între nenumăratele mizerii zilnice și aspirațiunile și viziunile căror ie dă forme în opere».

Petică a fost artist subtil, stilist bun și causeur excelent, cu toată mania lui de a exagera. Moartea lui înseamnă încă o pierdere pentru literatură.

O SCRIITTOARE ROMÎNĂ

D-NA CONSTANȚA HODOȘ

A stabili adevărul asupra unei scriitoare nu e ușor. Un cuvînt de laudă, cînd are talent, o încurajare bine-voitoare, cînd trădează dispoziții pentru artă și literatură, aŭ în ochii publicului aparența unui act de condescendență. Din potrivă, un ton mai sever, o critică fără rezerve, iți hărăzește cîteva răspunsuri veninoase de-ale cavalierilor iefteni, pururea gata spre apărarea sexului «slab». Consecința e, că opinia publică rămîne în nedumerire asupra părții reale cu care scriitoarele noastre contribue, acum în număr tot mai mare, la mișcarea literară și că nici una din ele nu-și are încă locul bine definit în șirul celorlalți muncitori intelectuali. Său li se mărește valoarea, prin arătarea unor simpatii, străine de adevărul literar, său li se contestă orice calitate, prin zeflemeli și epigrame, nu totdeauna pline de demnitate bărbătească.

O cale de a se apropia de adevăr ar exista totuș,

pentru cititor ca și pentru critic — iar criticul nu este nici el de cît un cititor cu ceva mai multă luare aminte — și anume, dacă s'ar urmări activitatea femeii din punctul de vedere al simțirei, din acela al legăturilor ei cu rasa și, în sfîrșit, după calitățile artistice ce le posedă.

Partea cea mai atrăgătoare e, de sigur, cea di'ntîi. Aici ni se dă prilejul, ca în locul aceluî simplu *genus femeninum*, considerat de obștea de rînd mai mult ca o specie zoologică, chemată numai la îndeplinirea unor funcțiuni de existență, să vedem fața cea mai nobilă a femeii, — sufletul ei. Din fiecare pagină se va desface acest suflet, așa cum se manifestă el în viață, ca simțire, ca voință și ca fantazie. Începe cu zilele de candoare feciorelnică, trece prin furtuna pasiunilor zguduitoare și ajunge la calmul, ce-l dau inevitabilii perî cărunți, vestitori ai înseninării reci ca nopțile de toamnă. Cu cît scriitoarea va reuși mai bine a exprima aceste însușiri ale ei ca femeie, cu cît se va deosebi mai mult de acel gen hibrid al femeii-bărbat, caricatură a civilizației moderne, cu atît mai sigură poate fi de triumful ei literar.

Legăturile cu rasa și în general cu mediul, își au și ele rolul lor în scrierile femeii. Și asta nu numai în cazul cînd și ea, urmînd pilda bărbaților, se amestecă în luptele culturale, cîntînd nevoile neamului, scormonind trecutul lui, saú fixînd stări sociale contemporane. Originea influențează toate

manifestările ei, felul de a concepe viața individuală, mai ales cea erotică și familiară, și determină temperamentul ei, cu totul deosebit de acela al femeii de Nord sau din Apus.

Deosebit de al scriitorilor genului viguros este și simțul ei artistic. În creațiunile femeii totul trebuie să ia o formă mai fină. Gustul ei specific pentru curat și armonios va fi imprimat în toate, Stilul ei va fi ușor, lipsit de asperități, mlădios ca și formele ei, — un stil mai mult nerv de cit musculatură.

Sufletul de femeie, legăturile cu rasa din care face parte și simțul artistic sunt deci semnele, după cari putem distinge orice talent de scriitoare, fără a-i face nedreptate.

În cele următoare vom căuta, conducându-ne de aceste trei criterii, să stabilim pe scurt meritele uneia din scriitoarele noastre mai cunoscute, ale d-nei Constanța Hodoș, al cărei volum de proză, *Frumos*, a apărut de curind.

* * *

Munca de pînă acum a d-nei Hodoș e cuprinsă în volumele *Spre fericire* (1897), *Frumos* (1904), în dramele, *Aur* și *Mîntuire*. Cele două dintîi sunt colecții de nuvele, povestiri și impresii, apărute de la 1891 în coace în ziarele de peste munți și în revistele bucureștene. «Aur»-ul, atît de mult dis-

cutat în timpul stagiunei teatrale trecute, este dramatizarea unei nuvele apărută în «Tribuna»,— nuvelă care, cu tot orgoliul de scriitoare dramatică a autoarei, se prezintă în condiții artistice superioare formeii a doua. «Mintuirea» e o dramă într'un act, înedită, cu un subiect din viața noastră socială. Reprezentată pe scenă a avut o primire bună și cînd se va tipări, se va dovedi de una din cele mai reușite lucrări ale d-nei Hodoș.

În opera asta, destul de solidă pentru a crea un nume de scriitoare, găsim paginile cele mai multe consacrate analizei mijlocite sau nemijlocite a sufletului femeii. Toate problemele de viață și de gîndire ale unei femeii, ce nu vrea să pară mai mult de cît este, sunt atinse aici, fără nici o teamă de adevăr.

«Spre fericire», sunt cuvintele de ordine pentru un drum de frămîntări, de plăceri și amăgiri, pe care o singură stea călăuzește: *libertatea simțirei*. E un ideal acesta spre care fie-care scriitoare înaintează, cu «o exaltare sfîntă», cum zice d-na Hodoș.

«Liberă! Ah, idee largă a libertății, cît de mare, cît de mîndră îmi apărea!... Scuturat era lanțul care mă ținușe roabă șapte ani întregi. Invinse erau prejudecățile, cari îmi opreau mîntea de la ori-ce gîndire mai înaltă, de la ori-ce avînt mai ideal»...

Iată țipătul de bucurie dintr'un moment de con-

știință a libertății, un țipăt pe care-l înțelegem, pornind dintr'un îndemn curat al firei și al judecății, îl socotim îndreptățit, știind că personalitatea femeii numai păstrându-și această libertate poate să se dezvolte. De aceea temele d-nei Hodoș, cari tratează desfaceri de iubiri, din cauza fondului erotic atit de deosebit între cele două firi. împreunate prin convenția socială, sunt dese și simpatice și argumentarea, că fără o potrivire desăvîrșită a acestui fond o dăinuire a iubirei și o armonie a vieții e cu neputință, e tot-deauna bine susținută.

Dar ori-ce drum spre libertate înseamnă ruperea cu un trecut, ne-lipsit de o bogăție de amintiri; ori-ce nouă situație îți deschide perspectiva unor noi lupte și desamăgiri. Și aici este iarăș femeia care cu fie-care nouă situație își omoară o parte din suflet, pînă a-l pustii de tot, — este iarăș ea, care mai greu se deslipește de cuibul unei fericiri moarte, de leagănul unui copil, de ultima floare dintr'un colț de grădină.

Trecerile acestea, un fel de crize sufletești, în cari regretul se luptă cu sperarea, sunt iarăș părți frumoase din scrierile doamnei Hodoș.

Amintim în primul rînd *Minușita*. O mamă se desparte de copilul său, pentru a începe o nouă iubire. Pe drumul ce o duce către noul ideal ea își amintește de toate cele părăsite.

«Ea rîde printre lacrimi și pe cînd staă retrași

într'un colț al cupeului; strîngîndu-se de mînă și privind-se cu nesăț, ea se luptă în ascuns să-și desprindă inima din cleștele durerei.

Căminul părăsit... Bărbatul, rămas ca un stîlp în mijlocul odăii... ura lui... datoria... Osînda lumii... Blesstemul mamei... Toate aceste se adună în mintea ei ca un singur tablou de groază.

Și mai pe sus de toate o chinuește durerea despărțirii de copil. Cum o strîngea de gît cu mînușitele lui drăguțe și cum țipa de dureros, cînd îl smulsese din brațe!»

Nostalgia asta, — care nu este de loc un sentimentalism searbăd, ci o simțire adîncă de femeie umilită și de mamă, — o smulge din brațele fericirii celei noi. Ea se întoarce, ca să-și mai vadă odată copilul.

E seară. Ca o făcătoare de rele mama fugită se apropie pe furiș de fostul ei cămin. Ocolește casa de 10 orî pînă a se apropia de fereastră. În casă e totul neschimbat, numai o femeie streină a ocupat jețul, care fusese al ei odinioară.

«Irina — numele fugitei — pune o piatră sub picioare și se înalță bine în vîrfurile degetelor.

El stă pe pat, cu o gazetă în mînă.

Irina apasă mînile pe piept... Copilul își ridică capul și rîde, chemînd pisica... Îl vede bine, nu s'a schimbat de loc. Tot aceiași obrăjori rumeni, tot aceleași gropițe la marginea guriței mici.

De odată femeia streină se scoală, se repede la el, îl smîncește de braț și scoate un ghem din mîna co-

pilului, apoi îl lovește de două-trei ori peste mîni. Copilul plînge.

Irina se zgudue în tot corpul ei, scoate un țipăt înneecat și fuge înaintea pe strada întunecoasă...»

Revederea asta e descrisă de autoare cu atîta măiestrie și cu atîta pătrundere psihologică, în cît nu ne mai lasă îndoială asupra talentului de-a înțelege și zugrăvi sufletul femeiei.

Firește, mai reușit interpretat e sentimentul de mamă; unde poate, pune în evidență mîndria femeiei pentru ființele nutrite cu sîngele ei. Dar tot așa de bine sunt înfățișate părțile mai urite din caracterul femeiei: înclinarea ei spre cochetărie (v. «Frumos» p. 86), lașitatea față de viață («Salvina»), pornirea spre desfrîu și crimă (Ana din «Aur» și Zoe din «Mintuire»), isteria, poza și grandomania (d-na Constanța de Sima din «În do-liu»). Une-orî creiază mai multe tipuri alături, ca «Cele trei surori» din primul volum. Altă-dată iarăși dezvoltă o paralelă între femeie și bărbat, și, fără exagerare, fără a face pe avocatul falșului martiraj feminin, arată inferioritatea sexului opus în anumite cazuri, cînd bărbatul disprețuește iubirea, onoarea și virtutea femeiască «ca pe niște zdrențe vechi, bune de călcat în picioare».

Pentru iubire, în general, autoarea are cîteva pagini de adevărată apologie, socotind-o ca suprema lege a vieții:

«Jurămînt, credință, lege, — vorbe deșarte, atunci

cînd omul are în suflet o credință, o lege, o religie, mai înaltă decît cea făcută de oameni...»

Această cea mai înaltă «religie» e iubirea.

Toate femeile d-nei Hodoș au o trăsătură originală în caracterul lor, dar nimic exagerat pentru a pleda anume pentru o teză socială modernă. Tipurile citate sunt luate «din grămadă» (p. 65), persoane din societatea mijlocie, observate pînă în cele mai mici amănunte. Pe ici pe colo au și o notă bolnăvicioasă, dar rămîn ființe vii, întregi, adevărate, — o condiție ca să rămînă și în literatură.

* * *

Foarte mult cîștigă scrierile d-nei Hodoș prin coloritul lor local și prin accentuarea discretă a mîndriei de neam. S'ar părea că scriitoarea ține înadins să se știe, că nu e numai femeie, ci și romînă și încă din Ardeal.

În romanul său «Îndreptări», d. Duiliu Zamfirescu a căutat să fixeze tipul ardelenței culte de astăzi. Dar Mia, eroina, studiată de autor într'o călătorie de plăcere prin un singur ținut romînesc, e mai mult o caricatură, concepută fals poate cu o anume tendență și nici decît un chip fidel al romîncei din Ardeal. Nici declamațiile în jurul «divului Traian», și a Institutului *De propaganda fide* nici stîngăciile în societate și cu atît mai puțin o

naivă și îngustă concepție a vieții sunt însușirile caracteristice ale compatrioatelor mele.

Operele d-nei Hodoș, ca și ale celorlalte scriitoare de peste munți, îmi sunt mărturie. Romînismul lor e cu mult mai simplu și mai firesc și simțul lor pentru artă și frumos ceva mai dezvoltat și mai puțin înfrînat de doctrine și prejudecăți, cum s'ar părea că este la fata presbiterei din «Îndreptări».

Are d-na Hodoș o nuvelă: «Despărțire», una din cele multe, în care își desvelește iubirea de pămîntul romînesc. E o povestire tristă a dezastrului unei familii și a emigrării acesteia din ținutul Zarandului, pe care Ungurii îl deslipiseră de Ardeal. Lacrimile vărsate de copilă pentru «acel petec alb de bătătură», pentru «valea frumoasă și iubită, pe marginea căreia se înșirau livezile și holdele cu porumbul necules încă și miriștile de grîu albite de brumă»; consternarea la auzirea știrei că «Zarandul nu mai este»; și în fine acel desnădăduit rămas bun: «Adio, frumoasă și tristă țară, mult am suferit în tine; ăar nu te blestem, te-am iubit, nenorocit loc», — sînt probe de felul cum își iubește Romînca noastră pămîntul de care e legată prin tradiții și amintiri.

De altă dată iar vorbește de Zarand, acest «cui-bușor de voinici», în care umbra lui Iancu «se ivea între noi ca o pavăză vie». Amintește de primeddia străinismului și zice: «Străinul ne paște, străinul ne subjugă, străinul ne stoarce puterea și

vieața din noi. Sunt Moț și urăsc pe străini! Și totuși această ură e innăbușită de un glas mai puternic omenesc, de acela care singur e în stare să sfarme legăturile cu «rasa ta mîndră și semeață, pe care ai vrut să o păstrezi», — eroul iubește o străină.

Iată cum la bazele rominismului lor prin urmare nu sunt vederi strîmte și tendințe aventuroase de naționalism militant, ci numai o cugetare și o simțire, pornite din sentimentul — mai conștient, firește, ca aiurea — de apartinere unui neam hărțuit.

Societatea romînezască, văzută și descrisă de d-na Hodoș, e pătura conducătoare a poporului romîn de peste munți: o lume care nu cunoaște bogățiile pămîntului, nici aspirații mari, personale, nu are, ci trăește o viață burgheză mai mult trudită, decît de mulțumire. Familiile astea de notari, de avocați și mici funcționari, cari pe lingă lupta pentru existență mai susțin și o zilnică luptă de rasă, sunt singura noastră elită. E natural decî ca povestitorul ardelean, cînd nu se inspiră direct din popor, să caute a pătrunde sufletul acestei societăți cu graiul ei și cu tot cercul ei de preocupări. De sigur sunt și aici conflicte și pasiuni destule, pe cari artistul le poate prelucra. D-na Hodoș a cercat și a reușit bine, în «Treî surori», în «Din grămadă». Unul din marile sale merite e și acesta, că nu și-a desmințit legăturile cu societatea din care face parte.

Venind acum la forma scrierilor d-nei Hodoș,

trebuie să mărturisim că d-*sa* scrie frumos. Frumos fiindcă e simplu, fără obicinuita umplutură la alți povestitori. În descrierea unei figuri sau a unei situații nu-și deșertează tot prisosul de cuvinte, ci evită ornamentica prea încărcată. Neapărat, cei ce fac critică de cuvinte — acum avem și de aceia! — vor găsi câteva provincialisme, câte o falsă întorsătură de frază și ușor pot cădea în rătăcirea de a contesta și această calitate de formă a autoarei, căci totul e contestabil înaintea unui critic.

Ajunge însă să te opiești asupra modului cum autoarea descrie un copilăș în leagăn sau în momentul cînd mama îl strînge la sîn: un interior de casă românească, văzut din pervazul ușii, — pentru a te convinge de mijloacele atît de simple în sine, cu cari scriitoarea știe să producă efectele desăvîrșite.

Remarcăm însușirea asta mai ales în diverse stări sufletești. Pe cît de jignitor e la unii îngrămădirea de fraze în momente de expansiune, sau de gingășie, pe atît de artistic sunt redată asemenea momente la d-na Hodoș. Sunt mai mult schițate, ca nu cumva efectul să fie brutal. Un model în această privință rămîne sfirșitul din «Mintuire», cu schimbul săcădat de cuvinte între avocatul Codrean și copila sa Veturia.

Trebuie să mai adaog însă, că forma simplă nu esclude niciodată *gîndirea* adîncă. D-na Hodoș gîndește totdeauna serios în chestiuni de viață, serios ca femeie, bine înțeles, în deosebii ca mamă.

«Suferința e simbolul vieții, — zice d-sa, făcînd portretul femeii.

«Nu te mai îndoiești de asta; dramă e nașterea, dramă e moartea. O cunoști bine pe cea d'întîi și cine-ți va putea spune cînd va suna ceasul clipei din urmă?

Cu toate aceste iubești viața. Nimeni cu atîta ardoare. Abia ieri ai dat naștere unui copil.

Ai îndurat chinul despicător de inimă, cîteva zile turburată, amețită. De ce, de ce, Doamne, atîta chin?

Dar floarea suferă și ea cînd, scuturîndu-se, dă roadă altei flori? Sau sufer copacii cînd răsar vlăstarele, tinere și frumoase din rădăcinele întinse pe supt pămînt? Ce simte oare trunchiul cînd dau crengile din inima lui?

Dar mititelul e lîngă tine acum. Comoara lumii tale întregi. Răsplata e mai mare decît chinul.

Natura e sfîntă în a tot puternicia ei, închină-te ei și nu căuta să o destăinuești. O iubești. Nimeni cu atîta ardoare!

Cînd în cea d'întîi dimineată, după ce te scolii din pat ridici perdelele ferestrelor tale și soarele umple odaia ta toată, sărutînd pentru întîia oară fruntea copilășului tău, tresări de o fericire nouă, cea mai sfîntă, cea mai frumoasă din toate cîte le-ai simțit pînă acum.

Iată farul aprins...

Așa e viața de acum. lumina asta nimeni nu ți-o va lua; e a ta.

Ești mamă, mamă, mamă...

Nu se poate mai simplu, mai firesc și mai adînc!

Rămîne să mai amintim o însușire a d-nei Hodoș, care probează și mai mult talentul de scriitoare: originalitatea.

Femeia, prin firea ei, e mai pornită spre imitare. Rareori se întâmplă să aibă vederi proprii în materie literară și cele mai multe își întocmesc pînă și viața individuală după principii sau obiceiuri împrumutate. Scriitoarele se influențează ușor de literatura străină și majoritatea lor nu sunt decît copii palide sau caricaturi după vre un autor cunoscut-modern, neapărat.

D-na Hodoș nu e printre aceste. D-sa prea simte mult și vede bine, pentru ca să aibă trebuințe de a imita subiecte străine. Felul de a scrie este iarăși al d-sale, cu toate că proza d-lui Vlăhuța i-a dat mult ajutor pentru a și-o forma pe a sa.

* * *

Două sunt motivele pentru cari scrierile d-nei Hodoș merită toată atențiunea. E mai întii faptul, relevat la început, că a păstrat caracterul pur femeiesc în toate și a indicat astfel calea pe care o scriitoare poate să se afirme, rămînînd în marginile puterilor sale. Al doilea motiv e valoarea lor în general. Judecînd adică aceste scrieri în raport cu tot ce se produce astăzi la noi din partea celor mai buni prozatori, trebuie să le acordăm un loc vrednic printre cele reușite.

ARTA ȘI POPORUL

CRONICĂ DE VARĂ

A venit vara noastră, vara celor mulți și săraci. Privesc prin fereastră și văd cum crește zilnic caravana celor ce ne lasă. Se duc cei mari și bogați, zăvorînd porțile și lăsînd palatele lor într'un fel de somnolență din povestea princesei vrăjite. Pleacă bolnavii și bătrînii, tîrînd după sine tot ce e rachitic și anemic. Fug plictisiții și obosiții, și în coada acestui exod — rușinos dar sănătos, ca'n preajma zaverei — băeții de școală chiotesc, reîntorcîndu-se la țară.

În șirurile astfel rărîte intrăm noi, acum stăpîni pe situație. Bucureștiul e al nostru și ni-e mai drag, mai bun și mai părintesc de cînd deosebiri de clasă, de capital și chiar de vîrstă s'au mai redus. De la un cap la celalalt, de la teii aromatici ai Șoselei până la plopii fantastici de la Filaret și de la dragile maluri pustii ale Dimboviței din spre Cotroceni, până departe spre funebrul Pantilimon, e tot o viață de suflete mai omogene.

Seara — căci vacanțele noastre se reduc la frumoasele nopți de vară — Capitala ia un aspect nou. Trotoarele intră sub stăpînirea unor mutre mai puțin simandicoase. Curțile se prefac în lagăre familiare, c'o veselie pronunțat sensuală și cu scîncete de grafofon. În grădini e sgomotul surd al albinelor din stupul cel gata să roiască. Pe la marginile de oraș bijbăie trăsurile închise, cu felinarele lor ca niște licurici. Iată o atmosferă în care ne simțim bine; și puțină dintre noi ar da o seară de acestea, pe-o noapte de lună, visată la poale de munte, sau la maluri de mare.

* * *

Un arc de triumf, împodobit cu stegulețe roșii și cu lampioni multicolore, alături un afiș de teatru și casierul cu ochi sticloși și hrapareți ne anunță că suntem în fața unei grădini cu teatru de vară.

Abia înserează și lumea se adună din toate părțile, înseninînd fețele supte și obosite ale tinerilor artiști, ghemuiți într'un colț de grădină. E o lume pistriță ce vine să riză, un public predispus spre veselie, căci cel d'intîi șuer de la gazometru, urmat de un schelălăit de cîine, îl face să isbucnească în hohote și să aplaude de pe acum, cerînd începerea spectacolului. Îți plimbă cu drag privirile peste lumea asta, începînd cu baba neastîmpărată

ce mōzolește mereu la un fistic, pănă la băcanul care cu două brațe puternice își încinge colosul de abdomen, ca într'un cerc de fier, apărîndu-l de sdruncinare. E viață, humor și jovialitate în toate părțile. Și mama lună, de sus, se uită peste cei din grădină ca la o familie a sa și zimbește cu bunătate.

Unde sînt scriitorii noștri să vadă un colț de viață? Atît de necunoscută și de nedreptățită este lumea celor mici și mulți! Toți o satirizează, toți o văd numai din partea ei exterioară, și nimeni nu se știe coborî în sufletele acestor oameni normali și sănătoși, cari rîd de se cutremură frunza popului la cea d'intîi vorbă glumeață, spusă de pe scenă.

*

Reprezentăția începe. Se joacă o piesă străină, cu versuri traduse într'o romînească schiloadă. Staă și observ raportul între societatea asta și actori; urmăresc așa zisul interes artistic, căci ăsta mă interesează, și ajung la constatări desastroase.

Publicul nostru, înainte de toate, nu știe să asculte. După două trei scene, pierde atenția, aplaudînd unde nu trebuie, grosolăniile mai ales, și lăsînd nesubliniate părțile de spirit mai subtil. Acordurile cele mai armonioase ale orchestrei trec nebăgate în seamă și abia la auzul tobei celei mari, cînd e bătută mai cu vervă, ascultătorul

tresare și dă semne de înțelegere. Și sînt sigur că acelaș public, dus într'o biserică, într'o sală de concert, sau în mijlocul naturei, va ști tot atît de puțin să asculte și să se pătrundă de farmecul unui cîntec și de puterea frumosului.

Te doare să vezi ce mic este rolul frumosului și al armoniei în viața celor mulți, cît de greu le descoperă, deși se ascund și se îmbie pretutindenă în jurul lor. Arta în genere coprinde o parte infimă în preocupările lor zilnice. Lozinca lui Ruskin «poporul are nevoie de artă și de frumos, ca să-și trăiască viața mai complet», n'a pătruns pînă la noi.

Sînt însă dispus a atribui vina pentru asta cu atîta publicului, cît aceloră cari îi fac educația artistică și aũ datoria de a-i cultiva gustul pentru frumos, — în primul rînd scriitorilor.

Scriitorii noștri nu aũ destulă îndeminare să învețe publicul cum să citească o carte pînă la sfirșit, cum să asculte o piesă dramatică sau o arie măiastră, cu acea liniște și cucernicie, care-ți face sufletul mai accesibil pentru șoaptele bine-făcătoare ale artei.

Am avut atîtea reprezentanți ai «frumosului în sine» și ai «artei pentru artă» și nici urul n'a reușit să-și popularizeze principiile în straturile cele largi ale poporului în așa măsură, ca să deștepte conștiința pentru artă și să stabilească credința, că frumosul e un surogat al vieții.

Măcar că predispozițiile există! Românul de felul său, are înțeles pentru armonia formelor; soția sa e meșteră în compoziția de culori la țesături; copiii săi, când pornesc pe drumul iubirei, se pierd în melodiile cele mai duioase. De decenii încoace însă nu se observă nici o evoluție, căci gusturile au rămas tot așa de primitive; rolul tradițiilor, obiceiului și al instinctului în viața intimă a rămas tot preponderant. În străinătate a străbătut cel puțin înțelesul pentru arta aplicată. Țărani și meseriași și întreaga clasă de mijloc, știu să-și întocmească o casă și o grădină după anumite norme ale frumosului. Noi ne arătăm refractari și față de atît. Și n'ar fi astfel dacă scriitorii ar înțelege odată că precum arta are nevoie de popor, tot așa poporul trebuie să se împărtășească de o educație artistică mai serioasă.

Cu mai multă dragoste și pricepere pentru frumos, viața le-ar fi mai dragă tuturor și manifestările ei diferite, mai lipsite de brutalitate.

*

Dar să revenim la reprezentație.

Cum ar și putea o asemenea piesă, jucată de astfel de «artiști», să atingă vre-un scop educativ? Un text de moravuri străine, cu jocuri de cuvinte fără nici un înțeles în limba noastră și interpretat de actori, în majoritate căzături de pe la singurul nostru teatru de seamă; o muzică, tot

străină, cîntată din piepturile ofțicate de escese și de mizerie ale unor diletanți vagabonzi, nici nu pot să ne țintuiască atenția. Publicul nu aleargă la grădinile publice ca să se plictisească, ci să petreacă. El aduce cu sine toată bunăvoința sa, și chiar puțin interes pentru artă. În împrejurările date însă cîștigul lui moral rămîne aproape nul.

Ajungem astfel la un punct, mult discutat și pînă acum și care explică totul : lipsa de subiecte și de artiști pentru populația mijlocie.

Cum poate să evolueze simțul pentru frumos, dacă de decenii încoace repertoriul dramatic de vară rămîne acelaș? Între piesele ce se joacă și între viața și starea sufletească a publicului ascultător nu mai este aproape nici o legătură. Cînd subiectele nu sînt străine, ele se învîrt în jurul unor oameni și moravuri, pe cari nu le mai cunoaștem. Comediile și vodevilurile reprezentate ne par adeseori archi-banale, fiindcă le cunoaștem din copilărie și știm pe din afară toate clișeurile de glume greco-romîne și romîno-franceze din Alecsandri și Caragiale. Și apoi în vechile piese umoristice, mijloacele de artă sînt adese-ori lipsite total de rafinerie; acțiunea e primitivă, versul său în-lănțuirea de idei nu reclamă o încordare deosebită a spiritului. Cu un cuvînt : artificialitate multă și artă puțină.

Publicul are deci dreptul să ceară ca literatura să înainteze cu spiritul timpului și să aștepte un

noă Alecsandri, care să-î scrie piese cu probleme de actualitate.

Să lase odată scriitorii lumea lor de închipuire, să dea cu apă curată peste ochii lor paingeniți și să vadă viața din jurul lor așa cum este, cu toate păsurile și bucuriile ei. Subiecte se îmbie din toate părțile; cele mai mici conflicte dramatice, așa cum le trăim și vedem zilnic, sînt crîmpeie din sufletele acestei societăți și pot forma subiectele unor lucrări dramatice de orice gen.

Numai cînd scena de vară (căci de asta vorbim) se va popula cu oameni reali, cu virtuți sau vieți cunoscute, cu nevoi și plăceri zilnice, prinse și exprimate cu mai multă măiestrie și cînd interpreții lor, mai oameni și ei, vor fi la un nivel de civilizație mai apuseană, grădinile acestea publice se vor ridica la rolul arătat de cultivatoare a artei și de promovatoare a frumosului în popor.

Iar serile de vară ne vor fi atunci tuturora și mai frumoase.

DESPRE «MANASE»¹⁾

La «Dacia» se face iarăși chestie națională. Se țin adunări publice în grădină, sub cerul serilor de Iulie. Publicul aleargă din toate părțile, un public ciudat de moșnegi cu zuluți, negustori cu fețe istruie și doamne cu profiluri orientale. Pînă și coridoarele hotelului și estrada caselor din fund răpăe sub greutatea celor înghesuiți, veniți să asculte cuvîntul vestit de pe tribună.

Nu este d. Delavrancea care vorbește, cu glas tremurător și cu sufletul înfiorat de închipuita fantomă a trădărei; nici d. Take Ionescu, nici alte ilustrații ale oratoriei romîne nu fac să se cutremure zidurile Daciei de groaza celor auzite. A venit un nou profet, unul din neamul lui Moise, din „cei ce-și învălesc înțelepciunea în pilde și parabole, sau în sen-

---

¹⁾ Articol scris după întîiele reprezentații ale piesei în grădina «Dacia». Discuțiile asupra lui «Manasse» [s'aū încins ceva mai tîrziu, cînd îi s'aū deschis porțile «Teatrului Național».

tințe, asupra cărora ascultătorul să mediteze îndelung. Și evangeliul lui cucerește mulțimea adunată.

Pentru cei mai mulți, numele profetului este necunoscut. Ronetti Roman, autorul dramei «Manasse», ce se joacă cu un atît de sgomotos succes la «Dacia», nu este însă un nou venit. Acum un sfert de veac făcea tot pe apostolul și pe acuzatorul public; biciuia stările triste, în cari fii nemernici aũ împins țara românească prin desmerdările lor mîrșave; plîngea pe ruinele sfintei libertăți și a literaturii romine, ajunsă pe mîna lui Alexandrescu-Urechiă; înfiera desfrînarea fără margini a femeii romine (*muerea* romînă, cum zicea atunci). Dar vocea lui era slabă și poemul «Radu», în care vorbea de toate astea, a rămas literă moartă, poate pentru lipsa de unitate a formei și pentru incoherența reflexiunilor, mai mult însă din cauza ce alt apostol, de o strălucire reală, autorul «Satirelor» și al «Doinei», a întunecat cu totul profețiile lui.

Acum a găsit o formă mai potrivită de a răsbate și a comunica ideii: drama. A renunțat și la gîndul său îndrăzneț de misionar, de a face ordine morală într'o țară și un popor de rătăciți. În locul tricolorului, ce i se părea primejdut, ia talesul neamului său și-și mărginește mult terenul de agitație, reducîndu-l la cîteva probleme sociale de actualitate, cari privesc de aproape poporul evreu.

Sub toate raporturile apostolul de astăzi ni se prezintă în lumină mai favorabilă ca scriitor, mai

naturală ca om, cum și trebuia să fie după 25 de ani de concentrare asupra unui singur subiect.

* * *

Manasse lui Ronetti vrea să fie hotărit un Nathan al lui Lessing. Și este în realitate, dar un Nathan al timpului nostru. D-l Ronetti a împrumutat de la Lessing ideea religioasă și motivul dragostei între creștin și evreică, a adăugat însă de la sine ideea de rasă și soluția tragică, dînd astfel dramei sale o înfățișare modernă.

Lessing trăia în epoca umanismului în literatura germană. Parabola lui, cu cele trei inele, reprezentînd cele trei religii, creștină, mozaică și mohamedană, se întemeiază pe ideile curente umanitare. Prejudițiile dispăruseră și un creștin putea să iubească, după porunca testamentului său, pe oricine, fără a se gîndi la un sfîrșit tragic din cauza deosebirilor religioase. Luptele de rasă, urmate însă, au ridicat iarăși bariere. Evreii în urma liberalismului și a spiritului de toleranță, au năvălit pretutindenă și s'au făcut răpede urgisiți prin stăruința lor de a perveni cu orî-ce preț. Pentru caracterul lor etnic, ce-i apasă ca un blestem străvechiu, popoarele creștine îi gonesc și isolează pe cît se poate. În ei renaște iarăși ura din vremile de persecuție creștină și astfel un Nathan, pentru care «*Jud und Christ, Muselmann und Parsi, alles*

ist mir gleich» nu ne mai putem închipui în o țară cu o conștiință națională mai pronunțată.

Nathan al nostru, sau Manasse din piesa lui Ronetti Roman, chiar vorbește altfel: «*Ovreurul, Ovrei să fie, și creștinul să fie creștin; e mai bine așa*». Pentru el fuga unei fete cu un creștin «e o mare nenorocire». În creștin nu vede de cât un dușman de moarte al rasei sale:

«O fată în casa unui străin! — zice Manasse către Lelia, nepoată-sa, — în ce lume era să intri tu, Ovreică! În lumea ceea *duhul urei* se coboară din cer și arde din pământ și scapără din ochii oamenilor. *Ura nimicitoare* în contra mea, în contra a tot ce-i ovrei. Omoară un om, dacă ispășești păcatul și se iartă. Naște-te Ovrei și dacă ai fi îngerul lui D-zeu, nu, *asta nu și se iartă*. Tu nu știi. Ai fost crescută ferită de săgețile urei. Tu nu știi cum dor. Dar întreabă-mă pe mine, cercetează cenușa celor morți, citește pe fața celor vii și când urlă vîntul pleacă-ți urechia, ascultă bine și vei auzi *gemete de Ovrei*. Eū nu stau aci ca bunicul tău. Sînt judecătorul tău. *Prin gura mea te chiamă tot neamul tău obidit; îți vorbesc în numele dumnezeului părinților tăi de cari vrei să te lepezi*».

Zadarnic copila îl pune în contradicție cu el însuși, reamintindu-i:

«Din gura d-tale, bunicule, am auzit că ori unde se adună doi oameni buni, dumnezeu este cu ei și-i binecuvintează» și (exact ca la Lessing) «un dumne-

zeu stăpînește și un soare lucește peste toți oamenii, numai că fie-care spune că e Dumnezeuul lui și soarele lui»...

Manasse rămîne inaccesibil pentru păreri cu un fond mai creștinesc și-î răspunde în acelaș ton de apostol al urei:

«Ești frumoasă, Lea, pricepe asta. El vrea frumusețea ta; e lacom de carnea ta, de carne. (Ridică pumnii). *Două miî de anî de carne ovreiască și tot nu s'aũ mai sãturat.* Aũ scuipat-o, aũ cãlcat-o în picioare, aũ svirlit-o la fiare, aũ ars-o pe rug și aũ pironit-o pe cruce, aũ chinuit-o în tot felul—iadul pe pãmînt—și tot nu e de-ajuns. Acum încep s'o strice și cu sãrutãrile lor. Rupe-o de pe tine carnea asta î·floritã, rupe, sluțește-te!»

Åsta este Manasse, înțeleptul care vorbește din cãrțile vechi și din slovele vremei, eroul piesei, agitatorul de la «Dacia».

S'a zis cã Manasse e figura tipicã a vechei rase evree, a habotnicilor și fanaticilor religioși. Glasul lui ar fi cel din urmã protest, al unei generații ce se stinge, în contra evoluției ovreilor spre asimilare și creștinism. Prãbușirea acestuî moșneag, cu toatã înțelepciunea lui, și cãsãtoria nepoatei sale cu un creștin ar însemna triumful ideilor moderne asupra preocupãrilor religioase, ale citor-va doctrinari.

A concepe ast-fel pe «Manasse» mi se pare cu totul fals. «Vremea lui D-zeu nu s'a schimbat, nici

ura oamenilor în contra noastră nu s'a schimbat». Manasse din potrivă, este incarnațiunea unei idei absolut moderne, care chiar astăzi prinde tot mai adînci rădăcini în populația noastră evree: lupta de rasă.

Față de un caracter așa de mare și de serios, fiul și nepotul lui Manasse, reprezentanții celor două generații de tranziție, rămîn niște păpuși nevolnice și renegați de neam. Chiar creștinii, aduși pe scenă, sînt niște oameni mici. Declamările judecătorului Funză aŭ o bună nuanță de ridicol. Doctrina semitismului se ridică uriașă deasupra tuturor. Iar moartea lui Manasse nu schimbă nimic, ea nu e de cît o necesitate dramatică.

Aici zace secretul succeselor acestei piese înaintea celor interesați: în protestul contra asimilării și în superioritatea rasei evree.

* * *

Avem însă și noi, pe cari tendința autorului nu ne privește direct, plăcerile noastre cetind săŭ ascultînd pe «Manasse». Ne interesează de aproape ca lucrare de artă și ne desbrăcăm de orî-ce veleități, pentru a ne bucura de calitățile ei.

După o producție atît de mărunță, ca cea din anii din urmă, cînd pe scena romînă s'au manifestat puteri începătoare, atît de puțin promițătoare, o piesă datorită unui scriitor matur, fie chiar străin, atrăgătoare prin subiectul ei, înlănțuitoare de atenție până la sfîrșit, ne este bine venită.

Innaintea noastră apar iarăși oameni întregi, oameni reali cu multe însușiri bune și rele. După Manasse, caracterul de mărimea lui Shylok, cum s'a zis, d. Roman a reușit să ne dea — nu nouă, dar literaturii universale, — pe Selig Șor, misitul evreu, gura rea, mintea ascuțită și vicleană. Șor e o bucată ruptă din sufletul poporului evreu, flecarul spiritual până la trivialitate, cum îl găsim în literatul și mai ales în criticul evreu de astăzi. Pentru dramă, adevărat ni se pare prea exagerat, căci prin glumele lui nelăute adese-orî reduce importanța elementului tragic și spulberă situații sufletești mai subtile.

Spirituale sînt toate persoanele din drama lui Ronetti. Toate raționează, cum nici nu se putea alt-fel în o dramă scrisă de un ovrei, despre ovrei. Și dacă e să găsim o vină, apoi nu poate fi decît tocmai prea multă raționare și prea puțină simțire. Toate chestiile de inimă sună falș în gura persoanelor d-lui Roman și pe cît sînt de admirabile părțile umoristice ale piesei, pe atît de simple și de naive sînt cele de sentiment. Este și asta o chestie de asimilare. Cîtă vreme un scriitor rămîne ovrei, nu poate să-și însușească podoabe sufletești, hărăzite altor neamuri.

BARAȘ EVREII ÎN LITERATURĂ

— MORRIS ROSENFELD —

Cine are curajul s'o mai contesteze? Curentul e creat și e destul de puternic; ziarele se înmulțesc și își aŭ sub-solul lor de rigoare; revistele își continuă activitatea programatică și din cînd în cînd se tipăresc și cărți, avînd aceeași pecete a literaturii lor naționale. Iar Sionul saltă și se veselește.

În București avem pînă acum *Mevazerth Zion*, *Cronica israelită*, *Egalitatea și Lumea israelită*; La Galați *Curierul Sionului* și *Buletinul comitetului federației zioniștilor*; prin Iași și cîte-va centre de enclave izraelite răsar alte fițiuci cu litere pistrițe. Și toate fac și literatură națională.

«*Mis goiser taanis, m' fast klein ün groiss, muherese afilii auch; vün thilim is kein red nischt; m'sugt thilim vün früt bisvernacht, m'macht assifos, m'klaugt ans a kammissse jiden, efäs zu hien akegou die chaliim.*»

Sau în poezie :

Seininke meidele
Reininke, eidele
Zisenke blum ;
Ghib mir dein șeinike
Herțele, reininke
Nem mich arum.

Asta e limba lor armonioasă, cu prea puține nazale și aspirate. E un jargon germano-semitic, originar de pe malurile Rinului și însușit iac'așa, pe dreptul, pe nedreptul, *more judaico*.

În literatură acest jargon e nou și s'a ivit abia cu ocazia luptelor sioniste din ultimele două decenii, cînd Evreii au crezut de bine să-și proclame o limbă națională. În colo ei continuă a cultiva și limba statului în care locuiesc.

Toate articolele de agitație, pe cum și o mare parte din cele literare, sînt scrise în a doua limbă a lor.

Scriitorii noștri izraeliți țin și ei la principiul duplicității, adoptînd ambele limbi. Jargonul îl întrebuițează încă neîndemînatec. Abea cîte-un foileton și cîte-o poezie se pot ceti în limba maternă, în schimb ei se aruncă cu toată stăruința asupra celei adoptive. Și e uimitor ce progrese fac. Frîntă la început, încărcată de jargonisme și de greșeli stilistice, limba romînească scrisă de Evrei se purifică tot mai mult, în cît pagini întregi devin cetibile, fără a te mai izbi de asperități.

Nimic mai instructiv în astă privință, ca pilda ce ne-o dă d. Ronetti-Roman. Ce limbă încâlcită scria d-sa în «Radu», pe la 1878, când abia se coborîse din Polonia și relativ ce puține ovreo-galicisme are «Manasse»!

Așa se întîmplă dacă e energie și seriozitate. Evreii sînt neobosiți în toate și e de prevăzut că vor ajunge la succese și mai mari, atît în jargon cît și în limba noastră. Terenul e prielnic, opri nu-î poate nimeni, — iar noi avem lucruri cu mult mai nobile de făcut decît să le imităm spiritul de solidaritate și dragostea de muncă: trebuie să ne cheltuim energia în hărțuiele nedemne, să ne punem pedeci unde nu mai putem și să introducem minciuna și interesul, une-orî chiar infamia în criticele noastre literare!

*

După «Manasse» iată o a doua operă eșită în anul acesta dintre zidurile Ierihonului, operă pe care fiii lui Israel vor primi-o de sigur cu: *aleluia!* Sînt traduceri după Morris Rosenfeld, făcute de d. N. Rusu (Evreu din Rusia?) și apărute într'un volum de 113 pagini (numărul 13 nu putea lipsi!) la Iași.

Morris Rosenfeld e un nume nou, dar *deja* popular în lumea literară. Înțeleg acea lume pe care o creiază presa ovreiască, pretutindenî înzestrată cu aptitudinea specială de a lansa, traducînd și

comentînd, pe un scriitor semit. Evreii noștri n'ar fi fost buni Evrei, dacă nu și-ar fi manifestat și de data asta tradiționala lor solidaritate și nu s'ar fi grăbit a-l face cunoscut și în România.

Cînd, mai în primăvară, poeziile lui Rosenfeld aū fost traduse din jargon și în limba literară germană, s'a făcut mare vilvă în jurul volumului. Se părea că s'a ivit un al doilea Heine. Dar nu e aproape nimic din Heine într'însul, și totuși s'a răspîndit ca prin farmec, ce e drept, nu în saloanele îmbelșugate pînă la grotesc ale clasei superioare, ci în ovreimea chinuită, în gloata de jos, care pentru întiași-dată și-a găsit un interpret sincer și puternic.

Aū mai prins aceste versuri și pentru soarta autorului lor. Rosenfeld a fost multă vreme croitor în Polonia rusească. A fugit apoi «de groaza cnu-tului» — cum ne povestește biograful — și s'a pripășit prin America, unde a schimbat lucrul de fabrică cu acela de redactor de ziar pentru apărarea intereselor rasei sale. Este deci învălit în lumina romantică de vagant; e pribeagul, chinutul și pururea răzvrătitul în potriva soartei sale, — însușiri cari atrag și fac interesant pe orice poet.

Și cum să nu-l iubească plebea evree, cînd poetul croitor îi cunoaște mai bine ca oricine nevoile, căci le-a gustat el însuși și cînd reușește atit de bine să i le descrie și să-l mîngie! In versuri puternice îl învață să venereze talmudul și să se în-

chine pînă și zdrențelor sfinte în cari îl învălește și sacului, acestui «mușegaiu de optsprezece veacuri» purtat în spate.

În numele acestor moaște sfinte, poetul ne cere și nouă, creștinilor :

«Respect călătorilor de optsprezece veacuri!..
 Salute-î și cerul!..
 Străinii aceștia pribegî, venerați-i,
 Ghenunchii plecați înaintea lor, nații!
 Mi 's dragi zdrențeroșii aceștia în haină
 Ce poartă comorile cununii în taină.
 În biete, aceste basmale odihnește,
 Luceafărul neamului meu lucește,
 În sacii aceștia orfanî, ce 'nspăimîntă
 Sunt sfinte cînturi ce nu se mai cîntă,
 Cereștile glasuri ce nu mai răsună,
 Sunt coardele rupte din lira străbună,
 Sunt florile veșnice, sunt trandafirii
 Ce dară mireasma lor tainelor firii.
 O, biete, frumoase și dragi secolețe,
 În voi este fala națiunii mărețe;
 În voi zace firea străbună și rară.
 Prin voi va renaște poporul meu iară!

Orî cît de rea și de șchioapă ar fi traducerea, vedem totuș că poetul e fanatic, are idei și o țintă spre care vrea să-și ducă cetitorii.

Evreii romîni vor avea însă un special interes să-l citească. Ei știu că Rosenfeld e din Rusia. O seamă de satire sociale ale lui sunt anume îndreptate contra țarului, a lui Ignatiev și a cnu-

tului rusesc. Într'o reușită poezie *soldatul evreu* tratează chiar un subiect analog cu multe din articolele unei «Cronici izraelite» oare-care din București. E tînguirea vecinică a ovreiului, că intră în armată, își varsă la nevoie sîngele și'și dă viața pentru țară și Domnitor și totuși neamul lui e gonit.

E prea aproape decîi ideea de a face asemănare și a substitui Rusiei România. În acest chip o bună parte a poeziilor lui Rosenfeld pot sluji și ca agitație politică, nu numai sionistă. Și socoteala nu e rea de loc.

Poezii fără tendinți sînt puține în acest volum. Dintre ele cităm «Foile de toamnă» cu următoarea bucată destul de aleasă :

Mi-e dragă marea, vîntul drag :
Ca marea sufletul meu geme.
Ca vîntul sunt mereu pribeag.
Mi-e dragă noaptea, norul des :
Ca noaptea viața mea e neagră,
Ca norul plîng, — și plîng ades.

Ceea-ce surprinde în partea lirică a poeziilor acestui Evreu este curățenia lor neobicinuită. Nu găsim acea frivolitate pe care ne-am învățat s'o suportăm citind versurile și proza altora, în frunte cu marele frivol de la Düsseldorf.

*

Morris Rosenfeld este decîi un poet național

Evreii, talentat, trebuie s'o recunoaştem şi Evreii romîni sunt în dreptul lor de a-l traduce, ca să-l cunoască mai bine. Dacă vorbim însă despre el la acest loc, o facem pentru a arăta din nou direcţia în care lucrează intelectualii noştri evrei, a atrage atenţiunea asupra perseveranţei şi inteligenţei cu care îşi urmează tactica de a ridica o cetate culturală evreiască pe pămîntul făgăduinţei din România.

Nimic nu dă unui popor un drept mai pozitiv de existenţă ca o activitate culturală sistematică. Continuînd pe calea asta, scriind o literatură evreiască în romîneşte şi în limitele acestui spirit exclusivist, Evreii noştri îşi prepară bazele sigure pentru existenţa lor politică de mîine.

Repet că nimic nu-î poate opri. Dacă vor avea norocul să nască mari talente, precum li-e de mare puterea de expansiune, nimeni nu le va putea sta în cale să ia vre-o dată un loc diriguitor şi să întunece chiar producţiunile noastre, ale autohtonilor... Căci noi şi atunci vom avea poate alte lucruri mai mari, mai nobile de săvîrşit.

MORAVURI LITERARE

CE ESTE CAIONISM ?

Democratizmul în presă, ca înțeles pentru libertatea absolută a părerilor, e o bine-facere, însă numai pentru popoare cu o cultură mai înaintată. Este esact acelaș caz ca în politică: dă-î unui popor analfabet cele mai largi libertăți constituționale și pune-î în frunte și capete înguste, sau aventurieri îndrăzneți, și-l vor duce spre ruină sigură. Dă-î unui om incult, unei minți perverse, unei ființe căzute de orice sex posibilitatea de a se manifesta în presă, și în curînd libertatea tiparului, pentru care aū luptat generații, se va întoarce în contra binelui obștesc.

Nu vorbim de cît de presa literară, înțelegînd sub ea, afară de revistele lunare și săptămînale, rubricile statornice și efemere ale ziarelor zilnice, la cari se publică material literar. Avem aici un popor întreg de literați, cu și fără brevet cari trăesc într'o republică din cele mai democratice. A încetat orice deosebire de valori și de merit, orice

gradație de stimă și de bună cuviință. De cînd un ticlucitor de fraze fără înțeles, împins de o erostratică dorință, a *inventat* un nume de autor străin, pentru a acuza pe un Caragiale de plagiatură; de cînd nu s'aŭ găsit jurați ca să condamne asemenea fapte de minte stricată, — a încetat să mai existe o lege pentru literați și un scut pentru literatură. Cazul lui Caragiale se repetă, cum s'a întîmplat de curînd cu d. Ranetti ¹⁾.

Astfel cuvîntul calomnios tipărit, nu poate fi urmărit. Epitetele cele mai odioase, cari urmează la orice ai scrie cu gînd curat și cu toată căldura convingerii, trebuie să le primești și să le suferi, fără nici o crîcnire. Dacă vrei să apelezi la lege, vezi că ea nu există. De încerci să aplici mijloace de retorsiune cavaleriească, ești luat în rîs. Dacă răspunzi la toate, înseamnă că-ți faci reclamă. Nu-ți rămîne decî de cît să te acomodezi moravurilor curente, să plătești și tu cu aceeași monedă, sau să treci cu seninătate de filosof peste toate, — ceea ce în anumite cazuri e cu neputință.

Această forță majoră a destrăbălării s'ar putea numi *caionism*, schimbînd un renume polecra aceluia care a dezarmat pe Caragiale, punîndu-l în neputință de a dobîndi satisfacție.

*

Întiul semn al caionismului este curajul. Publi-

¹⁾ Vezi *Epoca* din 25 Nov. 1904.

cistul român de felul lui nu e timid și nu e modest. E temperamentul care-l îndeamnă spre zgomot și violență. Chiar în cazuricînd are aparența de a fi mai dulce în expresii, fondul scriselor lui rămîne virulent.

Curajul e, de sigur, o calitate a ori-cărui luptător și o armă puternică în mîinile lui. Pentru triumful orî cărei cauze mari, pentru realizarea ideilor îndrăznețe, ce se ciocnesc cu obiceiuri și prejudecăți înrădăcinate, curajul e o condiție. Cînd însă acțiunea unui individ nu se prezintă ca expresia unei voințe mari, pusă în serviciul unui ideal; cînd ea nu are ca țintă adevărul și binele deaproapelui, ci pornește din stări sufletești cu totul tulburî, din intenții cu totul neleale, aruncă cea mai tristă lumină asupra autorului. Numărul ăstor muncitori intelectuali fiind mare, denotă existența unui întreg curent, dacă nu din cale afară periculos, totuși compromițător. curent la înăbușirea căruia trebuie să se gîndească toți iubitorii de progresul literaturii.

În mișcările noastre culturale avem nevoie de oameni cu opinii sincere, mărturisite cu intransigență. Sunt anomalii cari nu pot fi combătute de cît în mod bărbătesc de violent. Apostoli falși, mici și mari, crează direcții false, seduc opinia publică, ridică altare minciunei. Cine va putea condamna desfășurarea unei campanii de energie în contra acestora? Regretabil, cel mult, este cazul cînd un luptător deschide numai campania, face

cîte-va păşiri extrem de forţate pe teren şi, fie din sete de popularitate, fie dintr'un alt sentiment omenesc, schimbă repede frontul pentru a lua el însuşi uşoara cale a minciunilor convenţionale. Acest curaj oportunist al cameleonilor este iarăşi o primejdie pentru opinia publică.

Curajul adevărat al convingerii, acela care ne trebuie, îl posedă numai omul consecvent şi drept care nu loveşte pentru a doborî şi a se înălţa pe sine şi nu urmăreşte scopuri ascunse personale.

Cît pentru caionism, el nu are nimic comun cu acest curaj de fapte la lumina zilei; l'am putea numi mai mult un curaj de noapte: e atacul deghizat al laşului, e brigandaj sau viclenie de femeie frivolă.

Să mi se ierte aceste superlative termine de comparaţie, dar se pot dovedi cu cîte exemple pofţiţi.

*

Nimic mai greu de cit a te apropia de un reprezentant al caionismului cu intenţii de persuasiune. Nu s'a întîmplat încă, de cînd ştiu, ca un scriitor român să fi putut fi redus la tăcere, sau îndreptat spre bine, pe calea asta. Îi dai atenţie în polemici temeinice şi buna ta credinţă e considerată ca o slăbiciune. De tăci şi-l ignorezi, o parte a opiniei publice e cu el, căci publicul e atît de pistrîţ şi atît de elastic, în cît nu este scrii-

tor cît de periculos sub raportul moral sau estetic, ca să nu-și aibă simpatiile sale de cafenea sau de colț de berărie. De-î tuimiți o singură lovitură prin o subliniere, o aluzie, acelaș vrăjmaș nu te iartă, el lovește grosolan și ar discuta cu tine o vecinicie.

Și ce meschine sunt asemenea discuții, ca idei, ce puțin folositoare unui public serios, care respectă cît de cît tiparul! Caionul începe prin jocul absurd de cuvinte la adresa numelui, continuă prin contestarea caracterului și a poziției sociale, întorchează fraza prin o rabulistică de avocat prost și termină prin hohot isteric de colț de stradă. Altul iarăși te privește de la o înălțime de vultur. De la o distanță așa de mare, prin atîtea zări turbure, el nu vede de cît un pitic, o caricatură, un punct negru în haos, care poate fi tot atît de bine al unei vrăbii, ca și al unui Pătrașcu.

Ei, și în acest păcat de depreciare a muncii literare, în această tendință de bagatelizare, ușor cad pînă și cei mai buni ai noștri, oameni ce se dedublează așa de ușor și vin atît de des în conflict cu datoriile lor de conducători și alcătuitoari ai spiritului public. Jigniți în amorul lor propriu prin o vorbă, împedecați în activitatea lor prin o concurență de onestitate, pornesc și ei pe acelaș drum al chicotirei cu orî-ce preț, se desfac de ce le-a fost drag și le-a întins mîna de ajutor, ridicîndu-î și-și îndreaptă săgețile în potrive propriei

lor familii literare. Tot un fel de caionism și acesta poate mai conștient, de cât al calomniatorului lui Caragiale, dar mai odios și destul de funest în consecințele sale.

Iată-î ast-fel, oameni destul de deosebiți ca cultură și caracter, pamfletarul îndrăzneț și perversul anonim, lașul din paranteze și umoristul de ocazie iată-î pe toți uniți în semnul caionismului, — ei, cari între sine se urăsc, se îmbrățișează totuși în ura contra altora.

*

De cînd am încetat a zugrăvi moravuri literare materialul mi s'a îngrămădit: ziare și reviste s'a ocupat de modesta mea rubrică din acest ziar ¹⁾ iar pe la chioșcuri atîrnă o broșură cu coperta mai galbenă ca galbena ceară și pe ea numele meu cu litere mari, iar al autorului cu litere mărunte ²⁾, broșură mult lăudată de *Vremea* (Anestin) *Observatorul* (Karr) și *Secolul* (Păun?), toți cronicari de seamă la ziarele lor. Răsfoind acum acest nămol de gazete, recitind toate acele nervoase împărecheri de cuvinte de ofensă și mai adăugînd și cele cîteva secrețiuni epigramatice ale unor mahalagioaice deșănțate, am senzația că am fost silit să trec cu picioarele prin o apă murdară, din care

¹⁾ «Voința».

²⁾ Autorul, un domn Sofronie Ivanovici, e rugat să-mi dea adresa d-sale, de oare-ce librării din provincie îmi trimit mie pachetele refuzate din broșura cu pricina.

cîte o lipitoare, cîteva infusorii, se încearcă a se lipi de hainele călătorului.

E desgustător! Cuvinte ca «ridicolul personaj și temerarul maniac» sînt flori de stil — pentru a păstra comparația cu lacul: sînt flori de nufăr — în literatura asta caionistă. La aceste se înșiră epitete ca «monstru»; un alt profesor de la «Epoca» mă ia — poftim spirit de cismar! — drept cîine și scrisul meu drept «lătrătură».

Și ce mi se întîmplă mie, se întîmplă altora, mai bună și mai răi de cît mine. Aceeași ploaie de calomnii îi isbește în față, același noroi de epitete îi împrășcă și sunt tot atît de dezarmați în fața lor ca și mine.

Cu ocazia unor cercetări literare, am răsfoit zeci de ziare și reviste romîne vechi. Am citit aproape întreaga critică literară și dramatică cîtă s'a scris la noi, de la întiiele notițe ale lui Eliade Rădulescu pînă la migălelele reporterășului literar de astăzi. Nicî odată însă nivelul polemicilor n'a fost așa de jos și demnitatea personală a scriitorilor de toate categoriile mai puțin prețuită ca astăzi, — în era caionismului.

Se zice că s'a înființat o societate a oamenilor de litere. N'are ea de gînd să-și îndrepteze atențiunea și asupra problemelor de natura asta, solicitînd, de pildă, o lege a presei?

CITATUL

În cursul cercetărilor pe terenul literaturii române mai nouă întîmpini dificultăți multiple. Intențiile cele mai curate îți sunt adeseaori zădărnice de oameni cu proceduri necorecte. Ești silit să-ți pulverizezi activitatea — de cîtă ești capabil — cu micile hărțuieli în potrivea unor tirani, a căror singură tărie este îndrăzneala

Între acești tirani număr ești și pe scriitorul care citează. Articolele lui sunt presărate cu zeci de ghilimele și cu șiruri nesfîrșite de autori străini și de titluri seducătoare de opere necitite. O sentință faimoasă se alătură la alta, o frază elegantă urmează celeilalte și domnul, care combate astfel, e convins că a răsturnat tot ce adversarul său a creat în zilele de muncă cumpănită.

Ceva mai periculoși sunt domniile care reproduc aceleași șiruri de fraze sentențioase, fără însă a le face cinstea de a le însemna în cap și în coadă cu sigiliul proprietății străine. Îi vezi debutînd cu multă

înțelepciune în orice materie literară. Vorbesc îndrăzneț de toate direcțiile estetice în artă. Din haosul de idei însă, de felul ciudat cum le leagă între ele, din absoluta lor nepotrivire cu starea reală a mișcărilor *noastre* literare și cu trebuințele *noastre* sufletești, observatorul calm vede îndată origina străină a facturei. Acești compilatori au două trăsături comune, după cari îi poți judeca : pledează cu îndirjire pentru idealurile universale în artă și literatură și — natural! — se ridică în potriiva celor ce au început să pretindă încetarea jafului cu proprietatea literară străină.

În ambele cazuri, fie că se citează din manie și din naiva dorință de a părea, fie că nu se citează, din șarlatanie și cu tendința de a parveni și doborî cu armele ascunse ale altuia, stăm în fața unor scriitori cu respect cel mult pentru adevărul constat de alții, niciodată însă pentru adevărul însuși. E o nuanță asta, ușor de remarcat.

Răul ce ni-l hărăzesc asemenea deprinderi, îl observi mai cu seamă cînd, în vreo lucrare, urmărești influențele literare străine. Îți este aproape cu neputință a da de urma tuturor izvoarelor, din care se împrumută, dacă nu dispuî de un imens capital de cunoștință și nu ești perfect orientat mai mult în mahalalele literaturilor apusene decît în operele fruntașilor gîndirei omenești.

E fenomenal cît de multe foiletoane, nuvele și schițe, poezii și articole distractive au apărut prin

ziarele noastre dintre anii 1830 și 1850, fără a purta iscălitura autorului și nici a traducătorului. Sistemul ăsta de brigandaj formal s'a urmat, mai deghizat însă, pînă în ziua de astăzi, începînd cu Alecsandri, care a localizat atîtea dramolete fără nici o menționare a textului original și sfîrșind cu Lecca, a cărui pățanie la teatru e cunoscută.

Are d. Maiorescu, ca și Heine, o comparație favorită, cu chihlimbarul și insecta. Adevărul este, că stînd să socotești tot cît s'a citat și mai ales nu s'a citat direct, tot cît s'a tradus, imitat, asimilat și mai ales plagiat, literatura noastră rămîne, ce e drept, un frumos chihlimbar, dar aproape întunecat de insecte străine, și încă nu totdeauna de cele mai nobile.

*

Nu se poate tăgădui că cei mai mulți n'avem decît o cultură fragmentară. Nici programele școlare, nici viața cu împrejurările ce ne domină, nu ne îngăduie a ne dezvolta sistematic și a ne obicinui de timpuriu cu o cugetare proprie. Ne place să ne lăsăm mintea cea leneșă să poposească în umbra unui cap străin, să ne legănăm în ideile transmise nouă întîmplător prin cine știe ce mediu, prin vre-o carte saū prin creerii adese-orî obosiți ai acelei mașine de continuă compilare ce se numește dascăl.

De aci abuzul cu citatul, — căci numai de abuz

vorbim. Slaba și nepregătita minte omenească nu reține de cât fragmente de gândire; pe acestea le prelucrează, le variază și se conduce de ele, iar nereușind a le închea într'un sistem, se izbește zilnic de contrazicerile lor.

Așa o pățește ziaristul cînd, luînd de bază o frază bine ticluită dintr'un ziar sau carte din afară, alcătuește un articol de actualitate, iar mîne, inspirîndu-se de alta, ș'o însușește și pe asta și o comunică mulțimei prin acelaș canal.

Așa i se întîmplă criticului mlădios, cînd, sub masca evoluției continue, găsește cuvînt de aprobare pentru orî-ce manifestare, pentru orî-ce product literar, fiind cînd naționalist desperat, cînd iubitor al adevărului celui mai sterp în artă. La nevoie, cu un gest de generozitate, cu o trăsătură de condeî, el șterge toate limitele, sparge zăgăzurile și dă drumul tuturor curentelor, literatura fiind — vorba cutăruia (aici urmează citatul de rigoare) — «un mare rîu în care se varsă afluenții din țară și din străinătate».

În acelaș cerc se'nvîrt oamenii, cari viața lor întregă și-o conduc după înțelepciunea ce le-o oferă un colț de gazetă, de calendar sau almanach, unde, după un vechi obicei, se grupează maxime celebre.

Citatul, sau ideia conducătoare devine astfel o plagă, ziaristul produce confuzie, criticul ajunge un dibuitor, iar omul ușuratec, care se ia după o

sentință ca după un fluture, sau își face un ideal dintr'un fragment de carte, dintr'o figură de erou sau de aventurier de roman, dă din gropi în gropi în chestiuni elementare de viață.

*

Sunt însă cazuri, cînd citezi cu necesitate și anume de cîte ori vorbești de un scriitor, asupra căruia ții să-ți comunicî părerea, sau când ești silit a eși pe teren în potriva cuiva. Și aici păcatele sunt multe, mai ales în epoca din urmă, c nd intrigile mărunte se țin lanț, desconsiderarea reciprocă nu încetează și mulți dintre scriitorii își esagereaz  cu predilecție personalitatea. Felul de a respecta și a reproduce cuvintele și ideile prietenului sau ale adversarului literar, se deosebește astăzi radical de moravurile din trecut și de cele actuale din străinătate.

 n polemicile deslănțuite în anii din urmă, pe chestii literare, istorice sau personale, s'a observat obicinuința de a cita *tendențios*. S'a   scris o seamă de pamflete pentru a uzurpa reputații, broșuri ieftine, sau r sp ndite gratuit, ale căror cuprins se reduce la o înșirare de citații tendențioase din opera batjocurit . Pamfletarul nu privește niciodată fondul unei scrieri. Vorbind de o poezie nu citează idea culminantă, ci părticica în care a descoperit o eroare de limbă sau de interpuncție. Caracteriz nd un scriitor, nu-ı judecă munca lui în

întregime, ci caută să-î surprindă un moment de slăbiciune, pentru a-l înfățișa sub raportul aceluia. Și ast-fel în literatura noastră toți scriitorii mari și mici și-au găsit și își vor găsi pamfletarii, căci — lucru știut — nu e nimeni atît de infailibil, atît de mare și de sfînt, ca opera lui, trecută prin sita unui cap întortochiat și a unui suflet îngust, să nu poată fi bagatelizată în fața mediocrității.

Un soi de citare tendențioasă este și *ciuntirea* frazei. Unii din nebăgare de seamă, alții însă din slăbiciune de caracter, zmulg o frîntură de frază dintr'un complex întreg de idei ale vre-unui adversar care i-a rănit, și o explică după voia lor, o foarfecă și o distrug cu mult curaj și izbîndă în chiotele de bucurie ale cititorului nevinovat. Astea sînt mici plăceri ce se permit naivului, dar nu se pot ierta unui scriitor cu pretenții de la o revistă mai serioasă.

Cea mai urîtă făptură literară însă este fără îndoială polemistul care citează *falș*, sau inventează însuși cuvinte pe cari le pune în gura său condeiului unui scriitor.

Să mă ierte d-l. Macedonski. N'ași voi să mă mai ocup de d-sa, de teama unei inutile tautologii. Dar nu pot să nu amintesc o pildă clasică de citat falș dintr'un articol al d-sale, apărut în *Conservatorul* de la 12 Maiu. Vorbind de serbarea de la Deparați, polemizează și în potriua mea în acest ton :

«Într'un ast-fel de stadiu de pervertire a sufletului și a minții românești, se putea produce prin «Voința Națională» însuși strigătul necalificabil al unui venetic — sasul Kendy — strigăt prin care li se porunca categoric Romînilor «*să-și plece ca-petele dinaintea Ardelenilor pentru că ei sînt și deținătorii culturei și pentru că au și mușchi*», — fără ca acest strigăt să provoace vre-o protestare.»

Cetitorul se va mira cînd îi voi da cea mai cinstită asigurare, că fraza subliniată de d. Macedon-ski, închisă în semnele citațiunei, atribuită prin urmare mie cu dublă siguranță, n'a figurat nici o dată nici în «Voința», nici în alt ziar sau revistă, ba nici n'a fost «strigată» sau gîndită măcar de mine. Decî un caz tipic de falșificare.

Iată ultima expresie a stimei pentru munca literară streină sau a de aproape lui.

Frumoase moravuri!

MISIONARI I

Există o specie de misionari de vară, sau conferențieri vaganți, cărora țeara românească le este prea îngustă pentru ideile cele mari ce-î frământă. Doritori de a înfige flamura civilizațiunei și printre Romîni provinciilor subjugate, ei își iaă inima 'n dinți și trec văile carpatine. Cine sunt, ce titluri speciale aă pentru apostolatul lor, nu se știe. In firea lor e ceva din însușirile trubadurilor pribegî: improvizează cîntece (sau conferențe), vin, cuceresc și pleacă înainte, lăsind oftări și regrete în urma lor, iar pe la hanuri afurisenii pentru chiria neplătită și haine sdrențuite.

Să-î urmărim puțin în drumul lor de luminători ai poporului și de propagatori ai literaturii.

Venirea lor într'un oraș o anunță prin afișurile de rigoare și în ziarul local. Un comitet organizator pune 'n mișcare societatea. La berărie și la cafenea, în «casină» și la «reuniune» evenimentul

e comentat. Doamnele, fără deosebire de rang și domnișoarele se întîlnesc pe la prăvăliile de modă.

— Vii miine la conferință?

— De sigur. Am auzit că vorbește frumos!

— Mă bucur mai mult de primul bariton al operei din București. A venit și el!

Sărmanele fete! Ele nu știu că la București și birjarii vorbesc frumos romînește și n'aū de unde bănuī că cel ce se anunță ca prim-bariton al operei *romîne* din București e un simplu aventurier. Dar așa sînt ele, bune și primitoare, doritoare de a asculta vorba dulce romînească și muzica națională!

Sosește în sfîrșit seara conferinței saū a concertului anunțat. În amurg două umbre se strecoară din oraș. Tăcere.

A doua zi ochii doamnelor scapără de indignare. Prin cluburi bărbații vociferează. Ziarul local tace rușinat, saū aduce o notiță de maliție tîrzie la adresa conferențiarului pungaș. Poliția își exprimă dorința de a da față cu misionarul.

Nu sfîrșesc toate prin cîntece, ca la Francezi. Astăzi cuvîntul din urmă îl are poliția.

Ce s'a întîmplat? Unde sunt misionarii?

La întrebările astea, iată ce ne răspunde *Telegraful Român* din Sibiiū, de la $\frac{4}{17}$ Noembrie:

Artiști escroci. Zilele aceste a colindat prin Sibiiū un nou specimen de «artiști» din România și suț

pretextul unei *serate literare* aŭ vîndut *prin familiile cele mai de frunte* bilete cu 10 coroane bucata. După ce aŭ încasat o *sumuliță frumoasă, și-aŭ pierdut urma*. Iată de ce am advertizat și pe d. Vojen, — care aici în Sibiiŭ a riscat afirmațiunea, că Romîniî numai încrucișîndu-se cu jidaniî, mai pot avea viitor, — ca să nu se mai abată pe la noi. *Multe experiențe triste* ne vor sili ca d'innaintea artiștilor de contrabandă să ne zăvorim ușile, saŭ să-i dăm pe mîna poliției».

Peste două zile acelaș ziar scrie :

«Ca întregire la notița noastră din numărul trecut, comunicăm publicului, că numele celui ce a încasat taxele pentru o serată literară (cu care a rămas dator) e *Georgescu*, după cum spunea, student în București. Afacerea se află în mîna poliției».

Restul îl aflăm din ziarul nemțesc tot de acolo. Poliția a găsit cuibul eroului și, pentru a nu face o și mai mare rușine literaturii romîne, l'a dat frumușel peste granița de la Ciineni.

Ajuns aici, a dispărut ca un ștop de apă într'un ocean. Nimeni nu mai știe cine este îndrășnețul misionar, care a adunat bani pentru a vorbi Sibienilor despre poezia romînă. Numai «*familiile cele mai de frunte*», spoliata de bani și de iluzii, îl mai pomenesc, acele familii cari, grație unei bune orientări în literatura romînească, credeau în existența unui mare scriitor și conferențiar *Georgescu*.

Domnule Georgescu, orî-cine a fi student sau profesor, pungaş sau poet lihnit, băiat deştept sau săcătura, — te felicit pentru lecţia dată bunilor mei compatrioţi.

*

Să trecem la un alt caz de cronică literară scandaloaasă. Țsta-î mai complicat, căci intervine și elementul romanțios.

Din condescendență față de cîte-va familii vom trece sub tăcere numele oraşului, ca și al misionarului. Destul că s'a întîmplat într'un oraş mai romînesc din părțile bănățene, iar eroul este un Seladon Moldovean, ceva mai dibaciū și mai cunoscut ca tovarășul său sibiian, unul din acele creațiuni improvizate, pe care cîte-un măestru cu slăbiciuni pentru începători îi ia sub mantia sa ocrotitoare, introducîndu-i în toate tainele *de a ajunge*.

Pregătirile de primire ca mai sus. Zgomot în gazetă. Toalete nouă. Emoții.

De aci încolo cazul se deosebește cu totul. Eroul rămîne pe cîmpul de luptă. Conferența se ține în adevăr și un șivoi de fraze, rostite cu patos, însoțite de gesturi largi și de priviri înfocate, electrizează pitorescul public, compus din fețe bisericesti, dame elegante, funcționari de tot soiul și de un cîrd de țerani.

Dintr'un colț o damă palidă, vădit obosită în urmărirea teoriilor teosofice, (căci conferența tra-

tează un subiect teosofic!) privește perdută la misionarul gură-de-aur.

Și acum dau cuvîntul informatorului meu, pentru a vă arăta actele următoare ale tragi-comediei:

«A venit și la noi conferențiarul X», — îmi scrie o foarte onorabilă față bisericească din partea locului. «Era însoțit de un tovarăș, care se dădea drept locotenent Georgescu. (Iarăș Georgescu; da mulți sunteți, bre!) I-am făcut o primire de baron și ne-am dus la conferența lui, unde ne-a tras niște minciuni, de să-l iași la goană. Dar ne-a plăcut flexiunea limbei lui, că așa dracu a mai văzut să întoarcă limba'n gură ca acest *mișel* și apoi nici om prost nu-î».

Ce l'a făcut pe blîndul părinte să numească «mișel» pe cel venit în numele culturei romîne?

«Credeam că ne-om alege numai cu rușinea pentru o conferență absurdă. O comedie pătîtă cu bani și cu obrazul, — și atît. Dar comedia naibii trecu în domeniul tragicului. Ipochimenu Limbă-dulce a scos din minți pe soția celui mai distins avocat de aici, mamă a mai multor copilași. I s'a prezentat ca ofîter de stat major al Regelui Carol. I-a promis că o va duce într'un castel din nunții Moldovei. Și parcă văd că e sărac ca napu și nu rîvnește decît la averea nevestei, o avere frumoasă moștenită de curînd. Ametită de vorbele lui, ea a zis adio bărbatului și copiilor și și-a legat viața de ticalosul pribeag, cu care a plecat».

Restul nu ne mai privește. Să-î lăsăm în drumul lor și să ne vedem de morala fabulei.

*

Existența acestor misionari are o singură explicație: Ardeleanul este de o bună credință fără păreche și e cititorul cel mai ușor de satisfăcut. Cunoscîndu-î însușirile astea, atît de rare, autorii de pretutindenă îl înconjoară cu simpatie și apelează la dragostea lui tradițională pentru literatură, făcîndu-î cuvenitele complimente. De aceea în bibliotecile familiilor ardeleni veți găsi cărți multe, dar fără o selecțiune deosebită. Alături de Eminescu figurează vre-un Iuliu Roșca sau alt împiegat polițienesc, ca Mărunțeanu Sfinx. Revistele de acolo sînt deschise tuturor începătorilor refuzați din regat. Societatea lor dramatică tipărește comediile unor autori Bucureșteni de contrabandă. E o desorientare completă, tocmai potrivită pentru vîntoarea de noroc a misionarilor mici și mari.

Un control literar mai sever din partea presei ardeleni se impune decî. El ar fi întîia stavilă în contra invaziunii aventurierilor. S'a făcut un început bun cu revista «Luceafărul»; dar nu mi se pare suficient. Datoria de a informa publicul cititor îi revine în primul rînd presei zilnice, ca mai răspîndită. Ea trebuie să stabilească odată păreri exacte despre scriitori și operele lor, ținînd pururea seama de trebuințele culturale ale poporului de acolo.

Controlul trebuie să se estindă fără îndoială și

asupra conferențelor, — acest de altfel util și practic mijloc de a împărtași de la provincie la provincie rezultatul muncii intelectuale. Din pricina unor pseudo-apostoli nu trebuie să condamnăm ideea însăși ca scriitorii noștri să se coboare în mulțime și să propage gustul de citit. Eminescu însuși își propusese odinioară să cutreere Ungaria și Maramația, ca să vorbească poporului despre geniul național și despre poezia populară. Tot pe atunci o trupă teatrală de actori din regat, în frunte cu Pascaly, colinda prin orașele și satele Ardealului, improvizînd în vre-o sală părăsită sau vre-o șură cite-o scenă primitivă pentru răspîndirea comedioarelor lui Alecsandri. Aceștia nu mai erau «artiști escrocî», ci bărbați conștienți de misiunea lor superioară, de-a influența în bine viața culturală a poporului ardelean.

Să înceteze deci presa de dincolo a cînta osanale tuturor Vojenilor și să caute contactul cu acei scriitori ai noștri, cari, primind a veni în mijlocul Ardelenilor, n'aũ intenții cuceritoare de bani, de populație și încă de ceva, ci pot să lumineze cu puterea ideilor și a artei lor. Numai în acest caz numărul Georgeștilor, al primilor baritonî de la o operă nexistentă, al ofițerilor de stat-major și cum se mai numesc insectele literare cari constituie poporul de mișionari vaganți, va scădea și Ardelenii vor rămînea scutiți de o plagă destul de supărătoare.

STATUL ȘI LITERATURA

Prin ce farmec nu știu, dar e adevărat ca raporturile între scriitori și oamenii Statului s'aș schimbat prea de tot în bine. Nedreptatea — exagerată — față de Eminescu se rezună prin o ploaie de mană cerească asupra scriitorilor de astăzi, stăpîni pe fondurile disponibile și stăpîni, în colaborare asiduă cu șoarecii, pe podurile ministerelor și pe magazinele din strada Istraelită No. 3, unde cărțile, tîrguite cu însutite prețuri, zac în vrafuri nedesfăcute. Ministrul, acest vistier al bunătăților, e proclamat de singurul critic autorizat, pentru calitatea lui de împărțitor al dreptății — literare, ear cei meșteri în scrierea bilețelelor de recomandare către vre-un logofăt sau logofeteasă, sau cumnată sau vară de logofăt, sunt cei mai căutați și mai lăudați critici-ajutori, de și porecla de samsari literari li s'ar potrivei mai bine. *Sunătoare* să fie critica, adică să atingă în mod convingător ure-

chia chivernisitorului banilor Statului, — iată de-
viza de astăzi!

Buni, răi, fără nici o deosebire de sex și de
ocupație, poeți și prozatori și alți artiști de toate
neamurile, îi vezi roind în preajma fiecărui April
în jurul stupului budgetar. Ciurucurile și disperații
se organizează în ligi patriotice, schimbă condeiul
în rețevei electoral și bat cu zgomot la porțile te-
zaurului public.

Și reprezentanții Statului, în loc de a eși cu
niște foarfeci, să mai taie din cele plete și cu vre-un
biciu să mai plesnească în cele fețe fără obraz,
iasă cu mîna plină și aruncă în ceata cerșetoare
sume de neînchipuit, sume strinse din sudoarea
atîtor mîni muncitoare și cinstite, prețul — poate
— a sute de vagoane de porumb, destinate țara-
nilor flămînzî. Vai, în ce mîni necurate vor fi ajuns
și bieții mei gologani, cei «cinci la sută», reținuți
de Stat!

Se dau cîteva mii de lei poetului visător ca să-și
plimbe fața bleagă sub teii aromiți și să caute
inspirații sub cerul albastru al nopților albe. Se
trimit *absolvente* să se plimbe *cîte-va luni* în
străinătate, ca să se *perfecționeze*. O cucoană di-
vorțată e însărcinată cu scrierea unui roman moral,
al cărui subiect trebuie să-l caute mai întîiu. Se
plătesc *cîte-va zeci de mii* unui ziar oficial pentru
anunțuri. (D-lui Papamihalopol să-i fie de bine!).
Se dau unei reviste vre-o opt mii de lei pentru

propagarea platonică a idealismului. D. Fagure pleacă în Franța, ca să scrie «un raport asupra funcționărei teatrelor în străinătate». Etc. etc. Danțul miilor continuă pînă la sleirea fagurelui gros al Statului, norocul îndulcește pe toți, — par'că n'ar fi țară mai fericită pentru scriitor și artist ca țara romînescă!

Fericirea asta era să atingă o culme mai în primă-vară, cînd cu schimbarea guvernului. Se vorbea atunci de o idee americană a noului ministru de culte. Ci-că văzînd toată ceata asta, goală și pestriță, bivuacînd pe scările ministerului, s'ar fi gîndit să o adune întreagă sub un acoperiș, să-i strîngă și pe cei din biurouri, de pe stradă, de prin cafenele și din alte localuri de distracție intelectuală și să le dea o casă proprie, cu toate conforturile și cu o singură condiție: să scrie.

«S'ar părea că d. ministru — zice «Adevărul» din 20 Martie 1905 — a sesizat absurditatea literațiilor înfundați în biurourile ministerelor și și-a dat seama cît de necesar ar fi ca toate talentele să capete puțința și libertatea de a-și împlini menirea socială și, astfel, s'ar fi ales a veni *pe calea bugetară* în ajutorul lor, în scop de a face ca raporturile intelectuale între ei să fie mai frecvente ca eventual să se creeze *o casă a oamenilor de litere* și să li se înlesnească cunoașterea străinătății și în special a țărilor locuite de Romîni, prin călătorii».

Cînd s'a lățit vestea, era mare bucurie în Israilul nostru literar, dar ce păcat că ideea d-lui ministru a rămas numai un vis de primăvară și că una din scriitoarele noastre reputeate a trebuit să renunțe la locul de menajeră a «Casei oamenilor de litere» ce îi se pusese în vedere de către un vechiu protector al ei cu influențe politice și literare.

Lăsînd la o parte ideea hazlie de a face din scriitori un fel de pensionari ai Statului, internați pe viață, și mărginindu-ne numai la constatarea risipirei miilor, ne facem întrebarea foarte serioasă: este Statul în adevăr dator să intervină «pe cale bugetară» în mișcările noastre literare și face el un bine sau un rău literaturii prin subvențiile sale publice sau oculte dar totdeauna numeroase?

Credința mea este că Statul înainte de toate nu are dreptul a se constitui în mecenate generos ca orî-ce particular, ca orî-ce societate culturală, și a dispune în mod arbitrar de sume atît de mari, din averea publică, însușindu-și un rol pe care nimeni nu trebuia să îl ceară: acela de promotor al frumosului și al ideilor.

Dar Statul nu are nici datorii *directe* de împlinit către scriitori, cu toată munca acestora pentru progresul limbei și aspirațiile neamului și mai ales nu are datoria a se considera drept tutore al literaturii, căutînd a face din ea un fel de instituție oficială, iar din literați un fel de funcționari cu misiuni culturale.

Orice manifestare a spiritului e mai puternică, dacă nu e legată de condițiuni și orice scriitor de seamă e gelos de independența sa. În istoria literaturii cele mai frumoase caractere și cele mai mari talente au fost firile mîndre, cari nu și-au pus condeii în serviciul nimănui, nici al oamenilor politici, nici direct al statului — cu care adese-orî venea în conflict — iar cele mai deplorabile figuri au fost prietenii cu ușerii miniștrilor.

Literaturii îi trebuie o desvoltare cu mult mai independentă de cum o poate îngădui Statul și orî cine își subordonează talentul intereselor exclusive ale organizației politice, jertfește o parte din originalitatea talentului său, din independența sa de a simți și a judeca. Cerîndu-i-se scriitorului a scrie potrivit cu scopurile Statului, îi se cere și renegarea unei părți a firei sale și astfel cei di'ntîiu rău, pe eare-l face Statul literaturii, este, că prin amestecul său dă o falsă îndrumare scriitorului.

Scriitorul este și el om cu apetituri, uneori foarte rafinate. Pentru împlinirea lor îi trebuie bani, iar cîștigarea banilor e împreună adese-orî cu înfrîngerea multor bune însușiri. Pe cînd operele celui din solda Statului iaă înfățișare mai searbădă, din care poți vedea ghiarele interesului, lipsa de însuflețire sinceră și de idei originale, — se schimbă și caracterul lui. Banul îi dă oare-care încredere falsă în sine, îl face umilit și lingușitor în sus, brutal cu cei de o potrivă cu sine și cu cei mai

mică, speculant ordinar în materie de viață. Statul i-a frint mai întâi talentul și apoi caracterul.

Excepțiile, înțelegînd sub ele acele talente formate și mlădioase cari resistă, le poți număra pe degete.

Dar Statul, prin subvențiile sale, mă introduce un fel de spirit anarchic în republica scriitorilor. Destul de porniți spre hărțuiri interne, distribuirea fără nici o normă a banului public, e un sîmbure de ceartă continuă, de calomnii și suspiciuni și de invidie oarbă. În loc de a fi indemn la muncă, ministrul e ast-fel autorul vecinicilor crize literare.

«Incurajînd» pe un scriitor și refuzînd pe altul, Statul își asuma și dreptul de consacrare. Or, acest drept nu i se cuvine lui, ci criticei înainte de toate și publicului cetitor, singura putere morală pe care scriitorul trebuie să se razime. Procedînd ca acum, încurajînd adică pe scriitorii certați cu opinia publică și cei mai huiduiți de critica literară, a căror cărți n'au nici cea mai mică valoare, nici cel mai mic contingent de cetitori, înseamnă că Statul coboară nivelul literaturii și lucrează de adreptul spre paguba ei.

Dar presupunînd că greșelile se fac numai cedînd diverselor presiuni politice și scopurilor de partid și că Statul e animat de cele mai curate intențiuni, — ne întrebăm: pe ce se întemeiază aceste intențiuni leale?

Se zice că scriitorul e un fel de avere publică morală, care trebuie cultivată, ca să producă mult

și bine, spre consolidarea națiunii. Sărăcia și munca de biuroș fiind vrășmașii cei mai puternici ai literaturii, datoria Statului ar fi să asigure scriitorului o stare excepțională, punându-l la adăpostul oricăror griji materiale.

Credința asta e foarte greșită și ar trebui să încetăm odată a socoti pe poet drept un coborîtor din Olimp, fără datorii către societate și fără puterea de a le împlini. Starea excepțională și-o crează el de la sine dacă are talent și Statut nu e ținut de loc să-l cultive ca pe o gingașă plantă de seră, întreținută cu mii de franci pe an, pentru ca să producă în fie-care primă-vară o floare pentru cucoane bolnave.

Dacă nu poate trăi pe urma activității sale literare, dacă aerul de biuroș îi înăbușește fantazia, dacă magistratura sau catedra îi pun capăt avîntului — și nici una nici alta nu este exact — n'are de cît să rămînă publicist și să se pună, ca luptător, de-a dreptul în serviciul neamului. Ziarele politice se deschid oricărori talent.

Unde e scris ca poetul să nu știe redacta măcar o notiță de informație în proză și ca nuvelistul să nu poată face parte din redactorii politici ai unui ziar? Eminescu, Vlahuță, Gorun, Delavrancea și atîția alții n'aũ fost și ei ziariști și satirele lui Eminescu erau ele mai mai satire, dacă Al. Lahovary, în loc de a-l certa, îi dedea cite-va mii din fondul milelor?

De ce, în loc de a se plînge în contra «gaze-
tarilor ignoranți, incapabili de-a înțelege frumusețea
unui vers», nu ocupă ei fotoliile redacționale și nu
vin să cîștige pînea pe această cale grea, unde
ar putea fi așa de folositori, rămîind totuși în at-
mosfera vieții intelectuale?

De ce?

Fiind-că se învață de tineri a cerși și a umbla
după «recompense naționale» și fiind-că Statul nu
înțelege că trebuie să-și închidă jicnițele publice
înaintea acestor lacome paseri mai mult hrăpitoare
de cît cîntătoare.

SCRISOARE DESCHISĂ

D-lui M. G. HOLBAN,
DIRECTORUL, «REVISTEI IDEALISTE»¹⁾.

Domnul meu,

N'am cinstea să vă cunosc personal. Știți însă foarte bine, că pentru a te înțelege cu cine-va în chestiuni literare, nu e de neapărată nevoie ca persoana să-ți fie cunoscută. Experiența ne învață chiar, că mai ușor și mai cu inima deschisă poți să vorbești une-orî unui necunoscut, căci te va înțelege mai bine și va fi mai leal decît un tovarăș de cerc, pe care poți să-l vezi zilnic. În orî-ce caz, se poate discuta mai obiectiv cu un om, de care nu te leagă nimic, afară doar de stima ce o datorăm fie-căruia, pentru munca și bunele lui intenții.

Cele cite-va șire ce ați tipărit, în două rînduri,

---

¹⁾ Vezi răspunsul d-lui Holban în «Revista idealistă» din Iunie, anul curent.

asupra încercărilor mele critice, mă fac să cred că n'o să vă surprindă tonul deschis al scrisorii mele. Se pare că voiți a-mi recunoaște calitatea de a iubi adevărul ca principiu în constatarea meritelor literare. Dacă asta se poate numi o calitate, voi face uz de ea, pentru a vă mărturisi aci tot adevărul despre revista ce conduceți și în deosebi despre numărul din Martie c., al cărui cuprins m'a făcut să vă atrag atenția bine-voitoare asupra unora și altora.

Așa cum apare revista d-voastră, fără o linie de conduită literară, fără să stirnească un interes cald în vre-o parte, mărturisesc că nu am putut înțelege rostul ei de a fi. Eă, în genere, nu pot concepe un organ românesc de publicitate, care să nu aibă un program, o țintă sigură. De așa numitele tribune publice unde orî-ce pensionar poate să-și verse proza saă poezia asupra cititorului, prins cu arcanul, am avut totdeauna oroare: sînt ca grădinile publice, cu ființe *idem*, ca localurile publice, unde nu există nici control, nici condițiuni de admitere.

Să nu-mi răspundeți prin asemănări cu reviste similare din străinătate. «Revue des deux mondes», cu care ca format și copertă revista d-voastră este identică, nu e scrisă numai pentru Franța și chiar de ar fi, cititorii ei nu se pot asemăna cu cititorii d-voastră. Publicul nostru trebuie format încă, făcîndu-i-se cunoscute cîte-va teorii de desvoltare

culturală, puține dar clare, pentru a și le însemna bine, până la o nouă fază, în care-l va duce o altă generație. El nu poate fi lăsat pradă unor discuții sterpe, cari nu sfârșesc nici odată prin a lămurii ceva. Ușurința cu care se publică în organele libere ori-ce părere și iscălită de ori-ce condeî, prevenirea cu care se inserează apoi răspunsul, împiedecă formarea unei convingeri sigure, cu atât mai mult că nimeni nu intervine cu autoritatea sa individuală — și acesta ar fi rolul directorului — să stabilească adevărul. Ast-fel, tribunele publice, cari în cele mai multe cazuri sint simple întreprinderi comerciale, ajung a fi o plagă pentru cititori, un canal de secrețiuni intelectuale zăpăcitoare și și un mijloc de a satisface vanitățile tuturor literaților navoieși.

Dar poate d-voastră nu aveți de gînd a face o tribună liberă, ci mai mult un organ de control, după pilda orî-cărui ziar independent, ce-și ia asupra-și rolul de a supraveghia și ținea în frîu mișcările politice din taberele opuse.

În acest caz aveți una din cele mai frumoase și, firește, mai ingrate misiuni de îndeplinit. Literatura noastră de astă-zî are în adevăr nevoie de un ochi treaz și nepărtinitor, de un scriitor care să știe pluti de-asupra orî-cărui interes de persoană, partid sau grupare și să nu să sfiască a surprinde și desvăli slăbiciunile fie-căruia. Rolul literar al mi-santropului Alceste nu este tocmai de prisos.

Nu eũ însã, sau alții ca mine, care pentru o informație exactã putem fi loviți în existența noastră, putem sã luãm asupra-ne acest rol de corectori ai fãcătorilor de false credințe în literaturã, ci oameni independenți și oameni cu situație, ca d-voastrã. Nici critici ca d. Mihail Dragomirescu, cel fricos ca un Ovrei și brutal ca un Bulgar, nu vor contribui vre-o datã la stabilirea unui echilibru în opinia publicã, ci numai un scriitor cu bun simț și înzestrat cu oare-cari calități sufletești superioare.

Vi s'au oferit însã atitea prilejuri sã vã afirmați ca element de control în mișcarea literarã din ultimii trei ani și n'ați fãcut-o. La șirul de polemici nu tocmai fãrã interes obștesc, d-voastrã n'ați luat parte.

De curind chiar, s'a iscat o încãerare destul de zdravãnã asupra curentelor mai nouã. Și cite nu s'au scris cu ocazia asta, cite supãrãri și defaceri de prietenii nu s'au produs! Dacã d-voastrã aveati rolul de mãsurãtor al dreptãței, sau mai corect, dacã erați înzestrat cu toate însușirile unui director de mare organ de control, cite nu vi s'ar fi desvãlit acum. Mai ales dacã priveati puțin și dupã culise, — cãci culisele literare își au și ele importanța lor une-orì.

Un caz special. Articolul d-luì Mehedinți «Primãvara literarã» a fãcut asupra unora impresia, cã ar voi sã fie o încercare de a socoti generația literarã de astã-zì drept o fazã nouã a «Junimeì»

de odinioară. Aceeași impresie, dacă pot să mă exprim ast-fel: de revendicare junimistă, au făcut-o și alte articole, în cari prea s'au trecut cu vederea influența hotărâtoarea a d-lor Coșbuc și Vlahuță asupra scriitorilor de astăzi.

Mărturisesc că eu n'am putut descoperi o tendință fățișă de natura asta în pomenitele articole. Cum însă vechea Junime continuă a fi un fel de *nolli me tangere*, căci recunoscându-și meritele ești tîrit de sârmanul Pop Florantin înaintea nenorocitului public de la Băile Eforiei, iar găsindu-și vre-o scădere, ești amenințat de M. Dragomirescu cu toporul — părerea unui desinteresat nu ar fi fost nefolositoare. Aci era rolul scriitorului independent de a dovedi cum la alcătuirea unei culturi contribue elemente adese-orî eterogene, cum se întregesc, prieten pe prieten, adversar pe adversar, și cît de greșit este a reduce o întreagă mișcare culturală la o singură formulă și la o singură grupare.

D-voastră însă, d-le Holban, vă învăliți în haina idealistă a tăcerii și tot ce e actual trece ne luat în seamă de d-voastră și prin urmare necunoscut de cititorii ce-i aveți.

În schimb?

Văd că tot mai agitați o chestie peste care noi, ceilalți muritori, am trecut de mult și în jurul căreia s'a făcut singura polemică în revista d-voastră *ardelenismul* în limbă și literatură.

Cînd discuția pornise de la d. Duiliu Zamfirescu,

tot mai avea un înțeles. D-sa e cineva în literatură și tot ce scrie, fie și rătăcirii estetice și teorii hazlii de limbă, prezintă pentru cititori un interes. Ș'apoi d-sa mai avea și ceva pe suflet, voia să se descarce de o supărare în potriua d-lui Slavici. Chiar d-voastră v'ați dat seama de aceasta, căci ați ezitat a lua răspunderea pentru cuprinsul articolului. Ceeace se întâmplă în numărul din urmă al revistei d-voastre, când cruciada anti-ardeleană se reia, sub iscălitura unui necunoscut și fără nici o rezervă din partea direcțiunii, este o dovadă că d-voastră nu numai că nu exercitați un control asupra diferitelor fenomene din viața noastră culturală, dar nu controlați cu destulă agerime nici materialul ce apare supt răspunderea d-voastră de director ¹⁾.

Vorbesc adecă de articolul unui domn Scriban («unui scrib» ar zice pur și simplu spiritualul cronicar dramatic al «Epocei») cu titlu «Observațiuni asupra limbei moderne», și în special de partea «Jidani și Transilvănenii» din No. III (p. 326—347). Poate nu l'ați citit. Să-mi dați voie să vă citez câte-va părți.

D. Scriban (să nu fie oare tot d. Becescu?) ține să alarmeze lumea cu afirmația că «Transilvănenii

---

1) D-l Holban a declarat în urmă, că din eroare nu s'a publicat noti a prin care redacțiunea nu se solidarizează cu articolul menționat. Aceeaș declarație o face și în răspunsul dat la scrisoarea mea.

subminează limba românească», că d. *Coşbuc* scrie «neromâneşte», ca «ce e mai trist, mai deplorabil și mai descurajant că însuși d. *Iorga*» nu știe românește. «Lumea s'a deprins să vadă în d. *T. Maiorescu* un om care știe românește, dar eu îl declar de nemțit în mare parte».

Și d-voastră d-le Holban, faceți parte din «lumea ce s'a deprins» a judeca tot astfel? Nu vă felicit.

Iată acum în ce fel d. Scriban «subminează» pe Ardeleni :

Imi fac datoria de a suna alarmă și a chema pe toți Romîni la lupta sacră contra tuturor acestor *rechini asasini* ai limbei românești. Lupta nu va fi ușoară căci *deja* pecinginea s'a lătit...

«Jos Transilvănenii decî trebuie să fie strigătul tuturor acelor cărora *sîngele le clocotește sub imperiul celei mai legitime revolte!* Cu toate pericolele cărora poate mă expun, eu deschid focul contra lor. Cine simte ca și mine, să se asocieze acestei mișcări de destransilvănire, fie prin ziare, fie *în orî-ce mod va putea*, ca să nu fie prea tîrziu pe urmă, cînd Transilvănenii ne vor fi convins că e mai bine să ne sinucidem și să-i lăsăm pe dinșii să-și facă de cap... în literatură și în presă. Căci într'o bună dimineață ne vom trezi și noi că începem să vorbim *românește*.

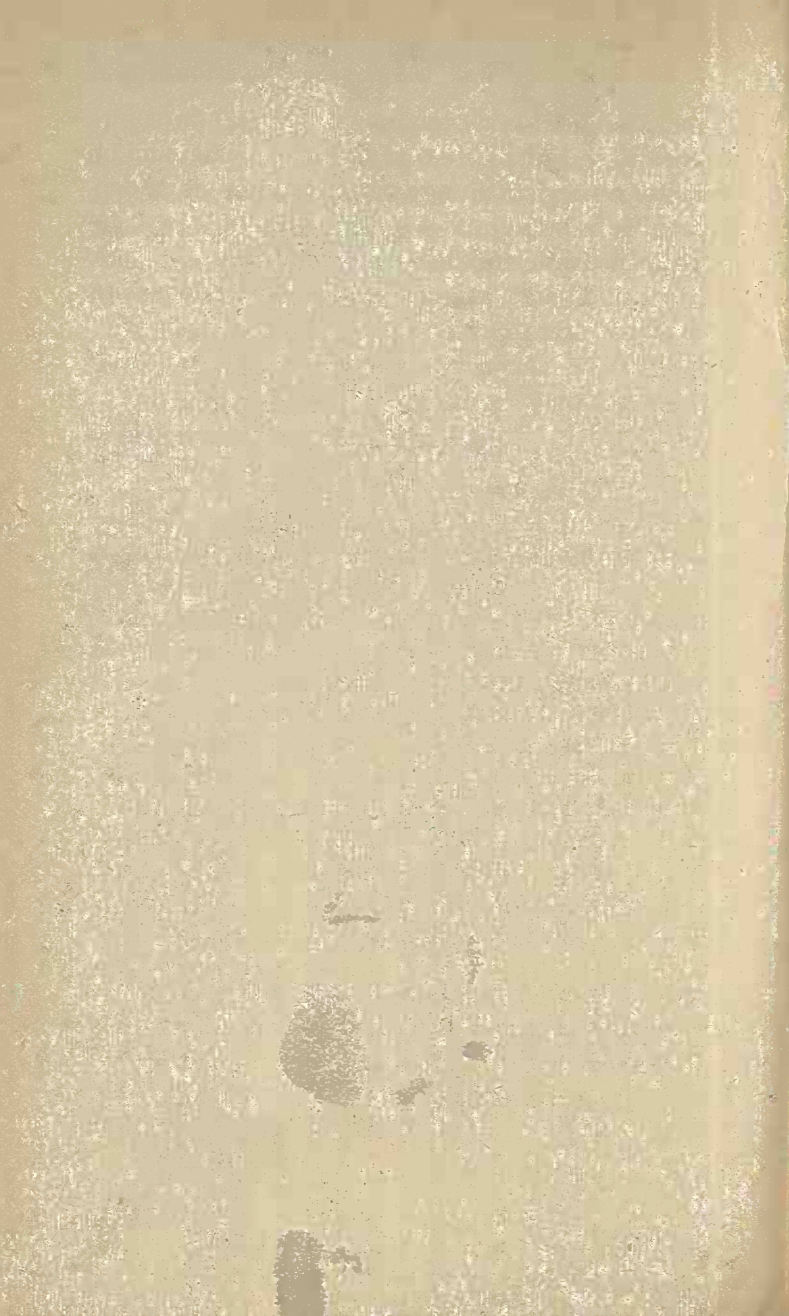
Să mai reproduc? Cred că ajunge ca să descoperiți și d-voastră pericolul, dar, firește, nu în scrisul Ardelenilor, ci în capul Scriban-ului d-voastră.

Vedeți dar, d-le Holban, unde se ajunge cu tri-

bunele publice : la o pepinieră de *sărsăili*, în contra căroră a se lupta este o zădărnicié și, iată cum un director de revistă ajunge patronul atitor ciudățeniî, în loc de a se avînta la misiunea spre care-l îndrumă însușirile lui de scriitor chibzuit.

Primiți, d-l meu, asigurarea stimei mele deosebite.

DARÎ DE SEAMA

CÎNTECE DE VITEJIE

de GEORGE COȘBUC

Dacă în literatura noastră se poate vorbi de oameni întregi, tăiați dintr'o bucată, stăpîni pe vrerile lor, consecvenți în urmărirea unui ideal,— d. Coșbuc trebuie să figureze printre cei d'intîi.

Într'un timp cînd în literatură domniau cîte-va principii apusene și o tendință spre estetism rafinat, el a pornit singur, inarmat cu averile țeranului, cu limba și poezia acestuia și și-a făcut drum larg numai și numai cu ele, pînă la o culme astăzi bine-fixată. Neinfluențat de nimeni, decît de Alecsandri, refractar față de sfaturi de o bună-voință adese-orî foarte ciudată, neatins de valurile acelei societăți în care și astăzi se simte ca un intrus, a ramas același în toate, continuînd să cînte viața idilică de care s'a depărtat și să se înduioșeze de nevoile sufletești ale țerănimei și de trecutul aceleia, pe care-l găsește mare și glorios.

De cînd a venit în regat, idealul lui s'a lărgit. Poezia lui lirică a luat o nuanță politică. Ura de dușmanul cel dripitor al graiului românesc s'a potențat. S'a născut în el dorința de a conlucra la închegarea statului modern prin întărirea sentimentului mîndriei de Romîn și de cetățean și a face să se înrădăcineze în popor stima adîncă pentru dinastie și întocmirile constituționale. Străjer al romînismului, el invoacă figurile trecutului, luptă pentru drepturile de astăzi, și se leagănă în visurile isbîndeii de mîne, pururea senin, pururea optimist, cu încredere în «Domnul Sfînt» și în puterea de viață a poporului :

«Că noi știm că-î multă viață
Și în noi și'n cei ce vin»..

Adevărat, că toate astea nu aū o legătură directă cu întîmplările zilei. Adese-orî accentele de cald naționalism contrastează strident cu preocupările mărunte ale celor două straturi sociale conducătoare și în general cu epoca noastră, în care abia cîte o sărbare de ocazie mai face să vibreze — poate în mod artificial — coarda sentimentului național. Totuși însă, ca subiect și tendință, ca formă chiar și ca impresie asupra cetitorului necorrupt de otrăvurile unei lecturi străine, — poeziile d-lui Coșbuc ni se par cele mai apropiate de adevărata concepție a literaturii naționale, căci întrupează în aceeași măsură aspirațiile enterne ale unui singur

popor, pe cum literatura socială înfiripă pe dibuite eternul omenesc din vițiile și virtuțile, comune tuturor popoarelor.

*

Volumul *Cîntece de vitejie* conține poezii mai nouă, scoase din revistele populare și alese, poate, anume pentru a pune în evidență convingerile naționale și cele politice ale poetului. E mărturisirea lui de credință.

O parte din mănunchiul mai nou e consacrată *trecutului*. Din contemplarea epocelor îndepărtate, poetul ajunge la constatarea, că Românul e un popor vrednic și viteaz, pentru că din anii vieții sale pastorale, cînd își mîna turmele pe plai, cîntîndu-și din caval amarul, a știut să îndure loviri cumplite și să nască eroi, demni de cel mai nețărmurit entuziasm al cîntăreților. Figurile cele mai vînjoase, momentele cele mai solemne de biruință și de umilire, văile stropite cu sînge și rîurile străbune cu valurile lor odinioară purtătoare de lifte, toate îmbracă la Coșbuc haina poeziei, simplă și sugestivă, dar pururea măreață, pentru a ne evoca nouă, piticilor de astăzi, cîte-un colț de glorioasă viață a străbunilor. Ici asisți la o încăerare între armatele daco-romane, colo trec în marș repede eroii lui Mircea contra semiluneî; reinvie mortul de la Putna la zornetul de zale din jurul mormîntului sfînt; învinșii și trădătorii de

seama lui «Golia ticălosul» trec pe dinaintea noastră scîrșnind din dinți și încovoiați de greutatea faptelor lor de călăi. Poetul împarte plata și resplata; lauri pentru viteji, blestem pentru mișei.

O altă serie pe poezii preamăresc *războiul de independență*. Aprofundarea momentelor din acest război, pînă în cele mai mici amănunte, cu ocazia scrierii celor două cărți populare în proză, i-a dat poetului un șir de subiecte pe cari acum le utilizează. Plevna, Smîrdanul și cele-lalte redute tot mai varsă foc și plumb în fantazia scriitorului; bravii dorobanți se încaeră mereu cu Nizamiu lui Osman și gem răniții în spitalele de sub vegherea îngerului păzitor, a Măriei Sale Doamnei. Pline de un farmec înduioșitor sunt în deosebii ecurile la război, descrierea liniștei ce domnește astăzi în locurile odinioară atît de zgomotoase, — ca pastelul *Pe dealul Plevnei* și invocările spiritelor celor căzuți, în poezia *De profundis* :

Pe sub dealurile Plevnei
Doarme spaima și fiorul,
Soarele 'și ascunde fața
Și'ngrozit se'ntoarce norul
Să se ducă 'ntr'alte părți.
O, a fost acolo 'n vale
Moarte și peire-odată
Iar amara ei cumplire
Scrisă vreme'ndelungată
Povesti-se-va prin cărți.

Umblă mai încet cu plugul
 Tu țaranule, cu grapa,
 Poartă-te să dai țărina
 Mai de-o parte 'ncet cu sapa
 Pe colnice cu porumb —
 Poate unde scurmă pământul.
 Tu să vezi că iese sînge
 Plugul tău se desvălească
 Vr'un voinic ce'n groapă plînge,
 Sbuciumat de spezi și plumb.

Au venit din munți cu soare
 Și din văi întunecate
 Au lăsat pustii acasă,
 Stîne și cîmpii și sate
 Și-au trecut grozavul riu.
 Moarte! tu aveași cu tine
 Tot alaiul spaimei tale:
 Spune tu, putut-ai, moarte,
 Să oprești voinicii 'n cale,
 Să le puî miniei frîu?

Pe sub dealuri pe la Plevna
 Doarme spaima și fiorul —
 Plin de grije și 'n tăcere
 Se strecoară călătorul
 Prin pustiu loc de-omor.
*Eu mă tem de-un semn, de-o șoaptă,
 Căci din gropile tăcute
 Vor ieși cei morți cu vuet
 Sute 'n lupte iar cu vuet
 Repeșind perirea lor.*

Admirînd ast-fel pe toți cîți și-au jertfit viața
 pentru neam și țară, poetul ar ridica bucuros cîte

o peatră la mormîntul fie-căruia, pentru ca pietrele prin rostul lor să vorbească, să îndemne și să fie temeii la încrederea în viitor.

Cu ideile, cari agită astă-zî mulțimea, se ocupă în alte cîntece.

Văzînd lupta pentru *limbă*, susținută în provinciile romîne, se ridică violent împotriva politicei de opresiune și îndeamnă la perzistare, căci :

Dacă 'n vremea turburată
Nu ne-am dat noi graiul țării
Azi, în ziua deșteptării,
Cum să-l dăm?

Știînd de agitațiile anti-militariste din o parte a preseii și de pericolul social împreunat cu un asemenea curent, cîntă *virtuțile ostașului* și-l învață pe acesta a muri pentru țară, a-și ține jurămîntul, înarmîndu-se cu spada și credința. Îi mai vorbește apoi soldatului de drapel, de Regele țerii și de legea romînească.

Aceleași sentimente le infiltrează în sufletul tinerilor, — prin «Imnul studenților» și «Cîntecul pentru școală», — cărora le dă devize ca următoarea :

«Cu vesele glasuri de tinere firii
Cuprinși de-amintirea străbunei mării
Spre soare mî-e gîndul și mergem spre el
Lumina mî-e ținta și binele țel —
Trăiască-ne țara și neamul!

Cu dreapta 'nălțată spre Tatăl de sus
 Jurat-am pe tot ce strămoșii ne-au spus :
Unire 'ntre frați și pe Domn să-l iubim
 Ș-altarul de jertf'al națiunii să fim
 Și sufletul neamului nostru» !

Pe ici-colo trece de la «unirea-între frați» chiar la ideia *unității de neam*, intrînd ast-fel direct în șirul naționaliștilor radicali :

Sus ridică fruntea, vrednice popor !
Cîți vorbim o limbă și purtăm un nume,
 Toți avem o țintă și un singur dor —
 Mîndru să se 'nalțe peste toate 'n lume
 Mîndru tricolor !

Iată întreg programul d-lui Coșbuc : reluarea legăturilor sufletești cu trecutul, înnoirea prin imitarea faptelor eroice, apărarea celor mai prețioase odoare pentru existența poporului : graiul și țara și, în sfîrșit, monarhismul, întemeiat pe o constituție solidă și pe o armată vitează.

În alte vremuri, mai accesibile pentru asemenea idei. — cu cari poeziile germani, de pildă, au creat marea împărăție de astă-zî, — cîntecele vitejești ar fi avut poate un efect revoluționar. Astă-zî însă lumea le va primi cu calmul și cinismul inerent gîndurilor zilei. Le va ceti mai mult tinăria cea necoruptă de lecturile străine și generația viitoare va dovedi cît a putut să asimileze din biblia vi-guroșului maestru și care este folosul *real* al *acestei* literaturi naționale.

PĂCATE MARTURISITE

de N. GANE.

D. N. Gane e socotit printre scriitorii noștri, cari au ajutat a crea literatura modernă românească. Critica l'a primit totdeauna cu dragoste; publicul l'a citit în rînd cu cei mai buni autori; străinii l'au tradus în diferite limbi. Dacă mai considerăm și edițiile multișoare, la cari au ajuns lucrările d-sale, în deosebi cele trei volume de nuvele, nu mai putem sta la îndoială, că ne găsim în fața unui talent, ce-a pus stăpînire pe un mare cerc de cetitori, în fața unei forțe, ce-a produs lucruri de valoare.

Alții, înaintea mea, s'au pronunțat asupra operelor d-lui Gane. La timpul său, d. Maiorescu avea motive destule să pună în evidență «proza estetică» a lui Gane, alături de aceea a răposatului Odobescu și a d-lui I. Negruzzi. Acum în urmă, cu prilejul apariției «Zilelor trăite», d. Iorga în «Sămănătorul» a desenat din nou, în culori foarte

vii, figura simpatică a liniștitului prozator. Eū mă voi mărgini la o scurtă dare de seamă asupra celui din urmă volum, apărut de curînd, intitulat «Păcate mărturisite», volum pe care presa noastră, ca multe alte producții mai nouă, nu l-a băgat în seamă după vrednicia sa.

Constat aceasta, fiind-că presa noastră literară în adevăr prea puțin își face datoria față de scriitori. Nici odată n'a apărut atîtea cărți de seamă, într'un interval așa de scurt, ca în timpul din urmă. Autori mai vechi își adună producțiile risipite prin reviste sau broșuri uitate, tipăresc volume complete, și peste ele se trece la ordinea zilei ca peste cel mai neînsemnat fapt divers.

Răi sîntem noi criticii, cu adevărat, cînd e vorba să răsplătim cu judecată dreaptă pe cei ce străduesc în cîmpul literelor.

Dar să revin la volumul anunțat. Mi-ar fi așa de ușor să scriu cuvinte iperbolice despre «Păcatele mărturisite ale d-lui Gane. Ceva m'ar îndreptăți la asta, anume faptul că noi Ardelenii, aproape toți, am învățat bruma de limbă romînească cîtă o știm de la d-sa și de la d. Slavici. Cînd din Capitala Junimei, din Iași, s'a dat cuvîntul de alarmă împotriva aberațiilor lingvistice, Slavici și Gane au constituit cel mai sigur antidot — contra falsificării limbei literare. «Fluerul lui Ștefan» a pornit să cînte și pe la noi; limba populară în care e scrisă «Ruxandra» o înțelegeam și noi și iată-l pe d. Gane

încetățenit în inimele Ardelenilor, măi ales a tinerimei atit de primitoate pentru subiecte de felul celor dezvoltate de autorul «Hatmanului Baltag», al lui «Petru Rareș» și cum se măi numesc nuvelele istorice și atit de romantice ale scriitorului ieșan. Iar de un om, de la care ai învățat ceva carte, totdeauna ți-e drag.

Slavicî și Gane! Unul fără altul nici odată nu ni-i putem închipui. E un duo ce se completează; două personalități din două deosebite provincii, dar de aproape înrudite ca direcție. Pornind din limba și credințele poporului, ei tratează subiecte pulare, simpatiile și antipatiile mulțimei de la țară. Unul, Slavicî, le observă și le simte măi adînc, altul le împodobește, le dă o haină măi pitorească. Unul e măi aproape de firea poporului, cellalt poetisează. Amîndoi se pierd în negurile îndepărtatului trecut istoric, cum se obicinuia în timpul apariției «Convorbirilor»¹⁾ și credincioși au și rămas acestui gen pînă de curînd.

După măi bine de trei decenii, ei continuă a scrie. Slavicî, pe aripele celei măi îndrăsnețe fantazii, reconstruește începuturile vieței romîne, iar Gane, liniștit își numără succesele din trecut, își reamintește peripețiile, de altfel puțin zguduitoare, ale vieții sale de scriitor.

---

¹⁾ Pop. Florantin, pe atuncî prozator apreciat de d-l Maiorescu scria alătura cu acești doi despre moartea lui Decebal; Bodnărescu despre «Pintea și fiica lui Laura».

Volumul «Păcate mărturisite» este mi se pare al treilea din amintirile d-lui Gane. În cele anterioare a publicat câteva epizoduri istorice, din viața contimporanilor săi; a urmat pagini de amintiri din Junimea — această inepuisabilă fântină de amintiri; — iar acum se înșiră unul lângă altul momente din viața autorului, începînd din frageda copilărie pînă la vîrsta faptelor mature.

Numai cine se ocupă de literatură, cine răsfoește paginile îngălbenite ale manuscriselor sau a vechilor publicații, pentru a reconstrui prin inducție viața unui scriitor, știe ce înseamnă auto-biografiile. Nimic mai de preț, nimic mai atrăgător, pentru cercetător și pentru psiholog, ca toate acele clipe care alcătuesc viața unui scriitor, sincer și simplu povestită de el însuși.

La d. Gane nu găsim momente dramatice, nimic din greul vieții sbuciumate a unui Eminescu sau a altor fruntași intelectuali ai noștri. Senin, tihnit, echilibrat, gata totdeauna de fapte, d. Gane nu iese nicî-odată din drumul drept și sigur pe care a înaintat pînă la înălțimea de astăzi, de la tînar amoretzat pînă la starea de patriarh fericit în sinul familiei.

Noul volum îl deschide o amintire vîntorească. E «Cătrînțaș» schița apărută și în «Voința». Dintre multele epizoduri chinegetice, această bucată de sigur, e cea mai încheată. E caracteristică prin umorul cel viu, prin descrierea situațiilor și prin vioiciunea povestirii întregi.

Cine vrea să cunoască modul de povestire a d-lui Gane, trebuie să citească pasagiul, în care Catrințaș, vînătorul, comunică celorlalți un basm ca toate basmele de vînătoare :

«Apoi odată — urmă el — pe cînd eram tînăr, m'am suit la munte să culeg smeură. Era o zi frumoasă ca astăzi, liniște mare în pădure; numai ciocănitorele se auzeau lovind cu pliscul în coaja bradului. Umplusem coșarca pe jumătate, cînd iată-mă trezit la spate cu un afurisit de urs sburlit, ridicat în două labe, care venia spre mine mormăind și scuipîndu-mă, par'că voia să mă mustre că de ce i-am călcat răzășia... Daŭ să fug, dar în fața mea se deschide o ripă adîncă. Noroc că de-a curmezișul rîpei un trunchiŭ de brad culcat ținea loc de punte; îmi fac cruce și apuc buturuga, da n'ajung bine la jumătate, că dincolo, pe cellalt mal, îmi ese năpraznic un alt pîrdalnic de urs și măi sburlit și măi mînios. S'au adunat tîlharii la smeură și mi-au tăiat drumul în două părți, iar eŭ eram cu mîinile goale...

— Cu mîinile goale?

— Da... fără pușcă, fără cuțit, fără ciomag măcar, fără să pot fugi înainte și cu prăpastie sub mine... Maica Domnului! și astăzi cînd îmi aduc aminte, îmi îngheață sîngele în mine!

— Și ce-ai făcut Catrințaș?

— Ce să fac, boeri d-v.; Ia m'au mîncat urșii...

Și în acest ton sînt și celelalte amintiri de vînătoare, cu umor, cu pasiune, pentru că «vînatul este cel măi frumos, măi bărbătesc și măi poetic

din toate sporturile și care ne înfrățește mai mult cu natura».

Schița următoare «Boala cu leac» ne prezintă o figură de boer, strîns la pungă și coprînsul unei curți boerești. În descrieri de persoane d. Gane e totdeauna maiestru; Manolucă e unul din tipurile foarte nimerit croite.

«Milordachi», numele unui cîine iscusit de vînat, tovarășul lui «Scormon», credinciosul cîine ciobănesc al lui Slavici, închide seria vînătorilor.

E o bucată din domeniul psihologiei animalelor, așa cum le scriu astăzi, cu atîta îndemănare, prozatorii francezi.

Din cîmp, de la vînătoare, autorul ne duce în saloanele Junimei: altă lume, dar aceeași viață de zgomot vesel. De data asta nu ne întreține cu partea literară din activitatea societății, ci cu îndeltnicirile artistice ale membrilor ei.

Sînt lucruri absolut noi ce ni se descoperă. A afla, de pildă, că d. Maiorescu era pe atunci un dibaciî violoncelist și făcea bună figură alătura de compozitorul Scheletti; a citi cum vestitul Barbu lăutarul «starostele și cobzarul», cum îi zicea Alecsandri, venea alătura de muzicanții junimiști și-i trăgea la cîntece din bătrîni, de se înduioșa până și cea mai refractară «caracudă» — nu sînt lucruri de a doua mînă. Lui Barbu lăutarul autorul i-a consacrat una din cele mai frumoase pagini din tot volumul.

Asemenea interesează mult capitolul despre pictura făcută în cercul Junimei. Verussi, fostul deputat, pictorul cel mai talentat printre Junimiști, în culorile d-lui Gane e o personalitate din cale afară simpatică, un boem de elită.

Amănunte de aceste, din viața unor oameni cu calități, era în adevăr păcat să se pearză. Povestit de un scriitor cinstit ca d. Gane, care n'are mania de a caricaturiza pe amicii săi și nu exagerează pentru a produce efecte, ci redă adevărul simplu, cum îi s'a prezentat, valoarea acestui *material istoric-cultural* este în afară de orî-ce discuție.

Personal, pentru cunoașterea autorului, ni se dau multe și prețioase indicații în articolul «Cum am început a scrie».

Sînt așa de felurite motivele cari determină o activitate și o carieră de scriitor, în cît o mărturisire a fie-căruia n'ar fi lipsită de interes. Pe d. Gane, ca și pe cei mai mulți i-a hotărît «amoriul» pe alții iarăși o necesitate sufletească, dorul de a împărtăși cugetele lor mulțimei; o categorie întreagă e mînată de lupta vieței și abia tîrziu se manifestă vocațiunea la majoritatea dintr'înșii. Autorul nostru însă a fost bine primit de la început: nici o desiluzie, nici o voce cobitoare de critic malițios nu i-a turburat munca intelectuală, făcută — cum zice d-sa — «așa pe apucate, pe negîndite, după impresiunea momentului, printre nenumăratele strădani ale vieței».

Da, a fost lung și plin de fapte drumul de la «Privighetoarea Socolei» până la aceste mărturisiri. Și ne mîngîiem cu nădejdea că în calea sa viitoare autorul nu va fi mai evlavios ca până acum, ci va continua a ne destăinui la păcate, săvîrșite în tovărășia contemporanilor săi, păcate atît de instructive pentru noi și de plăcute la citit.

„DINU MILLIAN“

de CONST. MILLE

La 1886, cînd a apărut în foiletonul ziarului *Lupta* și un an în urmă, în volum, romanul d-lui Mille a făcut mare vilvă. Așa credem cel puțin, judecînd după dările de seamă pasionate, scrise asupra cărții și după apărarea ce însuși autorul a trebuit să-și ia în potrivea multor învinuirii ce i se aduceau.

Astăzi, după aproape două decenii, romanul re-apare. Cînd zicem *romanul*, admitem teoria autorului, susținută în potrivea d-lui Pătrașcu și a altora, în înțelesul căreia istorisirea vieții unui individ, din copilărie pînă la vîrsta bărbăției, poate fi considerată ca roman, ținîndu-se seamă și de valurile sociale din jurul eroului.

Reapărînd însă, o tăcere desăvîrșită se face în juru-î. Doar singur autorul își consacră o notiță în letopisețele sale săptămînale, cu o duioasă și îndreptățită jăluire la adresa publicului.

De ce tăcerea asta ?

La 1886 romanul era de actualitate, căci atingea, spre sfârșit, una dintre cele mai mari probleme ce a trecut, furtunoasă, prin viața poporului român din ultimele decenii: socialismul. Astăzi actualitatea asta nu o mai are. La 1886 autorul stetea în mijlocul mișcării literare, fiind foiletonist harnic, romancier îndrăzneț, poet citit și controversat, — iar astăzi nu mai e nici una nici alta. Tot atunci volumul purta deviza provocătoare: *nimica sfânt!* Acum autorul s'a mai împăcat cu sfinții, căci a șters cuvintele incendiare de pe frontispiciul templului său de ateu, iar ștergându-le a înlăturat și un element senzațional, împreună cu apariția cărții.

Iată deci explicarea tăcerii: romanul d-lui Mille nu mai prezintă nimic senzațional.

Vor mai fi însă și alte cauze, de ordin politic personal, și cari pe noi, cei din sub-sol, nu ne privesc.

Afară de asta, este prea cunoscut, că edițiile noi nu prea sunt luate în seamă de vigilenții noștri critici. Aă mai apărut ele și alte cărți, editate anul acesta pentru a doua oară, ca Alecsandri, Vlahuță, Delavrancea, iar nepărtinitorii noștri informatori *literari* aă preferit să-și întrețină cititorii de aici și din provinciile române cu vești despre — transportul de lemne în America.

Cel d'întii, care ar putea profita de constatarea acestor anomalii în serviciul de informație literară a

publicului, trebuie să fie însuși d. Mille. D-sa, care și-a făcut educația literară alături de d. Gherea și a dovedit odinioară atita dragoste pentru mișcările culturale, are acum la îndemână un ziar mare, cu un șir de comitive. N'ar putea să-i dea părții literare o atenție mai serioasă și s'o pună sub supravegherea unui scriitor, a cărui iscălitură să fie o chezășie, că nu se vor săvârși greșeli ca cea semnalată.

*

Dar să revenim la «Dinu Millian».

Recitîndu-l, împreună cu aprecierile ce i s'au făcut odinioară, un întreg curent literar îți vine în minte, pe care nimeni pînă acum nu l'a studiat în toate ale sale amănunte, cu proporțiile ce a luat și cu rezultatele la cari a ajuns: literatura cu tendinți sociale.

A fost o activitate vie și în multe privințe folositoare cea de la «Contimporanul». În fruntea ei mergeau oameni de talent, cu multă cultură apuseană. Ce păcat însă că cei mai mulți erau numai critici, teoreticieni ai «mediului», popularizatori ai literaturii realiste din Franța și Rusia. Lipseau cu totul scriitorii producători, originali, ale căror opere să se ridice la nivelul principiilor de artă proclamate și să reziste la o aplicare a acestora. Principiile nu porneau din operele scriitorilor noștri, ci scriitorii căutaă a-și adapta opera

lor teoriilor importate. Iată pentru ce pe urma întregului curent nu ne-a rămas de cît critici bune, traduceri multe și prea puține volume de versuri și proză, vrednice a fi luate în seamă.

«Dinu Millian», făcînd parte din aceste, are pentru noi mai mult o importanță istorică-literară, căci ne arată felul cum scria și gîndea mulți din literații noștri de acum două-zeci de ani. Ne mai dă apoi puțința de a constata progresele ce le-a făcut de atunci prozatorii noștri, îndepărtîndu-se cu încetul de teoriile străine, de forma seacă a stilului, de subiectele factice și de criticismul exagerat în dezvoltarea lor.

Asemănat cu romanele și nuvelele de astăzi, ne izbește un alt contrast. Acum a dispărut cu totul tonul rece și cobitor de odinioară. Literatura generației noastre s'a primenit, e mai tînără, mai optimistă. Coborîndu-se pentru a doua oară în popor, a mai împrumutat ceva din firea lui și din dulceața limbei lui și a proclamat ca idei conducătoare: dragostea de viață și nădejdea în izbîndă. Puneți pe Dinu Millian, răsvrătitul isteric, care «a luat pantalonii în mîină să-i svirle în Dumnezeu» (p. 23), alătura de Romîni rumeni și voioși din «Crîșma lui Moș Precu» și veți găsi toată deosebirea între odinioară și acum.

Dar de aci nu urmează, că romanul d-lui Millian nu-și are calitățile sale.

Dacă nu place, «Dinu Millian» cucerește pe cetitor prin mulțimea problemelor, unele marcate numai în treacăt, altele mai clare și mai dezvoltate. Asupra tendinței fundamentale a romanului, ne dumerește autorul însuși, zicînd :

«Reiese din scrierea mea, cum mijlocul social «fasonează, alcătuește pe individ și care sunt sentimentele ce-l agită în tot decursul celei mai interesante părți din viața sa, copilăria. Prin urmare, «eroul meu, după concepțiunea mea literară, va «trebui să fie și vil și măreț și sceptic și entusiast, «întocmai cum este omul în înălțările și căderile «sale. Nu voi face dintr'insul om eminent bun «sau rău, dar un om care are și una și alta ; nu «voi face un erou perfect antipatic, nici un perfect simpatic. Va reeși din toate astea un tip ? «Nu. Omul meu neavînd nimic extraordinar, va eși «din el *un om*, cu trăsăturile șterse și inegale ale «omului de toate zilele, cu patimele și sentimentele sale» (*Lupta*, 11 Mai 1887).

«Omul» d-lui Mille este însă numai un fragment de om, după cum și-l chibzuieste. E copilul și adolescentul, căci romanul se termină tocmai în momentul intrării eroului în viața cu grele răspunderi. Contrar celor afirmate de autor, problema adevărată a vieții aici începe și culminează în lupta cu pasiunile, cu sarcinile și piedecile ce i-le impune societatea. Copilăria și adolescența sunt numai preludiile cari anunță ridicarea sa și pră-

bușirea, — «vasfrîngerea», cum zice autorul. N'are d. Mille de gînd să ne dea și partea a doua a romanului său, pe omul adevărat, în vîrsta bărbăției și în toiul acțiunii?

Fragmentar cum este, nici vorbă de prea serioase «sentimente și patimi» omenești. În schimb psihologul și pedagogul aŭ ce găsi în «Dinu Millian».

Sint două influențe, asupra cărora se insistă, pentru a «fasona» viața eroului : ereditatea și școala.

Tatăl lui Dinu Millian era ateŭ, «dar conveniențele clasei în care trăia, îl sileau să acopere sub masca indiferenței ceea ce credea». Mamă-sa însă o bigotă. Unul moare nebun, alta suptă de ftizie. Din așa părinți nu putea naște de cît un caracter inegal cum e în adevăr Dinu Millian, un temperament nervos, cum se afirmă în toate faptele sale, de la micile ștregării din biserică, unde dădea foc icoanei maicii Domnului, pînă la începuturile sale literare.

Școala își are și ea greșelile ei în formarea indivizilor. Greșala pornește mai întîi din familie, unde nu se face educația sistematică, trece asupra profesorilor, cari își aŭ prejudecățile și predilecțiile lor în comunicarea cu elevii, dar rădăcina tuturor relelor este în întreaga organizație a învățămîntului public și particular. Astea, mi se pare, ar voi să le dovedească autorul.

Multe din învinuirile d-lui Mille în contra școalei

astă-zî nu mai aŭ bază. Deosebirile de clasă, între ciocoi și țărani, bursieri și ne-bursieri, de sigur nu mai sînt atît de pronunțate.

Rămîne însă cealaltă școală, neoficială, cu moravurile bine descrise de autor și cu influența atît de păgubitoare: societatea însă-și. În o societate ca lumea lui Dinu Millian nașterea și desvoltarea caracterelor mari este exclusă, tinerețea veștejită de timpuriu și oțelirea voinței imposibilă.

Teza e bine pusă. Dar să fie oare absolut justă?...

În felul ăsta se înlanțue o problemă de alta. Autorul exemplifică mereu prin scene din viață, prin constatarea simplă de fapte și are darul de a inspira crezămînt, căci nu exagerează și nu inventează întimplări fantastice pentru a produce efecte, — calitate recunoscută odinioară și de d. Iorga, care vorbind de acest roman, a relevat «sinceritatea zugrăvirilor și veracitatea netăgăduită a sentimentelor». (*Lupta*, 3 Iunie 1890).

Este totuși ceva ce nu ne mulțumește. Forma prea puțin literară a romanului.

D. Mille scrie aici în mare parte amintiri școlare. (Un contimporan al autorului, criticul Sfinx, bănuind că sînt amintirile proprii, îl ceartă, zicîndu-i «monoman»). Ori, noi sîntem obicînuți cu amintirile lui Creangă. Și cînd ne aducem aminte de limba aceleuia, de exuberanța umorului în descrierea păcăliturilor cu poștile lui Nică Oșlobanu și de scena cu cîrciumărița, ne impresionează urît

trivialitatea Catincăi d-lui Mille, sau platitudinii umoristice ca :

«Pantalonii (lui Dinu) crăpaseră și prin spărtura făcută, cămașa eșise întocmai ca apa din stîncă sub toiagul lui Moise»...

Stil realist la un subiect realist, înțelegem. Dar o formă ceva mai pieptănată de banalități nu strică celui mai democrat scriitor cu pretenții de artist.

O DRAMA RAZBOINICA

V. Leonescu și T. Duțu-Duțescu. — *Peneș Curcanul*.
Dramă războinică în 4 acte. Cu 10 ilustrațiuni originale din
vremea războiului pentru independență. București 1903. I
vol. 8° 142 pp.

Bubuituri de tunuri biruitoare după culise... Vorbe frumoase și lărmuitoare pe scenă... Sgomot surd de luptă; salve de puști; trîmbiți și dărăbane, filfiituri de steaguri tricolore, urale nesfirșite; «Deșteaptă-te Romîne»... O lume ideală, lume de sărbătoare, conștientă de înaltele ei virtuți naționale furnică înaintea noastră. Numai un pîrlit de Bulgar, un fel de jigodie ce se strecoară cu urechile ciulite și cu coada între picioare printre ai noștri, mai strică armonia perorațiilor patriotice.

Ce frumoase și ce naive sînt concepțiile unor scriitori dramatici! Frumoase, pentru-că tot-de-una se găsesc inimă virgine, în cari o frază patriotică, spusă cu meșteșug, să trezească furtună. Naive, pentru-că furtuna se potolește repede, va-

lurile însuflețirii calde și sincere se liniștesc odată cu ultimul sunet de trâmbiță și nu mai rămîne de cît o amintire vagă de toată panorama scenică.

E vechia școală, cu vechile sale mijloace și apucături de-a emoționa, școala patriotismului de paradă, căreia aparțin și autorii acestei «drame războinice». Această școală se caracterizează printr'un optimism ieftin, prin dragostea sa nestavilită pentru vorbe multe și frumoase, prin plutirea continuă la suprafață, fără a reuși să se coboare în interiorul chestiunii, fără să pătrundă vre-o dată fondul pozitiv al ideii în sine, dîndu-î apoi acea formă artistică ce se impune singură, acea structură consistentă, ce o dau marii scriitori din alte literaturi. Mai ales diletanții fac parte din școala amintită și operele lor n'aũ putere dăinuitoare.

D-nii Leonescu și Duțu-Duțescu, cari mai aũ lucrări similare la activul lor, ne desfășoară în «Peneș Curcanul» întregul război al independenței, pe temeiul scrierilor lui Văcărescu și Coșbuc, zic dinșii în prefață, uitînd — o impietate! — să amintească izvorul principal, pe Alecsandri, din care aũ împrumutat partea esențială a subiectului, momente din război, persoane și situații și chiar și pe juna Rodică din frumosul pastel.

O asemănare în treacăt cu balada lui Alecsandri ne arată mai nimerit deosebirea între artist și diletanți. Cele 24 de strofe ale lui Alecsandri ne spun imens de mult despre mișcarea întregă în popor,

despre caracterul lui Peneș, despre soarta tovarășilor săi Vaslueni și despre tragedia războiului. Și momentul psihologic din baladă, acela care putea fi într'adevăr utilizat ca subiect de tragedie, este soarta și jalea adîncă a viteazului rămas singur, cu inima 'mpietrită de urgia văzută, de groaza năpraznicei securi, ce tăiase strejarii din jurul său :

Copii! aduceți un ulcior
De apă de sub stîncă,
Să sting pojarul meu de dor
Și jalea mea adîncă...

Ce fac însă D-nii Leonescu și Duțu din acest simbol al războiului de neatîrnare? Dînșii nu iaă decît partea exterioară a baladei, tablourile, și din Peneș fac un eroū de teatru de-a doua mînă, slab caracterizat, un declamator emfatic, care'și prevede misiunea sa apostolică după încheierea războiului :

«Și dacă o vrea Dumnezeu să ne întoarcem biruitorii pe la vetrele noastre, ne-om așeza în pace și om povesti isprăvile noastre urmașilor, ca prinos pentru înțelepciunea fruntașilor neamului»...

Și același eroū, în momentul despărțirei de iubita sa, moment dramatic în sine prin zguduirea firească a două suflete ce se despart, mai găsește liniștea să-î spună cu glas înalt de patriot :

«Rodico, oștean al țării mele sînt eu ; tu 'mi ești mireasă ! Mindră să fii că ești aleasa unui flăcău, care la sunetul trîmbiței de mîntuire nu pregetă, ci voios

ca șoimul cel ușor ce zboară de pe munte se duce să-și jertfească dragostea pe altarul patriei»...

Ear Rodica, mai mindră și mai vitează de cît Klärchen al lui Egmont, răspunde fără strop de lacrimi în ochi:

«Du-te Peneș, du-te cu D-zeu!.. Măreață va să fie biruința, căci de cea mai nemărginită dragoste e che-zășuită!...»

Ei bine, aceste sînt situații false sufletești. Nu poți să desbraci pe acești țărani de partea lor omenească, de simplitatea cugetării lor, de căiușia naivă a dragostei lor și în locul unui simplu, dar simțit schimb de vorbe, să-î faci să vorbească la despărțire despre «altarul patriei»... ei, cari nu cunosc de cît altarul bisericuței lor din sat, ce are să-î împreune.

Și așa sînt și celelalte persoane din dramă. Prea puțin oameni și prea mult actori, — actori croiți par'că din aceeaș bucată, eșiți de la acelaș magistrul de declamație.

Nici o deosebire între cugetarea și simțirea lor. Toți preamăresc patria și pe marele căpitan, toți sînt stăpîni pe acelaș capital de cuvinte apologetice, toți se învîrt într'o lume îngustă și fără nici o pasiune adîncă. Războiul e mai mult un cadru de efect pentru a arunca oare-care strălucire asupra acestor păpuși, cu mișcări stereotipe. O nuanță de originalitate aū numai Moș Kivu, tatăl Rodicăi,

un țăran în toată puterea cuvîntului și întreprinzătorul Radu, un om «harnic la treburî, cu dragoste de copii și voios la ceasuri de sărbătoare»...

Acțiunea e mai reușită în actul întîi. Aici e mai vie și mai dramatică. Pregătirile de război, scenele de rămas bun, mai ales mamele cu merindea și copii îmbulzitori, — amănunte în cari se reflectă versul lui Alecsandri «copii, femei și preoți și copile»..., — sunt bine incopciate. Actele din urmă trebuie însă să recurgă la zgomotul armelor ca să acopere acțiunea...

Îmi vine în minte «Peneș Curcanul» al pictorului Bran. E tot așa un Peneș de sărbătoare. Teapăn, zugrăvit în colorii vii, fără o expresie mai ideală în privire sa în întreaga lui figură, fără nici o artă deosebită, dar rustic și sănătos. Văzîndu-l acum cîți-va ani în sala de expoziție, îmi ziceam, că locul cel mai potrivit i-ar fi într'o școală la țară, într'o biserică chiar, ca văzîndu-l poporul să se încălzească de pilda lui.

Și aceeași observație trebuie s'o fac față de Peneș al d-lor Leonescu și Duțu. E o dramă fără valoare literară, dar așa «războinică» cum este și mai ales cu cele «zece ilustrațiuni originale» poate fi o destul de potrivită carte pentru popor.

TREI VOLUME DE VERSURI

George Cair. — *Din lumea gândurilor.* Th. M. Stoescu. — *Zile negre.* **Maria Cunțan.** *Poezii.*

Cine cunoaște poeziile d-lui Radu Rosetti nu mai trebuie să citească și volumul d-lui Cair. Nu va găsi nimic nou întrînsul, dar în schimb tot ce a scris și a voit să exprime autorul «Celor din urmă», cari din păcate n'aũ rămas cele din urmă.

Constatarea asta nu este o invinuire de plagiat, — căci vaĩ de poetul care ajunge a plagia pe Rosetti. Nicĩ de iminație nu e vorba, căci ar însemna a recunoaște calitatea de măestru a fericitului bard. E pur și simplu un caz de înrudire din lumea acelor gânduri, cari înduioșează pe fetele bătrîne și storc întiiele lacrimi de nefericire copiilor de pension.

Adevărat, că d. Cair (astăzi prefect) e mult mai spălățel, nu numai în îngrijirea versului, dar chiar sub raportul curăției sufletești. Cartea d-sale e lip-

sită de acele versuri obscene, cari coboară și mai jos nivelul banalităților rimate ale d-lui Rosetti. În consecință d. Caïr, chiar cînd ar avea parte de aceeași reclamă nesăbuită ca tovarășul său, va fi mai puțin periculos, căci nu va revolta bunul simț în așa măsură.

Intrînd acum în amănunte, pentru a cunoaște «gîndurile» noului poet, ne vom întreba împreună cu d-sa și cu toți poeții cîți aū repetat cuvintele aceste: «Ce este viața?» — «Un lung tren îmi pare viața», — răspunde d. Caïr; fericirile sînt «haltele, unde stăm cîte-un minut», iar «durerile sunt stații lungi de nu se mai sfîrșesc». (p. 46) «Ce este destinul»? Soarta moșneagului înghețat noaptea pe stradă lîngă castane calde (p. 85). Care e soarta artistului dramatic? Pe scenă să fie rege, pe stradă sdrențos. (p. 71). Ce culori îți plac mai mult? Verde e speranța; roșu e amorul (p. 3). Ce sînt iluziile? Fluturi de seară ce'și ard aripile la flacăra lumînărei (p. 57). Și ca să închei aceste răsuflete și răsîntate melodii de flașnetă, iată *Sfîrșitul*:

Flașneta mai putea cînta
Un singur cîntec «miserere»,
Atît de plîngător și spart
Că 'n suflete lăsă durere.

De-asupra sta un papagal,
Pe o cutie cu bilete,
Prin ele ciocul și'l primbla
Ghicind norocul pe la fete.

Și toate astea le purta
In spate, ca o jucărie,
Un neamț enorm, burtoș și gras
Dar vecinic plin de veselie.

Mai toată ziua resuna
Prin mahalale «miserere»,
Iar neamțul tot ce câștiga
Spre seară cheltuia pe bere.

Acum un an, de ziua lui,
Mincînd prea mult, făcu beție,
Și după halbe — două-zeci —
Căzu, trăznit de-apoplexie.

A doua zi convoiul său
Orașul străbătea 'n tăcere,
Flașneta răgușit gemea :
In urmă-î tristul *miserere* !

*

Cu acest «miserere» pe buze să trecem la *Zilele negre* ale d-lui Th. M. Stoenescu, căci saltul nu e îndrăzneț de loc. Urletul spart și disonanța enerwantă de flașnetă plingătoare ne urmărește în cursul citirei întregului volum.

Fără a fi jovial ca «burtoșul» neamț, d-l Stoenescu e pururea jalnic. «Plinsul etern» își numește jalea sa, înțelegînd sub ea dureroasa poemă a iubirei, cea cîntată de toți poeții mari ai universului și rămasă totuși neisprăvită. Dar cum focul să se isprăvească cu strofe deastea :

*Ah, iubirea mea e tristă
Nu se șterge cu-o batistă
Nici nu se înneacă bînd.
Ea ucide măi curînd
Decît poți a presupune
Cel puțin așa se spune!*

D. Stoenescu, singurul poet și om care iubește cu nasul, desperat că nu-î ajunge batista la combaterea microbului iubirei, devine tot măi trist și invoacă ajutorul Dumnezeirei:

Doamne, scoală-te din somn,
Dacă'n adevăr ești Domn
Peste tot ce te 'nconjoară...
Noaptea asta mă 'nfioară

Singur, doar cu tine 'n cer
Staū, *sorbînd un revolver*,
Cu privirile-abătute.
Doamne, scoală-te măi iute!

Iată glonțul stă pitit,
Și de el sunt ispitit,
Să-mi sbor țeasta înfierbîntată.
Doamne, scoală-te odată.

Zădarnic însă soarbe revolvere, zădarnic proferă acest Holeriū-Doamne în preajma Crăciunului, Domnul nu ascultă pe înfierbîntatul meu colindător; el stă poate în palatul său și-și pieptănă părul cel alb ca să cadă fulgi de zăpadă pentru cei ce iubesc viața măi mult ca d. Stoenescu. Această lipsă de considerație îl înfuriază și măi mult pe poet, și — ca

în toate — cînd nu merge cu imprecățiile, o ieși pe
coarda amenințătoare :

«Dacă tu ai fost acela,
Care m'a ales *însine*
Ca să faci din mine un *monstru*
Cu *aspectul omenesc*,

Dăruindu-mi două inimă
Ca pe una s'o zdrobesc ;
Fie-atunci pe cea zdrobită
S'o *asvirl ca piatră 'n tine*

Dar Domnul tace, său poate hohotește în palatul
său de cristal ; fulgii cad peste noroiul de dureri ;
luna «luna cea *mioapă*» (zice d. Stoenescu) se ivește
și ea, căutînd zadarnic să aducă o rază de veselie
în a doua inimă a «monstrului cu aspect omenesc»,
de groaza căruia pînă și moartea a fugit :

O moarte ! Cine te-a învățat
Știința-ți supra-omenească ?
Căci presupun că *n'ai urmat*
Vre-o facultate romînească ?

Ești surdă său că oarbă ești
De mergi așa la întîmplare,
Și fără nici un scop lovești
Pe cine nici habar nu are ?

De ce cînd ești te chem acum
De ce, de ce nu vii la mine ?
Te temi să nu te-abat din drum,
Cînd voi cădea *colos* pe tine !...

...Și iată așa se explică apariția volumului. Nicî Dumnezeu, nicî moartea nu s'a supărat de glumele poetului; i-au dat pace să «usuce marea înfuriată, scriind munți întregi cu ea». Coasa criticei n'are de ce fi mai puțin miloasă.

Dacă un cititor se va întreba mirat, de ce ne-am oprit atît de mult asupra unor versuri atît de inferioare, îi vom răspunde că autorul lor este director de revistă cu tiraj, citită în multe familii românești și că acelaș autor a fost proclamat cu mult zgomot de poet al viitorului. «D-sa, ca și Carol Scrob, ca și *Duiliu Zamfirescu*, ca și C. Bacalbașa este merit să meargă departe», — a scris Musset al Romînilor, d. Macedonschi, cu sagacitatea-î recunoscută, despre elevul său.

Și dacă vre-o domnișoară miloasă ne ar învinovăți că facem haz de durerile unui de sigur nefericit cîntăreț, îi vom răspunde cu vorbele d-lui Macedonschi:

«Orî cîte lacrămî ar vărsa d. Stoenescu în versuri, ele nu-mî vor stoarce nicî o compătimire, pentru că acele lacrămî sunt false, pentru că acea jale e jale simulată și pentru că tînguirile sale nu pleacă de la inimă. *Un om își freacă ochii cu ceapă* ca să arate că plînge. Liber. Dar voiți oare să credeți că plînge, că acele lacrămî sunt adevărate? (*Literatorul* 1884 p. 734).

În urma urmelor «adevărate» său nu, din inimă său din ceapă, — *perle* nu sunt lacrimile din «ba-

tista» d-lui Stoenescu. Iată ce ne indignează mai mult.

*

Iar acum să întoarcem foaia. Am ajuns la una din cele mai simpatice figuri literare, ivite în ceî din urmă trei ani, a cărei succese scriitorul acestor rînduri le-a înregistrat tot-deauna cu o deosebită satisfacție.

Cînd, la 1901, Maria Cunțan și-a tipărit într'un mic volumaș versurile adunate din ziarele de peste munți și din revista feministă «Dochia», abea era cunoscută în cercurile literare mai bine informate. Volumul însă a avut o primire neobiceiuit de favorabilă din partea preseî. La Cernăuți d-nul Sextil Pușcariu, iar la Ateneul din Botoșani d-na Botez aș ținut conferințe elogioase asupra lui. Pretutindenî s'aș remarcat «sufletul de femeie», «simplitatea cuceritoare a imaginilor», «blindeța și resemnarea» și alte calități, cari o pun în fruntea tuturor scriitoarelor noastre de versuri.

De-atunci a continuat să publice în «Sămănătorul» și «Luceafărul». Ce e drept, nu tot ce-a scris în urmă s'a ridicat la nivelul poeziilor din primul volum. La multe forma e mai neglijată, ideile mai puțin precis exprimate. Cîte-va bucăți lirice însă aș continuat să producă o profundă impresie.

Noul volum coprinde toate poeziile d-șoareî Cunțan, pe cele vechi, ca și pe cele din anii din urmă.

De data asta a eșit în editura «Minervei», a destoiniceii tipografii, care își câștigă tot mai frumoase merite pentru literatură, prin agerimea cu care 'și alege autorii demni a fi editați.

Dorim ca poeta noastră iubită să nu se oprească aci.

TREI PIESE DRAMATICE ¹⁾

Recitind piesele anunțate, nu mă mai mir de ce Carmen Sylva nu e populară la noi. De sigur nu din motivul, tras de păr de criticul anonim al lui «Meșter Manole», dar totuși din o cauză de ordin național. Operele scriitoareii aū un caracter tipic german, pînă și cele cu subiecte din viața și legendele Romînilor.

Iată «*Ullranda*». Tratează momente din epoca preistorică germană. Eroina e o fecioară de felul Gudrunei, a Brunhildei sau a altor figuri de femei wagneriane, din o mitologie necunoscută publicului nostru. Dincolo *Mărioara*, blîndă și visătoare

---

¹⁾ *Carmen Sylva. Ullranda*. Dramă în 2 acte în versuri. Tradusă de Dr. A. Steuerman. Iași 1904. 1 br. 71 p. — *Carmen Sylva. Mărioara*. Dramă în 2 acte, în versuri. — **În ziua scadenței**. Dramă într'un act. Traduse de H. G. Lecca. Tipărite sub îngrijirea președintelui comitetului teatral G. B. Penescu. Iași 1904. 1 vol. 167 p. 4°. — Piese jucate și imprimate cu ocazia vizitei familiei regale la Iași.

ca o Gretchen, apoi resemnată și cinstită ca o mamă germană. E o floare cum nu cresc tocmai multe în grădinele noastre. Cit pentru Daniela din «Ziua scadenței», ea e prototipul copilei cochete din familiile cărturarilor germani de bună condiție.

E o lume asta cu totul departe de noi. Nici eroii noștri nu sunt ast-fel. Nici lemnarii noștri nu sunt atît de poeți ca frații Tudor și Marin, pețitorii Mărioarei. Și mai ales din iubire nu se fac atîtea scrupule de conștiință ca în «Ziua scadenței».

Fiind tot așa și cu celelalte opere ale poetei; poeziile, basmele, nuvelele ei avînd la bază un izvor german de inspirație; purtînd toate în sine ceva din freamătul codrilor teutonici și din mormurul mult cîntatului Rin, — e naturală piedeca ce se ivește la stabilirea unui raport mai intim între cititorul român și scriitoarea germană.

Dacă operele aceste, cari nu sînt rupte din sufletul nostru, din viața noastră reală, sînt condamnate a rămîne străine de noi, fără nici o influență asupra mișcărilor noastre culturale, ca orî ce altă lucrare de artă importată, — ele aū totuși calități poetice destule, cari ar putea fi luate în seamă, după însemnătatea lor, de toți amatorii literaturilor străine. Dar pentru acest sfirșit îi trebuie poetei traducători mai meșteri, scriitorii romîni, cari să se pătrundă mai mult de spiritul și direcția ei și să reușească a tălmăci cu mai mult succes acele nuanțe subtile de limbă, acele simțiri delicate de

mamă, de femeie și de artistă, ce se ascund în fiecare pagină.

Pină acum Carmen Sylva n'a avut noroc cu traducătorii romîni. Unii, Evreii mai cu seamă, au făcut traduceri într'o românească schiloadă, iar alții au schilodit originalul, îndepărtîndu-se de el, său neînțelegîndu'l. Aproape cu toții au tradus la întîmplare, nu ceea-ce e original și caracteristic în activitatea ei, dar ce li se potrivea mai bine, său ce aducea mai mult cîștig material, său mai ușoară răsplată morală.

Nu asta este calea de a face cunoscută o fecundă și merituoasă scriitoare străină. Trebuie ca cei mai buni ai noștri să ia asupra lor sarcina de a se face puntea de mijlocire între publicul romîn și poeta germană, iar vre-o casă de editură ar putea să se gîndească la tipărirea unei ediții romînești bune ; și toate astea, dacă nu din vre-un interes literar superior, cel puțin ca mulțumită pentru bunele intenții și hărnicia, cu care poeta ne-a răspîndit în străinătate o mare parte a literaturii noastre.

*

Cele trei drame au rădăcini adînci în literatura germană. Ele ne pun din nou în lumină înrudirea scriitoarei cu școala romantică și anume cu acea parte, în care predomină elementul fioros și nedeslușit.

Ca și alți scriitori dramatici moderni, Carmen Sylva s'a întors la genul cultivat pe la începutul veacului trecut de Zacharias Werner, A. Müllner, Grillparzer, Houwald și alții: la tragedia cu motive fataliste, în cari acțiunea în deobște e determinată de un blestem, de o fără de lege, sau de soarta cu miile sale de întîmplări mărunte.

Persoanele Carmen Sylvei, aproape toate, nu se cîrmuesc de o voință proprie, ci sînt gonite spre prăpastie de un joc al sorței, de o putere nevăzută. Ullranda trebuie să se jertfească, să-și ucidă iubirea și pe alesul inimei sale, fiind-că sortii războiului au decis în potrivă-î. Mărioara este osîndită să sufere o viață întreagă și să împartă patul cu uci-gașul iubitului ei, fiind-că n'a ales după glasul iubirei, ci după voia întîmplării. Iar Arnold (Hartmann) din «Ziua scadenței» se crede prigonit de ursită, ori-cît l-ar asigura mamă-sa de contrarul, zicîndu-î:

«Unde e sfîrșitul voinței și unde începe soarta? Eă nu cred în soartă. Voința e totul!» (V. p. 160).

Alte momente de asemănare cu dramele citate mai găsăm în starea continuă de depresiune sufletească a persoanelor și în situațiile externe totdeauna fioroase. Marin și Tudor, Arnold și Rudolf, Wadmor și Ullranda apar cu frunțile pururea încrețite și iubirea lor e cînd mocnită și pornită spre crimă, cînd furtunoasă și vestitoare de sinucidere. Pădurea seculară sau marea Nordului; lună prin

nouri; vînt cu furtună; secure cu sînge și ruguri aprinse de fecioare, ce cîntă omorînd pe eroii învinși; leșuri și croncănit sinistru de corbî (Steuermann scrie «*cîrîit* de corbî») — iată haina și tonul, pe cari unul dintre traducători, d. Lecca, le redă nimerit în mai multe părți ale piesei «Mărioara», ca de pildă în scena 7 din actul al II-lea:

Mărioara (plînge, copacii gem, vîntul urlă:)

De ce, de ce te *vaeși* așa de încet pădure?

Jălește-te mai tare! Mai strîngeți-mî durerea.

Jăratecul de colea (pieptul) mi-l strînge-ți. *Si urlați*

În locul meu! Și *gemeți!* Nu mă lăsați stingheră

Cînd inima de jale vede-ți că mi se rupe!

Da cine, cine poate cu mine să *jălească?*

Cum ar zice Müllner, tovarășul de principii estetice al Carmen Sylveï, în a sa «Die Schuld» (Scena II):

's ist eine Ton, wie wenn vom Schusse

Schmerzlich in der Luft getroffen

Laut der stolze Adler kreischet,

Und — des Nachhalls dumpfes Dröhnen

Gleich dem Stöhnen

Eines Sterbenden.

Atita vaer, suspine și groază sunt în tot cazul elemente bune, deși rudimentare, pentru producerea efectelor scenice. Scad însă, prin îngrămădirea lor, din meritul tragediilor, căci ori-cît de sinceră ar fi Carmen Sylva, reluînd legăturile cu romanticii și astfel cu dramele sofocleice, în deosebî cu Regele Edip,—acest model al tuturor scriitorilor dra-

matici cu plecare spre genul fatalist, — nu se poate tăgădui că tocmai această reluare a împedecat-o a se impune, ca mărime de întâiul rang, pe scena germană, unde astăzi se operează cu *noțiunile clare* și cu *realismul* Ibsenianilor.

*

Din cele trei drame cea mai reușită, iar pentru noi cea mai prețioasă, e «Mărioara», o prelucrare — zice autoarea — a unei legende române. S'a întâmplat însă ca tocmai această piesă să se mutileze cu totul și să ni se dea într'o formă de nerecunoscut.

Cine a citit originalul ¹⁾ știe că «Mărioara» e o tragedie în *trei* acte. Cu saū fără voia autoarei, actul al treilea s'a omis aici cu totul și drama se termină cu moartea copilului și cu uciderea lui Tudor.

Măsura asta poate fi bună, ca adaptare scenică, pentru că de fapt acțiunea culminează aici, și sfârșitul, în această culme, e foarte dramatic. Tot atât de adevărat este însă, că în actul suprimat, ce se petrece 18 ani în urmă, se găsesc câte-va epizoduri plăcute prin seninătatea lor. E un fel de respirare liniștită, după eșirea din atmosfera grea, a actelor precedente.

Și nu e de prisos de loc acest al treilea act. El intră chiar în felul autoarei de a-și concepe

¹⁾ Vezi volumul *Frauenmuth*, Bonn 1890, p. 53—143.

piesele. Ca și în «Der 24-te Februar» al lui Zacharias Werner, fiul trebuia să ispășească păcatul tatei. Carmen Sylva a mai întrebuițat acest motiv al ispășirii în «Ziua scadenței», ca un fel de *dies fatalis* al tuturor scriitorilor de genul amintit.

În «Marioara» avea să se repete la sfârșit și iubirea criminală a celor doi frați și amorul între ei pentru aceeași fată. Frații de data asta aveau să fie chiar copiii lui Marin, bărbatul Marioarei și ucigașul fratelui său.

Inlăturându-se acest act, se suprimă deci o parte din caracterul piesei, iar din punct de vedere literar, asemenea proceduri sunt inadmisibile.

O altă observare, traducătorului.

E fără îndoială o bună idee de a imprima «Marioarei» un caracter mai românesc prin o frumoasă limbă țărănească. O abatere oare-care de la text era prin urmare necesară. Era însă și aci o măsură și nu trebuia să se uite că traducerea prea liberă, făcute libere adesea-ori numai din necunoașterea limbei, în care e scris originalul, sunt falsificări și nu-și ating scopul lor adevărat.

Dați aici o probă de traducere a d-lui Lecca, pe nimerite :

TUDOR (Aparte)

Pe el pusese ochii... Pe el... Și când mă uit
Că d'astăzi înainte, în fie-ce zi, noaptea
Ori unde, la tot pasu, o să trăesc s'o văz...
Ș-o s'o auz zicîndu-i: «Mărine, a ta sînt !...»

Îmi vine să-mi iaă cîmpii!... Da vreaă să mă țin tare,
 Cînd o veni să-mi spue că frate-meă i-e drag,
 Nicî să clipecesc în faă-i. (Marin bate). Auzi-l! bate 'n geam.
 Și par'că văz că iese din casă Mărioara
 Chemîndu-l... Doamne!... Doamne!... Ce rău ți-oî fi făcut?
 [p. 23].

Și acum iată textul german, atît de deosebit ca
 formă și înțeles:

TUDOR

Sie liebt ihn: liebt ihn! liebt ihn!
 Tudor! sag'dir's hundert-mal!
 Sie liebt ihn und du musst es sehen,
 Ieden Tag es sehn, bei jedém
 Bissen, schlafend, wachend, laut
 Und leise wird sie's sagen:
 Marin! ich liebe dich! (stampft mit dem Fuss)
 Nicht eine Wimper darf
 Mir zucken, wenn sie täglich
 In der Brust mir wühlt und mir
 Erzählt, wie lieb sie meinen
 Bruder hat! Jetzt pocht er!
 Und im Oeffnen flüstert
 Sie: Marin!

(Act. I. Scena 5).

Deosebirea e cit se poate de mare!

Cu d. Steurmann e cu totul invers. D-sa tra-
 duce textual, dar corbiî d-sale «cîriie» prea de
 tot. Ullranda merita un alt traducător, un poet cu
 mai mult simț și dragoste pentru limba romînească.

O DRAMĂ FIOROASĂ

de LUDOVIC DAUȘ.

Una din cărțile, cari solicită sufragiile membrilor Academiei Romîne, e *Blestemul*, tragedie în trei acte și în versuri, de d. *Ludovic Dauș*. (În comerciū cartea nu se află).

Versurile de la început :

Azi furtună, mîine moarte !
Cum să știi ce-duce anul,
Cînd nu știi ce-duce ceasul.

Rîndurile de la sfîrșit :

Hu, hu !
Cînd e noapte fără lună
Hu, hu !
Morții vin de să răzbună.
Hu, hu !

Ear la mijloc următoarea povestire.

Actul I. Suntem în primă-vara anului 1821. Ete-

riștii gonesc și măcelăresc pe Turcii din țară. Fanarioții sunt tari și mari, lacomi de bani și — sensuali, ca totdeauna. Un tip de fanariot de aceștia e și Eracli, moșier în Moldova, a cărui soție Roxandra e din viță de boer român.

Cînd începe acțiunea, familia lui Eraclie e în neliniște. Aripa morții filfiie de asupra ei. Pe de o parte Lia, fata Roxandreii, crescute în sentimente românești, se vede silită a se logodi cu un grec, pe de alta un turc, gonit de heteriști, se rătăcește pe la moșie și e adăpostit de Roxandra. Două morți sînt în perspectivă: a Liei, dacă va fi silită să se mărite și a turcului, dacă va fi descoperit.

Atmosfera asta încărcată e străbătută deodată de «un glas stins, ciudat, fioros» și apare Anca, nebuna, «cu vestmîntul de zdrențe și chipul ei groaznic». În versurile ei de huhurez cobitor e un rechizitor în contra lui Eraclie, căci *el* era cauza nebuniei ei: îi ucisese pe Vlad, numai ca s'o poată amăgi.

Stăpinul casei săvîrșise deci o crimă, — într'o noapte furtunoasă, adaugă autorul — și crima cerea răzbunare :

E blestem în casa asta.
Sînt năluci și joacă stafii!
Vai, vă plîng! sosește moartea!
Am să viû p'aci, cînd toate
S'or schimba 'n mormînt.
Hu, hu!

Actul al doilea. Lia are un vis groaznic. Vede pe tată-său Eraclie ridicînd un cuțit să omoare un porumbel. Îi se arată și frate-său Tudor, tot cu armă în mîină, cu ochii în flacări și cu fața îngrozitoare, plină de sînge. Și în sfîrșit o groapă îi se deschide și un sicriu, din care un glas o cheamă să vie.

Visul, neapărat, trebuia să se izbîndească. Tudor apare, cu Iani, dar nu pot convinge pe Lia să iubească pe grec. Apare și Eraclie și împreună pornesc o goană zadarnică prin toate odăile, să prindă pe turcul cel ascuns. În sfîrșit rămîne numai Tudor cu Lia. O ceartă violentă izbucnește între cei doi. Dintr'un iatac de alături iese turcul Ali și-l fulgeră pe Tudor cu iataganul.

Unul s'a dus.

Actul III. Ursita continuă a lovi. Un bătrîn credincios al casei, Stroe, plînge, prevestind că totul «se dăr'mă și se surpă». Îi vine rîndul lui Ali și Ali nu e un simplu turc refugiat; el e un fiu pierdut al Roxandrei și al lui Eraclie. La vîrsta de 9 ani îl furaseră Țigani. De-atunci a pribegit prin Turcia. A venit de a luptat cu heteriștii și hazardul l-a adus în casa părintească. Nimeni nu știe, numai mama presimte că el este. La sfîrșit se convinge.

Eraclie intră. Vede pe Tudor mort. Surprinde pe Ali alătura de Lia. Urmează o descărcătură de armă și amîndoi, Lia și Ali, cad mototol peste fratele lor Tudor. Ucigașul «cade sdrobot» peste ei.

Stroe. Vai!

Ruxandra. Copiii!

Anca, cu glas fioros: Hu, hu, hu! şcl.

«Cortina se lasă încet», — termină autorul. «Încet» de sigur pentru ca efectul torturător să țină mai mult.

Cititorul (ca și Stroe) : Vai!

*

Într'o cronică recentă s'a vorbit despre drama cu motive fataliste. S'a arătat cu acel prilej, care este tonul obicnuit al acestui gen literar, cum groaza și fiorul sunt ținta la care autorul vrea să ajungă.

«Blestemul» d-lui Dauș, după cum se poate vedea din schița făcută în adins mai pe larg, intră cu totul în această categorie, ca și «Eglé», o altă piesă a d-sale, cu care a avut succes.

Aici soarta, încurcătoarea firelor vieței, blestemul ce atîrnă de-asupra unei familii, ca un nour, gata în orî-ce moment a se prăbuși peste ea, este o crimă săvîrșită înainte de începerea acțiunei. Nebuna, a cărei bărbat a fost ucis, prevestește ziua răzbunăreî.

Există deci un fel de vină tragică elementară în piesă, un motiv, care e și clasic, pentru că l'aŭ întrebuintat marii dramatici greci și e și creștinesc, fiindcă ori ce faptă rea trebuie să-și ia răsplata, ne învață un principiū al noului testament.

Dar se mai găsește undeva acest motiv : în toate istoriile criminale, dramatizate pentru teatrele de boulevard și în toate romanele de colportaj, al căror sfârșit are aceeași morală creștinească și ale căror pagini sunt tot atît de pline de sînge.

Trebue să mărturisim ca înclinarea d-lui Dauș către acest soi de literatură fioroso-dulceago-romantică este statornică.

Să trecem la al doilea motiv din «Blestemul» : fratricidul. Îl găsim de asemenea în toate dramele fataliste și mai ales în cele germane, de cari a fost vorba.

Al treilea : fiul rătăcit, furat de țigani și readus prin jocul sortii la vatra părintească. E o temă biblică, mai veche de cît invenția flașneteii și servă de conflicte la romane și povestiri morale, avînd același scop sigur de a mișca, de a stoarce o lacrimă în momentul recunoașterii fiului, după vecinicul semn : pata de sînge.

Ceva i-a lipsit numai d-lui Dauș, ca să fie consecvent. N'a avut curajul să continue povestirea după calapodul perfectului roman criminal. Trebuia, înainte de dezastru, să urmeze o dragoste pasionată între Lia și fratele său deghizat, Ali; poate chiar un incest și numai după aceste noi fioruri uciderea fraților vinovați. În ordinea logică a fataliștilor așa s'ar fi petrecut. Astfel ar fi fost mai motivată și moartea lor, iar pentru scenă era, în tot cazul, un moment mai dramatic și chiar mai — picant.

În urma urmelor de ce nu? Scriitorii ca d-sa, cari operează cu mijloace așa de violente pentru producerea efectului, pot recurge și la această arhi-grotescă apucătură dramatică.

*

Drasticitatea asta a motivelor vorbește de sine despre inferioritatea piesei și despre sărăcia de concepții a autorului. Originalitatea d-lui Dauș a fost totdeauna trasă la îndoială. Probabil că prin noua sa compilație de motive banale nu-și va schimba reputația în bine.

Partea în care și acum dovedește destulă tărie este forma. Rămîne o enigmă cum un scriitor atît de feminin în îngrijirea formei, atît de duios în expresie, atît de liric în unele părți, nu poate totuși să iasă din stăpînirea unor subiecte grosolane. Să fie tocmai în acest contrast slăbiciunea acestui autor? Să fie oare belșugul de cuvinte frumos alese, comparațiile adese-orî poetice și foarte potrivit pentru situații dramatice, numai o haină cu care să înșele ochii cititorului și urechile ascultătorului, pentru a-și ascunde acel înfiorător vid de concepții și idei?

Strofe ca cea următoare, găsim multe în cele peste o sută de pagini ale d-lui Dauș, rînduri izolate, străbătute de căldură și de un suflu patriotic:

Ah de cînd Fanarioții
Nu-i o clipă să n'aducă
Un blestem de ceasuri rele!
Vai de biata noastră țară
Vai! de biet pămîntul nostru;
El, așa bogat și mîndru,
Răsfățat în flori și holde,
Să se schimbe ca prin farmec
Intr'un cuib de șerpî și vespî!
Triste zile trecî, Moldovo,
Zile negre de restriște!
Spiniî cresc și îți omoară
Mugurii și toată floarea,
Veștejești sub cer albastru
Și te stingî și pierî de tot.

Găsim și note intime de viață, ca cele cîteva dialoguri între mama și copila sa :

Lio, blînda mea copilă,
Crinul alb al vieții mele,
Știi că noaptea plîng și caut
Să te apăr de durere.
Să-ți fac viața o grădină
Ca să rîzi, să trecî prin ea
Făr' vre-o jale ca a mea.

Firește, cine posedă limba în așa măsură și cunoaște așa de bine meșteșugul declamației, e născut pentru scenă. Numai că haina nu face încă pe actorul.

*

E o ciudată familie de scriitori aceea, din care

și d-l Dauș face parte. Sunt așa numiții izolați incolori, care n'au fost înregimentați în nici o direcție, muncind mai mult de dragul tiparului de cît îndemnați de dorul irezistibil împreunat cu puterea de a crea.

Zădarnic veți căuta în scrierile lor vre-o nuanță personală, cînd totul nu e de cît un stoc de amintiri din lecturi făcute. Ei de obicei nu produc nici-un răsunset. Sunt inofensivi pe care nimeni nu-i combat. Sunt buni patrioți, chiar avînd sînge străin în vinele lor. Fac și artă multă și poetizează pe unde pot, în dramă preferînd culorile stridente, iar în vers culoarea albastră.

Lungî, fioroși și plicticoși cum sunt, își găsesc și ei cititori. Va fi totuși bine ca din cînd în cînd să prevenim pe acești cititori, prea bravi și prea încrezători în litera tipărită și săi ferim cel puțin de emoțiile inutile, ce le-ar putea provoca spectacolele de soiul «Blestemului».

I. N. R. I.

de HARALAMB G. LECCA

Poemă biblică în cinci părți, un prolog și o întrebare. București 1904. 1 vol. 86 p. — *S. M. Stempo*. **Ultima lovitură.**
Dramă în 4 acte. București 1904. 1 vol. 107 p.

Soarta literaturii noastre dramatice e dintre cele mai vitrige. Când n'o prigonesc actorii și criticii teatrali, se lovește de indiferența publicului. Aproape nimeni nu mă citește astăzi opere dramatice. Sintem obicinuți a le vedea jucate odată, cel mult de două ori, pe scenă și apoi dispărînd în cartoanele nesățioase ale archivei Teatrului. În asemenea împrejurări e un adevărat curaj pentru un autor a mă tipări lucrarea sa și în volum.

Dacă însă mulțimea cititorilor preferă proza și poezia lirică și desconsideră pe cea dramatică, vina o poartă autorii înșiși, căci în goana lor după ciștig, lucrează mai mult în vederea efectului scenic, decît a celui literar-estetic. Cele mai multe

din piesele originale, jucate în ultimul timp, sînt deci *fabricațiuni* de-ale cunoscătorilor secretelor tehnice. Fie că speculează sentimentul național, fie că dramatisează moravuri sociale, atît de potrivite pentru a atrage lumea la teatru, acești autori, grație abilității lor de a conduce un dialog, sau o întreagă conversație, reușesc a produce efecte destul de mari prin mijloace foarte primitive.

Tipărite însă, piesele lor pierd din carne și sînge și rămîn adese-orî simple schelete. Dispare farmecul decorurilor. Incetează puterea sugestivă a vocii și a gesturilor actorilor. Cuvintele pierd și din căldură și se 'nșiră adese-orî fără înțeles, fără viață.

Ast-fel s'a întîmplat cu «Jucătorii de cărți» și cu «Cîinii» d-lui Lecca. Tot ast-fel cu piesele naționalistului de carnaval Duțu-Duțescu. Aū apărut; cite-un critic milos, le-a consacrat vre-o notiță și aū fost date uitărei, pentru-că nu întrunesc acea serie de condițiuni, cari fac din o lucrare dramatică o operă literară de artă: armonia formei, motivarea psihologică a caracterelor și a acțiunii, puterea ideilor și, cînd piesele sînt teziste, cum e casul nostru, claritatea tendinței.

Ar fi totuș o nedreptate, ca să cădem în greșala acelora, cari nesocotesc întreaga producție dramatică. Autori vechi și naufragiați își recîștiga forțele, se concentrează și scriu piese cetibile. Tineri începători trădează însușiri speciale de au-

tori dramatici. A-î semnala pe aceştia şi a nu-î lăsa să cadă victime usurpătorilor titlului lor de existenţă, este o datorie.

*

Se pare că d. Lecca s'a recules binişor de la «Cancer la inimă», ultima sa producţiune grotescă, pînă la poema biblică ce anunţăm. E mult mai liniştit, mai curat la grai şi la gînduri. Chiar trecerea bruscă de la subiectele cele mai realiste la o temă simbolistă este semnificativă. O evoluţie firească nu este în nici un caz. Ne face mai mult impresia, că obositul cîntăreţ al desfriului a simţit nevoia unei atmosfere mai blinde. E un semn bun ăsta. Numai de i-ar fi folosit cît de mult, ca să nu recadă în vechile-î pasiuni, cari înăbuşesc orîce talent de seamă!

«I. N. R. I.» este un poem *dramatic*, în care autorul a voit să schiţeze ideile şi viaţa lui Isus Nazarineanul, regele Iudeilor. Subiectul e îndrăzneţ; curajul e mare, mult prea mare în raport cu activitatea de pînă acum a d-lui Lecca. Alţi poeţi, cu renume universal, s'a-ŭ simţit şi ei atraşi de poezia mistică în jurul Mîntuitorului, de vraja învăţăturilor lui, şi şi-a-ŭ propus a le înfăţişa pe scenă dar s'a-ŭ oprit la Ion Botezătorul. Nu putem pretinde prin urmare să ni se dea despre această culme pentru un artist o operă monumentală din partea unui scriitor român, care s'a îndeletnicit

pînă acum cu biciuirea prefectului corupt și cu zugrăvirea heteriei destrăbălate.

Poate însuș autorul și-a recunoscut modestia sa, căci în realitate nu s'a avîntat la nici o concepție originală. D-sa se mulțumește să înșire cîte-va epizoduri din viața lui Crist, întîmplările cele mai cunoscute, de la începerea propoveduirii sale în mijlocul apostolilor; ne dă fragmente din ideile, cari alcătuesc fundamentul doctrinelor creștine și grăbește apoi căderea martirului. Și în toate aceste mai imitează și o piesă a lui Rostand cum s'a afirmat de către un profesor, amic al lui Lecca.

Simplu, cu o rigiditate proprie d-lui Lecca, decî fără momente emoționate, se desfășură totul. Nu simțim poezia grandioasă ce o așteptam. Nu vedem fatalitatea fioroasă, care trebuia să ne prezică moartea. Nu ni se desvăluște întreaga înțelegciune a lui Iisus, în linii generale măcar. Nici despre principiul iubirei, pe care se reazimă întregul sistem de religie și în numele căruia a venit, nu aflăm de cît în partea a treia a poemului, ce e drept într'un pasaj destul de frumos. Caractere mari de asemenea nu găsim. Singur Iuda e un tip și scena de la sfirșitul părții a patra, în care se arată căința și zbuciumarea acestuia, e dintre cele mai reușite.

Heruvimii: Sus nu se mai nalță fumul
Păsările au tăcut

Crinii ș-au perdut parfumul.
Iudo-Iudo! Ce-ai făcut?

Unul (din cei ce înconjură pe Iisus).

Haidi! ia crucea și pornește:

Iuda (cu groază):

S'aū sfîrșit! — L'aū condamnat!...
Stați!... Opriți-vă! Lăsați-l!
Știți că nu e vinovat.
Știți că l-am vîndut... Știți bine
N'a-vă banii înapoi...
Blestemat fie Caiafa!
Blestemați să fiți și voi
Lupî flămînzi, în contra căror
N'am putere să-mî răzbun!
De copiii voștri, praful
Să se-alegă...

Unul. E nebun!

Iuda. Sunt de groaza unei crime
Care nu va fi ușor
Să se spele, nici cu lacrimi
Nici cu viața tuturor.
Sunt, căci omorîți pe-acela
Care innadins venea
Să vă scape.., Înțelegeți.

Iisus. Nu. Murind îi voi scăpa.

Iuda (pocăit în genunchi):

O stăpîne fie-ți milă... O privire îndurată...

Iisus. Mai sărută-mă odată.

Heruvimii (pe cînd cortegiul pleacă, iar Iuda plînge, smulgîndu-și părul) :

Iudo, fire blestemată
De azi groază pentru toți,
Mai sărută-l înc'odată
Și trăește — dacă poți!

Nu este decî o lucrare în stil mare. Dar frumoasele coruri, întreaga țesătură nesilită și mai ales versul cel neted, ușor și plin, cum singur îl știe scrie dintre toți versificatorii noștri, face din I. N. R. I. a d-lui Lecca o lectură mulțumitoare. Une-orî trebuie să-l admiri pentru meșteșugul cu care a știut turna în forma versului cunoscutele «fericiri» și chiar «Tatăl-nostru», fără să altereze prea mult textul original.

N'ar fi stricat poate dacă menținea mai mult din fraza veche biblică, în toată opera sa. Sudermann și Oscar Wilde, dramatizînd viața lui Ion Botezătorul, așa au făcut.

*

Odată cu poemul d-lui Lecca a apărut și *Ultima lovitură*, dramă din viața bucureșteană, scrisă la 1901 de S. M. Stempo (Mihăileanu) și reprezentată tot atunci pe scena Teatrului Național. N'am văzut piesa jucată și n'am citit recenziile asupra ei. Imi închipuesc însă, că i s'a făcut o primire bună, cu toate că nu e lipsită de stîngăcii de începător. Va fi plăcut, de sigur, pentru-că autorul ridică

perdeaua de pe un colț de viață reală a burgheziei bucureștene, viață pe care eu și alții n'o cunoaștem, dar cei cari, trăind cu ea, o cunosc de aproape, afirmă, că chiar dacă Stempo puneă mai multă culoare roșie în caracterizarea ei, nu greșea.

Drama se desfășoară într'o familie ajunsă în pragul mizeriei. O mamă văduvă, onestă, fiul ei, un student în medicină, rămas fără surse și fata, studentă, căzută la concursul de institutoare, nu știu cum să-și mai asigure mijloacele de existență. Cu fie-care zi desperarea crește și mîndria lor scade. Din depărtare se ivește, rînjitoare, prostituția, sora mizeriei. Un unchiu, dintre cei cu morala 'n stomac, găsește repede soluția :

«Ce țineți fata, d-le? Acum e în floarea ei; de măritat, nu vreți s'o măritați cu cîrciumari, căci d-neaiei a învățat carte, s'a pricopsit, o să se facă profesoară. Vezi că n'a reușit vezi? Ce-o să faceți cu ea acum? *Maî bine să-și găsească un bărbat, care s'o întreție pînă e tînără și frumoașă*».

Ideile aceste intra în capul fetei :

«Mie mi se pare că de multe ori nenea Mitu are mai multă minte de cît noi... Dacă mă duceam la Elena a lui nenea Iorgu, care cunoaște bine pe președintele comisiunei și aș fi rugat-o să vorbească pentru mine aș fi reușit cu siguranță».

După sfătosul unchiu vine și o cucoană Nastasie, care știe din experiență că mîndria nu e

floare potrivită pentru fete sărace, căci rămîn nemăritate și fără a-și fi trăit viața. Ear de cît să îmbătrînești fată, mai bine să-ți găsești pe cineva și să fugi :

«Iaca, ce mai încolo, Zinca asta băcăneasa de lîngă noi, a trăit cu Ghiță cît a trăit, *după ce o fi avut cine știe cîți*, s'a cununat cu el azi e cucoană... Și Mița, cusătoreasa de lîngă d-ta. Cine mai credea c'o s'ajungă și aia bine? Toată ziulica muncea cu acul, pînă-î albea ochii în cap. *S'a amoretat cu căpitanul ăla* și e bine acuma. Ce casă ține !

Fata ascultă cuvintele babei. În mintea ei se petrece ce-va. Își reamintește, probabil, tot ce a auzit la școală și tot ce a citit despre libertatea iubirei. Îi e necaz de îndărătnicia mamei și începe a compătimi pe frate-său pentru vecinica lui morală. Rămasă singură, își zice :

«Așa trebuia să fac — și acuma eram institutoare. Elena Staniu bine a făcut. Puțin i-a păsat de ce se vorbea în contul ei și al președintelui comisiunei ; a reușit ea cea dintîi la concurs ? A numit-o și-n București !.. Am fost o proastă... Cu siguranță reușeam....»

Lupta cu conștiința e scurtă. Orî-ce ezitare încetează. Prin un salt mortal de logică, institutoarea noastră nu numai că se hotărește pentru drumul plăcerei, al desfriului și al cîștigului ușor, ci proclamă «cu putere», în fața mamei sale, ca principiu de viață :

«Cine știe să-și bată joc de lume, acela a înțeles cum trebuie să trăiască».

La poartă se ivește, ca un *deus ex machina*, un deputat, om însurat, cu nevastă și copii, dar bogat. E viitorul *amant* al fetei, salvatorul familiei. Actul întâi se sfârșește.

Cititorul are acum înaintea sa situația clară, știe ce se va întâmpla. Rămîne însă intrigat de «înțelepciunea» fetei și e curios să vadă cine va înțelege mai bine cum să trăiască, cine își va bate în adevăr joc de lume, *ea* care se vinde ca pradă, sau *el* care prădează?

Cele două acte următoare formează o acțiune paralelă, oare-cum o dramă pentru sine. Autorul a știut, cu o surprinzătoare îndemînare, să țeară o nouă intrigă, avînd la bază un amor platonice.

Fratele eroinei, medicinistul Noviescu, o fire idealistă, e meditator în familia deputatului seducător. Pe cînd soră-sa Zoe — acesta e numele studentei — se tăvăleşte în noroiul vieții, fratele plutește în sferile eterice.

Încredințat că prin munca sa își susține o mamă și o soră sărace, el visează un viitor mai bun. În cale i-se arată un înger de copilă, nepoata deputatului și între ei nasc legături sufletești de cele mai curate, puternice prin credință, tulburate numai prin deosebirea situației sociale, care le împedeca unirea pentru totdeauna.

Contrastul celor două iubiri e reușit și e ab-

solut dramatic. Din ciocnirea celor două caractere opuse ale fraților, trebuie să rezulte conflictul și sfârșitul tragic.

În actul al patrulea aflăm căderea absolută a studentei. Intervin și limbile ascuțite ale trufașelor cucoane de mahala, pentru cari autorul a dovedit un escelent spirit de observație.

Medicinistul, nenorocit în iubire, — căci deputatul îi refuză mâna nepoatei sale, — și rănit și de un glonte al unui rival (de prisos în acțiune), se retrage în casa mamei, unde află de prostituirea sorei sale. Știrea asta îl zdruncină și-l apropie de sfârșitul vieții.

Scena din urmă o cităm întreagă, căci e printre cele ce ne face să întvedem în Stempo un viitor autor de bune piese realiste.

Victor Noviescu e pe patul de moarte. La căpățiul său veghează mamă-sa Maria, bătrîna Nastasia mijlocitoarea și Eugenia, iubita lui, fugită de sub paza deputatului. E tîrziu și sora-sa Zoe nu mai vine. De un timp încoace ea colindă amețită pe la hoteluri și nu mai venia acasă cu nopțile.

SCENA V.

(Se aud lovituri în ușe. Toți tresar. De o dată ușa împinsă cu putere se deschide și Zoe intră în *brînci*; clătînîndu-se, vine până în fața scenei, unde abia se oprește și se ține cu greutate pe picioare; privirea-i

rătăcită se rotește prin casă. Hainele de pe ea în neregulă.

Victor, Maria, Nastasia, Eugenia (se retrag cu groază). Beată!

Zoe (se uită la toți, împleticindu-se :) Se învîrtește... se în-vîr-teș-te!...

Eugenia (cu frică se apropie de *Victor* :) o femeie beată!

Victor (vrea să se repeadă la *Zoe* :) A, beată, beată! beată! (se oprește, se zbate în dureri, dă un răcnet teribil și cade mort)...

Efectul de scenă trebuie să fie mare. Apariția nenorocitei femei, beată și «în patru brînci» e cel mai crud și mai ironic răspuns ce și-l dă ea însăși la cinismul cu care sfida viața la începutul carierei sale publice prin cuvintele: «Cine știe să-și bată joc de lume, acela a înțeles cum trebuie să trăiască».

«Ultima lovitură» ar merita o analiză și mai amănunțită, căci conține elemente nouă, caractere diferite de femei moderne, probleme de actualitate și diferă de dramele de moravuri sociale bucureștene, obicînuite la noi.

E scrisă în proză curentă, din care însă mahalagismele puteau să lipsească.

O CARTE REA DESPRE EMINESCU

Despre un autor mare se scrie ușor și mult, dar mai mult rău de cît bine. Cînd s'a tipărit bibliografia operelor lui Alecsandri m'am mirat de pleava cea multă cîtă s'a vînturat în jurul poetului și de puținele lucrări substanțiale asupra lui. Aceeași impresie vom dobîndi și citind bibliografia lui Eminescu, cînd se va face. Pretutindenî banalități fără sfîrșit, redată sub marca de «studii» și articole de ocazie, cu multe exclamații de admirație.

Registrul cărților rele despre Eminescu s'a înmulțit cu una. Singura explicație și scuză a apariției acestei publicații este vîrsta autorului, un adolescent fermecat încă de razele lunei, de șopotul izvorului și de toată lumea de vise și de poezie, creată sub impresia puternică a lecturei lui Eminescu.

Firește, cînd cine-va, fiind în starea asta sufletească, scrie despre un poet, care l'a turburat și subjugat cu totul, nu va putea să iasă din cercul

strîmt al reflexiunilor de june romantic și ori-ce dicționar e prea sărac să-î exprime tot ce-î clocoțește în suflet. Nu cereți însă o judecată obiectivă și o ordine în ideile pe cari le așterne pe hîrtie cu mîna tremurîndă de emoții.

Tinărul autor — d. Nicu V. Baboianu, publicist (?) din București — tratează despre *Iubire și durere* sau *Eminescu și Veronica Micle*. Șease scrisori de ale Veronichii Micle către Eminescu și una a lui Eminescu către Veronica, îi servesc de prilej să se amestece într'un proces sufletesc, atît de greu de pătruns chiar pentru minți mai mature.

A zis el Eminescu :

*Alei Veronică dragă,
Cine vrea să ne 'nțeleagă,
Vază frunza cea pribeagă,
Că-î ca viața noastră 'ntreagă!
Alei dulce Veronică
Depărtarea rău ne strică,
Nu ne-alegem cu nimică:
Viața trece frunza pică —*

dar în asemănarea dintre viață și frunza cea trecătoare e un înțeles mai adînc de cît să fie interpretat de cei ce nu cunosc această viață.

Situația falsă e dată decî de la început și nici nu ne putem aștepta la alt rezultat, de cît să vedem pe autor cu «genunchii îndoiiți și cu, sufletu îndurerat», venerînd «imagina dulce și sfîntă» a Veronichii Micle, find-că «pe fruntea ei Eminescu a

pus semnul divinității sale și a scris pentru vecie: *inimă și durere!*»

Asemenea «note și impresii» sunt extrem de penibile pentru omul serios, iar galeria e tentată să facă haz pe socoteala lor și chiar a scrisorilor astfel interpretate.

Corespondența unui poet e de sigur cel mai prețios archiv de documente pentru cunoașterea lui. Aci găsim cele mai sigure date biografice și deslușiri asupra activității lui. Din mărturisiri proprii ne putem făuri cheia pentru înțelegerea lui. Aici însă se anunță dovezile vieții pur omenești, a acelei vieți de după culise, chinuită sau destrăbălată, de plăceri sau de resemnare, ce nu se deosebește mult de aceea a altor muritori. Adese-orî, cetind-o, nu mai este scriitorul înaintea noastră cu talentul cunoscut, cu energia dovedită, — e omul robit de ale vieții patimi și nevoi. Ear partea asta a corespondenței nu este destinată marelui public, mai ales cînd forma scrisorilor e cu totul neglijată, cum se întîmplă de obicei în corespondențe intime și n'ar trebui să încapă pe mîini de oameni neînțelegători.

Nu trebuie divulgate *fără nici o rezervă* în deosebi răvașe de natura celor cuprinse în acest volum. In scrisori e adese-orî numai caricatura iubirei — pentru străinii cari nu le citesc din interes literar, ci pentru partea senzațională a lor. Cuvintele curg șiroi. Exagerările și comparațiile sunt fără sfîrșit. Mai adăogînd la acestea și felul difus de a ex-

prima în grabă diferite stări sufletești sau destăinuirii copilăroase a secretelor inimei și ale pernei, nimic nu împedică pe onorabilul cetitor din mulțime a considera o asemenea publicație drept un roman cu pagini scandaloase.

Mici și plini de contradicții, copii și fără nici un cumpăt apar eroii delicați; de o mlădiere felină, plutind între cer și pământ, între vis și plăcere lumească sunt eroinele. Acțiunea se înfripă mai anevoie. Cititorul ghicește mai mult de cât să stabilească exact partea reală a iubirei din cursul anilor de viață cu soare și furtună.

Așa a fost și între Eminescu și Veronica Micle. Pe noi însă nu romanul acesta, atât de omenesc ne interesează, nu iubirea în amănuntele sale de senzație, ci ca influență asupra conceperei atîtor poezii lirice cu cari Eminescu a împodobit literatura. Aici trebuie să intervină spiritul criticului. El are să aleagă din scrisori momentele psihologice caracteristice; el știe ce trebuie suprimat și ce reținut; ce poate înălța și ce degrada pe poet în ochii cititorilor.

Tinărul Baboianu însă nu pare a fi văzut vre-o dată cum se dau în vileag documente literare și nu prea și-a frământat capul cu tendința ce trebuie urmărită.

CELE DOUĂ MUZE

S'a ridicat o lance pentru muza de la oraș. Și se vor mai ridica zece la nevoie. Ei, ce vreți? Așa e muza asta pretutindeni: învîrte un deget și cavalerii sar grămadă spre apărarea ei, fără deosebire de neam și de vîrstă.

Ce coincidență ciudată! Tocmai cînd o nouă revistă «Viața Nouă» ne descălește muza de la țeară, ca pe o cenușăreasă, care n'are și ea dreptul de a purta o floare în păr și de a se arăta în lume, apare în Capitală un volum de versuri, în cari respiră mirosul greu și înăbușit al muzei de la oraș.

Titlul e X iar autorul semnează cu trei stelute * *, panaceul obicînit al muzei, ce fuge de lumina zilei. Pe întîia filă citim dedicația: *noptilor și amintirei*.

Raze, stele, nopți și amintiri nocturne, iată ce ne hărăzește fantoma misterioasă.

Cartea asta e, de alt-fel, un capitol din viața zeiței tutrice a d-lui Lecca, a acelei zeițe moderne,

care pe la miez de noapte pornește să-și culeagă
amintiri :

Maî rumenă de-cît amorul
Cu rochia neagră de mătasă
Și crisanteme'n păr, ea iasă
Pe stradă ca să-și plimbe dorul.

Și-l plimbă bine, îl plimbă grațios, maî întii cu
oare-care greșeli de ritm și sfoasă, ca o fată ne'n
vătată, apoi cu tot maî multă siguranță. În urmă
e lorică de tot, dorul se aprinde în flăcări mari,
în liniștea nopții, sub cerul de toamnă, sau în cine
știe ce tavernă de la margini de oraș. Tîrziu, cînd
cocoșul cîntă'n cruce, muza noastră se întoarce
despletită : a pătruns adînc la tainele firei vii și
ale celei moarte. Cu nervii descordați, acuma e
singură acasă ; și'n fața oglinzii, a doua zi, o jale
adîncă o cuprinde :

Cu ochii maî stînși, tu 'ncercî să vezi maî bine
Și deschizîndu-i maî te privești în oglindă
Să vezi rău te-ai schimbat. Și n'auzi cum în tindă
Nerăbdător, un glas, întrebă de tine.

Te-ai ruga, însă nu-ți vin de loc cuvinte
Pe buzele uscate de orgii și sărutări,
Un schelet îți e corpul ce-ai smuls din desmerdări.
Și dorul de viață e tot ce ai în tine.
Spasmodic întinzi corpul pierdut în puful moale
Și-ai plînge, dar ți-e frică de zgomot. De-afară

Auzi mormurul vieții în liniștea de seară.
Zădarnic de sub plapomî întinzi brațe uscate
Doar morții pentru tine azi sufletul îi bate.

În acest moment de zbucium și căință, aude sub fereastră un glas de poet, ce-î cîntă de iubire curată și o chiamă la viață.

«Să revin? Tirziū, iubite. E o lună, lună 'ntreagă
De cînd corpul meu e-o pradă și dorința mea pribeagă.
Să-ți revin? Cu ce?... Nimica na rămas, nimic în mine
Demn, să poată, azi, o clipă sta alături de tine.
Uită-mă... S'a dus aceea căreia-î regreti iubirea
Și care-a trăit cu tine într'o clipă fericirea
Ține strîns fotografia unei vremi de farmec plină
Și iubește-o; lîngă dînsa de-aș fi eū, aș fi străină.
Te-am urit o noapte 'ntreagă și-am plîns lacrimile vieții
Căci am fost nevinovată de-a ta furie. Tinereței,
Aste-î tinereți pe care tu o aruncași din mîna
I-am pus capăt prin orgie. — Am murit. Azi sunt bătrînă.

Sper că e destul. În versurile astea, aveți chipul întreg al Muzei, «cu buzele uscate de orgii», cu corpul smuls din desmerdări, cu «brațele veștede», cu tinerețea aruncată 'n noroi, bătrînă, pofitoare de dragoste tînără. Peste scheletul ăsta hidos mai aruncați cîteva mătăsuri, ca să foșnească misterios, mai puneți-î un vâl subțire peste fața mai mult lividă, o pălărie peste o bogăție de păr, în ce culoare pofțiți, o brătară în mîna dreaptă — și aveți toată făptura ei.

Am uitat ceva: palatul muzei. Flori orientale în oglinzi venețiene îi împodobesc încăperile. Pe pereți cîte un Christ, cîte o Marie Magdalenă. Alături ăsta a lui Nerone și Messalina. Pe masă Maeterlinck

saŭ alt modern și fișii din vre-o revistă de artă. Lumina e clar-obscură și atmosfera încărcată de «patchouli». Toate astea pentru a dovedi cât de mult îi place muzei de la oraș să se înconjoare cu tot ce e frumos și artă, cu tot ce e subtil și rafinat și a-și înăbuși măcar pe calea asta, a iluziilor produse în mod *artificial*, vocea conștiinței și repulsiunea ce ar trebui să simtă pentru momentele vieții triviale și grosolane, cari trec marginile eternului omenesc.

Cunoașteți figura asta și mediul ei. Ea nu e născută și crescută sub soarele nostru. Ființe de aceste sunt aici și în toate orașele mai mari, din Paris pînă 'n București; își împrumută hainele, obiceiurile și ideile; se fură și se imitează; sunt ale noaste și ale tuturor, căci n'aŭ stăpîni statornici, ci numai curtezanii naivi, saŭ nevolnici și cavaleri voinici și bănoși, improvizați peste noapte.

Cînd muza asta își instrună lira, vă puteți închipui ce armonie e în melodiile ei, cari sunt efectele, produse în sufletul ascultătorului și ce avînt poate lua literatura pe urmele ei...

*

... și pentru cine s'a ridicat lancea, să cer-
-strecurat timp și în contra cui se îndreptează.

... a strecurat timp mulțisor de cînd între con-
cătorii mișcărilor noastre literare a încetat orî-
e divergență de opinii în ceea ce privește direcția

muncei intelectuale și artistice. Polemicile lungi, între partizanii artei pentru artă și ai artei cu tendinți s'aū sfinșit, fără a crea curente statornice. In schimb elementele raționale, și dintr'o parte și din alta, s'aū înțeles deplin asupra fondului sufletec al orî-cărei manifestări. Aū pretins ca acela să fie romînesc.

Amenințați a ne perde în labirintul unor teorii, străine de dezvoltarea noastră, și a face literatura o sucursală a tuturor școalelor estetice din afară, noile cuvinte de ordine aū venit ca o salvare la timp, căci și școala post-eminesciană și brotăceii simbolști și reformatorii sociali, în versificațiile lor de o filosofie seacă, ne-ar fi întroenit literatura, pentru vreme îndelungată.

Cum direcțiile nasc o dată cu individualitățile, se poate afirma cu toată hotărîrea și despre noul curent, că a luat naștere o dată cu ivirea d-lui Coșbuc. După apariția baladelor și idilelor sale, s'a văzut, ce mare este încă acea comoară sufletească a poporului, din care trebuie să răsară viitoarele noastre opere de artă.

Insuflețirea unanimă pentru poezia d-lui Coșbuc era o protestare vădită în contra felului cum cohortele de poeți de la oraș înțelegeau să-și potrivească în versuri frămîntările minții și ale fantaziei lor. Noul venit mărturisea curat că nu tot ce se scrie romînește e literatură romînească. Poezia noastră trebuie să aibă rădăcinii trainice în trecutul

literar și istoric și în viața intimă sufletească a poporului; fără să fie declamatorică, ea trebuie să fie națională; fără să imiteze și contrafacă poezia populară, trebuie să se bazeze pe ea; forma să-i fie ușoară și limba bogată și vecinic înprospătată cu limpedele elemente ale graiului viū țărănesc.

Coșbuc a avut norocul să fie înțeles la timp. În jurul lui s'aū ridicat alții, din toate unghiurile; tineri și talentați poeți ca să-i urmeze, prozatori ca să aplice aceleași teorii în genul nuvelei și a schițelor și chiar bărbați de știință, ca istoricii, cari — independent, firește — să lucreze pe aceeaș linie.

Pentru lumea literară a fost apoi o mare și plăcută surprindere, cînd și d. Vlahuță, cu barcă atît de măiastră și încărcată acum cu minunata sa «Romînie pitorească», a venit cu drag să înnoate în aceleași ape senine.

Cei două maeștrii ai poeziei și ai prozei romîne ș-aū dat întîiaș-dată mîna. E un moment aceasta de oare-care importanță literară-istorică. Să ne oprim asupra lui.

*

În toamna anului 1901, la îndemnul regretatului Constantinescu-Stans, mai mulți scriitori, între cari și Coșbuc, au tipărit *Curierul Literar*, revistă din care s'a născut «Sămănătorul». Aci cei două frunțași aveau să se întîlnească, pentru-ca, înconjurați

de cîte-va forțe mai tinere, și entusiaste să lucreze împreună *«pentru redeșteptarea avîntului de odinioară în sufletele romînești, pentru chemarea atîtor forțe la o îndrumare mai sănătoasă, la sfința grijă a întăririi și a înălțării neamului acestuia»*.

În programul *«Sămănătorului»*, opera celor doi directori Vlahuță și Coșbuc, se pot citi cuvinte de muștrare pentru toți cîți își pierd vremea, pînîndu-și în stihuri amăgirile și durerile propriei lor vieți și *se înstrăinează «de marea viață a poporului, de marile lui suferinți și aspirații, cari ar fi trebuit, de la început, să umple și să încălzească inimile și cîntecele noastre.»*

Programul termină cu un apel către tînăra generație :

«Culegeți și însuflețiți din nou vorbele aceste mari — patrie, iubire de țară, de popor, de limba și datinele strămoșești — treceți-le prin inimile voastre și le redați înțelesul și strălucirea de odinioară... Umpleți-vă sufletele de cea mai adîncă evlavie pentru trecutul glorios al neamului acestuia... Suflați colbul de pe cronici faceți să renască virtuțile bătrînilor de atunci în sufletul tinerimei de azi...»

Și mai concis este d. Coșbuc, singur, în articolul din numărul al doilea al pomenitei reviste, insistînd asupra evoluției firești în literatură :

«Fără idealuri nu e luptă și fără luptă nu e nici literatură. Și ne-avînd nici un ideal, noi ne apucăm

să deslegăm ce-aū legat părinți noștrii. Ei ne-aū lăsat puțința de-a ne dezvolta ca să ajungem unde am ajuns și ne-aū lăsat un început de *literatură cu adevărat românească și scoasă din sufletul nostru*. Noi ar trebui acum să mergem pe urmele lor, să nu risipim ce aū adunat ei și să iubim poporul ca să-l avem unit și tare. Dar dacă în multe lucruri noi facem altfel de cum aū făcut ei, hotărît e, că în literatură mergem de-a dreptul în potriva lor. *Am rupt firul tradiți lor*, ne batem joc de credința strămoșilor, luăm în deșert instituțiile țarei și așezămintele ei, rîdem în pumnî de aspirațiile naționale și *importăm în literatură* — în altarul vieței sufletești a noastre — *cîte și mai cîte bolnave idei și cu totul străine spiritului românesc*.

În pasagele citate e caracterizat întregul curent, pus acum pe baze largi.

Cu oare-care nuanță de romantizm, noua direcție e decî națională-poporanistă și reia firul tradițiilor literare, îngrădindu-se contra influențelor străine, — numai a celor primejdioase, bine înțeles.

Principiile aceste s'aū întipărit bine în mințile și sufletele celor cari, după d-nii Vlahuță și Coșbuc, aū condus revista, pînă ce aū reușit să aducă în mijlocul lor pe d. Iorga, care, după o întrerupere de vre-o zece ani, s'a întors și la îndeletnicirea sa de odinioară, la critica literară. Noul conducător al revistei menține întru toate ideile fundatorilor ei, militînd cu energie mai mare în jurul lor, și numind curentul lui Coșbuc un curent «romînesc cu un singur r».

VERIFICAT
2017

«Curentul de care ne ținem — scrie d-sa în numărul de la 15 Nov. 1904, al revistei birlădene *Făt-Frumos* — trebuie să se numească simplu romînesc. Romînesc cu un singur r și fără nici o trufie... În mijlocul Romînilor nu poate fi nici o literatură sănătoasă care să nu plece de la ei, de la viața saŭ de la felul lor de a simți pentru a se întoarce, la dînsele. Numai această literatură poate fi bună în sine și folositoare, numai de dînsa se poate ținea seamă în viața culturală a popoarelor. De la această axiomă plecăm.

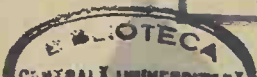
«Și, urmînd mai departe, spunem că, în aceste condiții suntem datorî noi toți scriitorii a cunoaște cît mai deplin această viață romînească în toate formele ce îmbracă: *limbă, amintiri istorice, înfățișare de astăzi*. La aceste comori săpăm și, dacă avem aur, el nu vine de aiurea».

Și cert este că dacă e vre-o revistă care se citește, apoi numai cele cari mărturisesc aceeaș credință, aŭ cititorî. Dacă sînt cărți cari se cumpără, numai autorii aparținători direcției românești se bucură de acest favor. Dacă sînt talente vrednice de luat în seamă, numai aici le găsești.

Motivul? Curentul e firesc, pornit din propriile noastre puteri și convingeri. El răspunde unei necesități omenești, îndrumă și oțelește.

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
1907